

Inventarisatieverslag 2020

Territoriumkartering Broedvogels in Nationaal Natuurnetwerk Brabant De Hilver

Vogelwerkgroep Midden-Brabant

in opdracht van de terreinbeherende organisaties

Brabants Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer

Inventarisatieverslag 2020 Territoriumkartering Broedvogels De Hilver

Uitgave van Vogelwerkgroep Midden-Brabant

m.m.v. Vogelwerkgroep KNNV Tilburg

Tekst en samenstelling: Peer Busink en Wiel Poelmans

Kaarten: Peter Slingerland en Corine Westerlaken

Foto's: Peer Busink

februari 2021

© Vogelwerkgroep Midden-Brabant

www.vwgmiddenbrabant.nl

Foto omslag: Waterpartij in maart op SBB-gronden grenzend aan het weidevogelgebied in de Moergestelse Gement.

Aan het begin en tijdens het broedseizoen zijn waterpartijen voor met name grutto's een onmisbaar landschapselement.

Inhoud

Inleiding	5
Het Gebied	5
Werkwijze	6
Investering	8
Resultaten.....	8
Bespreking.....	11
Weersomstandigheden broedseizoen.....	11
De geïntariseerde soorten algemeen	11
Specifieke soorten	12
Weidevogels	12
Struweelvogels	13
Rietvogels.....	14
Opvallende soorten	15
Evaluatie	16
Opmerkingen	19
Algemeen	19
Staatsbosbeheer	19
Natuurmonumenten.....	20
Brabants Landschap	21
Literatuur.....	22
Bijlage 1: De belangrijkheid van water in een weidevogelgebied	23
Bijlage 2: Vogelreservaat Moergestels Gement	24
Het vasthouden van water.....	24
Het plan voor blijvend open water tijdens het broedseizoen.....	24
Bijlage 3: Verspreidingskaarten broedvogels	31
3.1 Deelgebied Helsbroek	32
3.2 Deelgebied Den Opslag oost	41
3.3 Deelgebied Den Opslag noord.....	52
3.4 Deelgebied Den Opslag west.....	60
3.5 Deelgebied Moergestelse Gement.....	73
3.6 Deelgebied Moergestels Broek noord.....	85
3.7 Deelgebied Moergestels Broek zuid	91
3.8 Deelgebied Diessens Broek.....	103

Inleiding

Het gebied De Hilver werd door de Landinrichting De Hilver in 2011 opgeleverd en doorgegeven aan de drie terreinbeherende organisaties (tbo's), namelijk Brabants Landschap, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. In 2010 en 2011 is het gebied voor zijn nieuwe bestemming 'op de schop' gegaan. Voordat begonnen werd met de grondwerkzaamheden voor de inrichting van het gebied, heeft P. Busink in 2009 het hele gebied De Hilver geïnteriseerd op broedvogels.

Sinds 2013 werden jaarlijks delen van het gebied op verzoek van een tbo door P. Busink geïnteriseerd en sinds 2017 het gehele gebied door leden van de Vogelwerkgroep Midden-Brabant en vanaf 2018 samen met leden van de Vogelwerkgroep KNNV-Tilburg.

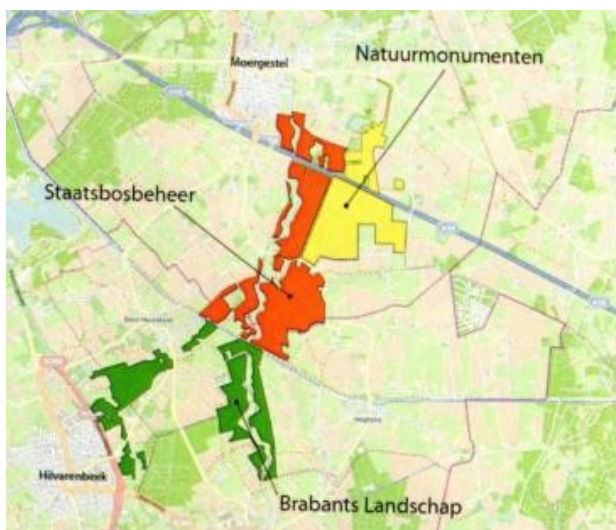
Ook de Provincie Noord-Brabant heeft in het gebied De Hilver broedvogelinventarisaties uit laten voeren op wijze van territoriumkartering. Deze inventarisaties vonden plaats vanaf 2011 tot en met 2015.

De reden van de jaarlijkse inventarisaties is om de ontwikkeling van de vogelpopulatie te volgen tijdens de ecologische ontwikkeling van het opnieuw ingerichte gebied.

Voor vele en bijzondere vogelsoorten is al gauw gebleken dat De Hilver, omringd door intensief gebruikt agrarisch gebied, een enclave vormt als broed-, rust- en doortrekgebied.

Het Gebied

Het natuurgebied De Hilver ligt tussen Diessen en Moergestel in het beekdal van de Reusel. Het is met meer dan 750 hectare het grootste natuurontwikkelingsgebied van Noord-Brabant. Bij de

inrichtingsplannen is gekozen voor een open beekdallandschap met de belangrijkste doelen het herstel en intensivering van weidevogelpopulaties, in het bijzonder voor de grutto, en hervestiging van oorspronkelijke vegetaties behorende bij (natte) schraallanden. Voor het natuurherstel waren ingrijpende maatregelen nodig om de effecten van cultuurtechnische werkzaamheden uit eerdere landinrichtingen te herstellen. Van delen is de bouwvoor afgegraven, de Reusel is ghehermeanderd. Maar de natuur die Jac. P. Thijsse hier in het interbellum heeft aangetroffen en waar hij voor heeft gestreden om het te beschermen, zal er niet door terugkomen (zie vorige verslagen)

Het natuurgebied De Hilver is onderdeel van het Natuurnetwerk Brabant (NNB), een deel ervan (Diessens Broek en een deel van Helsbroek) dient als waterretentiegebied bij calamiteiten.

In het gebied bevinden zich nog cultuurhistorisch waardevolle landschappen, zoals de Moergestelse Gement en de Biestse Gemeynt. De contouren van beide gebieden zijn door de tijd heen niet veranderd. Bij de ruilverkaveling van begin jaren vijftig van de vorige eeuw is de Moergestelse Gement helaas doorsneden met de landbouwweg Kasteeldreef.

De oorsprong van de Biestse Gemeynt vond plaats in 1324, toen de hertog van Brabant aan het gehucht het gebruik van de "gemeenschappelijke gronden" heeft toegekend waarvan nog steeds de rechten en het gemeenschappelijk bezit toebehoort aan de ingezetenen van het dorp. Het dagelijks bestuur van de Gemeynt berust bij drie regenten die op voordracht van de inwoners door Gedeputeerde Staten worden benoemd.

De gronden van de Biestse Gemeynt en kleine particuliere delen in het gebied die niet verworven konden worden, zijn niet geïnteriseerd.

Het beheer van het NNB-gebied De Hilver is overgedragen aan de drie terreinbeherende organisaties, namelijk Staatsbosbeheer (50%), Natuurmonumenten (35%) en Brabants Landschap (15%).

De verdeling is als volgt:

- Staatsbosbeheer: Helsbroek
Den Opslag
Moergestelse Gement (het westelijk deel)
- Natuurmonumenten: Moergestelse Gement (het oostelijk deel)
Moergestels Broek, zowel ten noorden als ten zuiden van de A58
- Brabants Landschap: Diessens Broek

De Provincie heeft in samenspraak met de terreinbeherende organisaties de natuurambities binnen De Hilver vastgesteld, deze zijn als volgt:

- N05.01 Moeras
- N07.01 Droge heide
- N10.01 Nat schraalland
- N10.02 Vochtig hooiland
- N12.02 Kruiden- en structuurrijk grasland
- N12.05 Kruiden- en faunarijk akkerland
- N13.01 Vochtig weidevogelgrasland
- N14.01 Vochtig beekbegeleidend bos
- N17.01 Vochtig hakhout of middenbos

Werkwijze

Het te inventariseren gebied werd verdeeld in zes deelgebieden, namelijk Helsbroek (SBB), Opslag oost (SBB), Opslag west (SBB), Moergestelse Gement (SBB en NM), Moergestels Broek (NM), Diessens Broek (BL).

Leden van Vogelwerkgroep KNNV-Tilburg hebben Moergestelse Gement en Moergestels Broek geïnventariseerd, leden van Vogelwerkgroep Midden-Brabant hebben de andere deelgebieden geïnventariseerd.

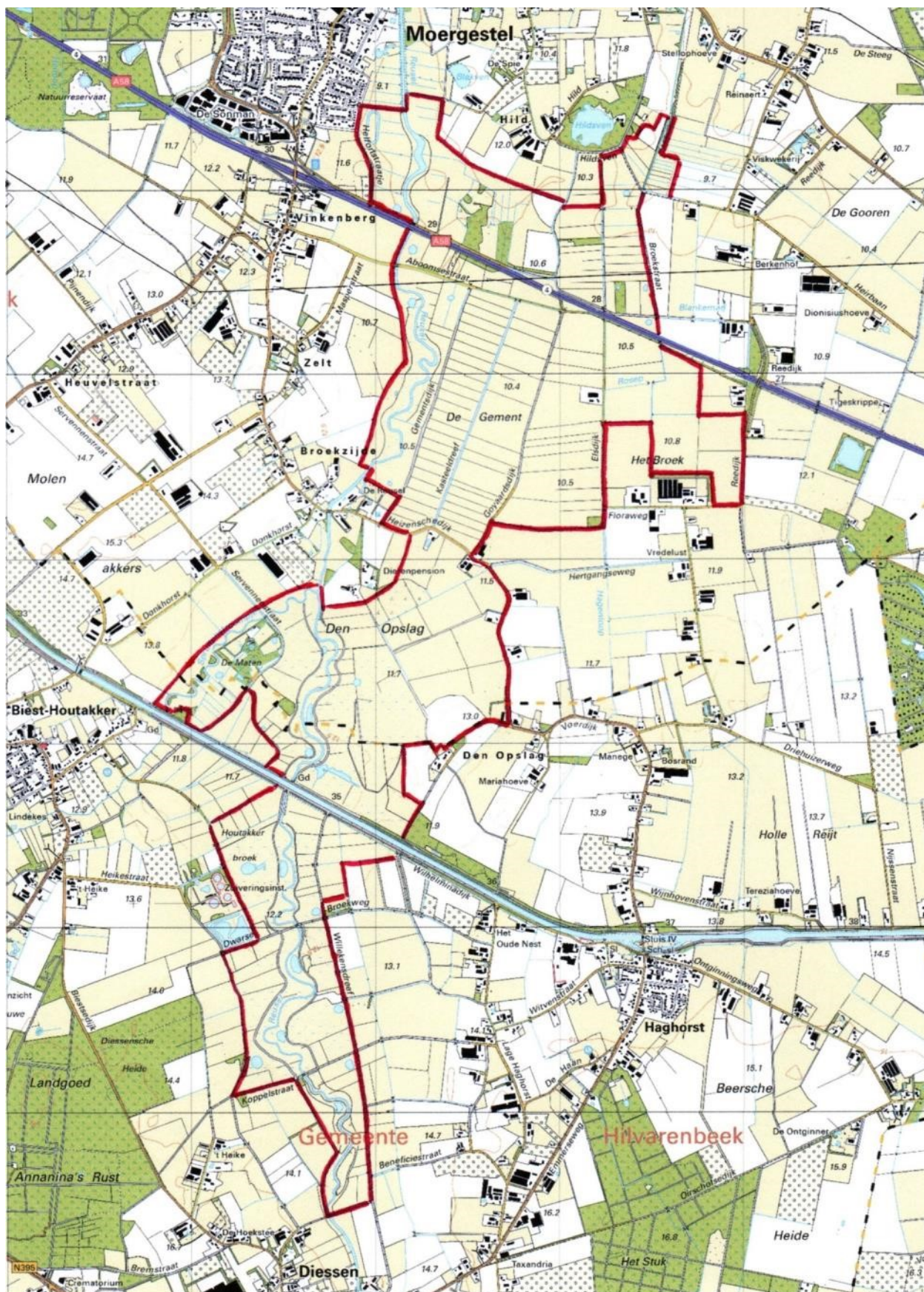
De inventarisatie in 2020 is uitgevoerd met de methode 'Territoriumkartering volgens Sovon-criteria'.

De vogelwaarnemingen werden met het programma 'Avimap' ter plekke op tablet met de bijbehorende broedcode ingevoerd. Via de autoclustering van Avimap werden na het veldseizoen de territoria bepaald.

In de bijlagen achterin zijn per deelgebied de vastgestelde territoria per vogelsoort op deelkaarten weergegeven.

Vogels die geen territoriaal vertoonden, zoals groepen niet-broedende ganzen en eenden of doortrekkende steltlopers, werden niet meegeteld.

Het onderzoeksgebied, schaal 1 : ca. 300

Investering

Tijdens het broedseizoen 2020 zijn in de periode van 12 maart t/m 29 juni door 16 personen in totaal 98 ochtend-, dag- en avond-inventarisatiebezoeken afgelegd.

De totale tijdsduur die aan de inventarisaties besteed werd, bedraagt 300,5 uur.

Inventariseerders:

KNNV Tilburg: Ben Akkermans, Ralph Akkermans, Erik Blommestein, Mieke van der Does, Marli Kahmann

VWG Midden-Brabant: Peer Busink, Peter van Gestel, Nico Hilgers, Gerard van der Kaa, Marlies de Kort, Frances van Lipzig, Erik Poelen, Wiel Poelmans, Victor Retel Helmich, Jan van Rijswijk, Peter Slingerland

Resultaten

Via Avimap zijn per deelgebied soortkaarten van de aangetroffen vogelsoorten gemaakt. Deze zijn opgenomen in de bijlagen.

In tabel 1 wordt per soort het totaal per deelgebied weergegeven en ook het totaal voor het hele gebied. Ter vergelijking worden in deze tabel ook de totalen van 2017 t/m 2019 voor het hele gebied getoond.

In het broedseizoen van 2020 zijn de territoria van 74 vogelsoorten vastgesteld, waaronder 18 vogelsoorten die genoemd worden in de Rode Lijst (24 %).

In de tabel zijn tevens de terreinbeherende organisaties van de verschillende deelgebieden aangegeven.

Gebruikte afkortingen in de tabel:

HB	Helsbroek	SBB	Staatsbosbeheer
OSo	Den Opslag oost	NM	Natuurmonumenten
OSw	Den Opslag west	BL	Brabants Landschap
MG	Moergestelse Gement		
MBn	Moergestels Broek noord		
MBz	Moergestels Broek zuid		
DB	Diessens Broek		

Opmerking: telgegevens van Den Opslag Noord zijn in de tabel samengevoegd met Den Opslag Oost.

Territoriumkartering Broedvogels De Hilver 2020

Territoria De Hilver 2020 (Soorten van de Rode lijst in **rood** weergegeven; ng = niet geteld)

Soort	SBB	SBB	SBB	SBB/ NM	NM	NM	BrL	Totaal:			
	HB	OS w	OS o	MG	MB n	MB z	DB	2020	2019	2018	2017
Gr. Canadese Gans		1	2	6			8	17	9	11	6
Grauwe Gans	1	2	9	14	1	7	12	46	48	47	25
Knobbelzwaan		1					2	3	2	2	5
Nijlgans								0	1	0	1
Bergeend				1			1	2	1	0	0
Zomertaling	1		2	1		0	0	4	2	3	7
Slobeend	1	1	1	3	0	1	2	9	12	16	17
Krakeend	2	1	8	6	1	1	3	22	24	17	17
Wilde eend	2	3	5	15	1	6	11	43	29	26	30
Soepeend				1	0	1	0	2			
Wintertaling	0	0	0	0		0	0	0	0	2	1
Kuifeend	0	0	1	1	0	0	4	6	8	10	15
Patrijs				0	0	0		0	1	2	2
Kwartel	0	1	9	6	0	16		32	6	1	5
Fazant	7	9	10	18	6	13	12	75	40	34	33
Dodaars		1		1			1	3	0	2	5
Buizerd	0	1	0	0		0	0	1	2	2	3
Waterral	2	2	0	0			4	8	5	10	2
Waterhoen	2	0	1	5	1	0	2	11	11	15	7
Meerkoet	4	3	1	13	2	0	9	32	29	25	47
Scholekster	0	0	0	1	0	1	3	5	3	2	4
Kievit	15	5	19	24	0	15	27	105	106	128	146
Wulp	0	1	7	0	0	7	3	18	13	16	16
Grutto	2	0	39	17		24	17	99	102	93	83
Houtsnip		1						1			
Watersnip	3	1	3	7	0	0	17	31	31	41	42
Tureluur	1		0	1		0	1	3	4	3	6
Kokmeeuw	0			0				0	5	0	0
Holenduif	0	1			0	2	0	3	7	1	ng
Houtduif	1	2	4	1		3	2	13	6	0	ng
Koekoek	0	3	3	3	1	0	5	15	14	19	9
IJsvogel	0	0			0			0	1	0	0
Kleine Bonte Specht							1	1			
Gr. Bonte Specht	0	2	1		0	2	1	6	2	1	4
Groene specht	0	1	0			1	1	3	2	1	1
Torenvalk	0	0	0	1	0	0	0	1			
Grauwe Klauwier					1	0		1	0	1	0
Wielewaal		1						1			
Gaai	0	3	1			0	1	5	3	0	ng
Ekster	0	1	1			0		2	2	0	ng
Zwarte Kraai	0	1	1	0	0	3	2	7	2	1	1
Matkop		1						1			
Pimpelmees	0	1	1	4	0	8	3	17	12	0	ng
Koolmees		3	7	2	2	15	7	36	30	4	ng
Veldleeuwerik	0	1	28	6		12	0	47	41	29	27
Boerenzwaluw								0	0	1	ng
Huiszwaluw	23					16		39	34	31	32

Territoriumkartering Broedvogels De Hilver 2020

Soort	SBB	SBB	SBB	SBB/ NM	NM	NM	BrL	Totaal:			
	HB	OS w	OS o	MG	MB n	MB z	DB	2020	2019	2018	2017
Staartmees					0	2	1	3	3	0	ng
Fitis		1	1	2	2	3	11	20	20	10	6
Tjiftjaf	9	21	19	17	14	22	15	117	70	13	1
Grote Karekiet							1	1			
Rietzanger	2	7	5	4		2	7	27	16	20	3
Kleine Karekiet	24	44	45	66	5	21	79	284	161	218	192
Bosrietzanger	10	14	14	37	14	22	13	124	94	124	88
Spotvogel	2	1	4	4	1	8	1	21	5	10	14
Sprinkhaanzanger		2	1	0	0		1	4	2	4	1
Snor								0	0	0	1
Zwartkop	2	11	6	7	7	10	11	54	50	13	ng
Tuinfluitier	1	9	6	6	0	9	5	36	20	6	2
Braamsluiper			0	0		1		1	0	1	0
Grasmus	31	29	54	33	20	42	34	243	163	147	137
Winterkoning	5	9	4	13	2	20	7	60	41	10	ng
Boomkruiper	0	0			0	4	0	4	4	0	ng
Spreeuw	0	1	0	0	0	4	1	6			
Merel	2	6	7	5	1	5	12	38	22	4	ng
Zanglijster	1	11	2	1	1	2	3	21	9	1	ng
Roodborst	0	1	1	0		6	0	8	11	0	ng
Blauwborst	10	11	14	17		8	8	68	72	52	52
Nachtegaal	0				0		0	0	2	0	0
Bonte Vliegenvanger				0			0	0	0	1	2
Roodborsttapuit	6	6	7	10	4	15	3	51	47	34	57
Huismus	0							0	1	0	ng
Ringmus				1		2		3			
Heggenmus	0	2	2	5	1	11	1	22	12	7	ng
Gele Kwikstaart	0	0	0	0	0	0	1	1	6	10	10
Gr. Gele Kwikstaart		0		0			0	0	0	2	3
Witte Kwikstaart	1			0	0	5	2	8	2	1	1
Graspieper	12	7	74	31	0	43	34	201	139	126	146
Boompieper			1		0	0	7	8	6	9	7
Vink	0	4	2	3	2	15	10	36	40	1	ng
Groenling					0		1	1	1	1	0
Kneu	4	0	4	14	5	7	1	35	16	28	25
Putter	1	2	0	6	0	5	2	16	11	4	10
Rietgors	29	25	41	37	5	6	38	181	168	165	173

Bespreking

Weersomstandigheden broedseizoen

De vermelde regengegevens hebben betrekking op het nabij gelegen weerstation Esbeek van de KNMI. De temperaturen zijn op basis van het weerstation Gilze-Rijen.

Maart was frisser dan februari. Begin maart was nat, na de 11e maart was er in het zuidwesten en uiterste zuidoosten van het land al meer neerslag gevallen dan normaal in de gehele maand. In de eerste drie weken van maart viel met ongeveer 80 mm relatief veel regen en was het met gemiddeld 7°C iets zachter dan gemiddeld. In het gebied waren toen de sloten vol en er bleven plaatselijk plassen staan. Vanaf 21 maart werd het heel zonnig en droog (van 21 tot 29 maart onafgebroken in totaal 101 uur zon).

April was met 12°C duidelijk warmer dan gemiddeld. Er viel weinig regen. Alleen eind april/begin mei viel 19 mm. De rest van mei was grotendeels droog. De temperatuur lag in mei met 14°C iets hoger dan gemiddeld. De eerste helft van mei was koel waarna de temperatuur ging oplopen. Voor de maand mei was een neerslag tekort. Oppervlaktewater was nagenoeg verdwenen.

De droogste astronomische lente is 1996 met 67 mm, 2020 stond na 13 juni op 68 mm.

Juni en juli waren warmer dan gemiddeld en er was sprake van enkele hittegolven.

Begin, midden en eind juni hadden een paar dagen met veel regen. In totaal viel deze maand ongeveer 100 mm. Met 17°C was de temperatuur iets hoger dan gemiddeld. Ook juli had met 80 mm aardig wat regen. Ook deze maand een gemiddelde temperatuur van ongeveer 17°C, hetgeen duidelijk lager is dan normaal.

Augustus was met gemiddeld 20,7°C behoorlijk warm. Vooral de eerste helft was heet en droog. In de tweede helft viel ongeveer 50 mm regen.

De droogte kan uiteindelijk veel effect hebben op vegetatie van de schraallanden en hooilanden. Droogvallend veen in de bodem kan oxideren met eutrofiëring tot gevolg. Daarnaast kan het bodemleven beïnvloed worden. Dit kan een negatief effect hebben op de vegetatie en insecten en daardoor uiteindelijk gevolg hebben voor de voedselbeschikbaarheid voor adulten en jongen van weidevogels.

De geïnventariseerde soorten algemeen

In 2019 lag het aantal soorten broedvogels op 67, waarvan 16 (24%) van de Rode Lijst.

Vier soorten keerden in 2020 terug: dodaars, torenvalk, grauwe klauwier en braamsluiper.

Er waren dit jaar zes soorten helemaal nieuw voor het gebied: houtsnip, kleine bonte specht, grote karekiet, matkop, spreeuw en ringmus.

Vergeleken met 2019 zijn zeven soorten niet meer als territoriumhouder of broedvogel vastgesteld: nijlgans, patrijs, ijsvogel, kokmeeuw, nachtegaal en huismus.

Niet minder dan 24 soorten lieten volgens de territoriäkartering een significante toename zien van meer dan 20% vergeleken met 2019, waaronder grote Canadese gans, wilde eend, zomertaling, fazant, kwartel, wulp, rietzanger, graspieper, kneu en een aantal struweelvogels.

Daarnaast was er een substantiële afname van meer dan 20% voor vier soorten: slobend, kuifeend, tureluur en gele kwikstaart.

Een kleine afname was er o.a. voor grutto, krakeend, blauwborst.

De extreme droogte manifesteerde zich dit jaar wat later in het broedseizoen vergeleken met 2019. Late broeders als slobend, krakeend en kuifeend hadden daar waarschijnlijk last van.

De oorzaken van toe- en afname van een aantal soorten, waaronder de struweel- en rietvogels, worden in veel gevallen door interne en externe factoren bepaald, waar veelal geen zicht op is.

Van Canadese en grauwe gans waren vooral losse paren aanwezig.

De nesten die langs een waterhoudende sloot 'droog vielen', werden alle in de eifase, net zoals vorig jaar het geval was, gepredeerd. Van de niet 'droog gevallen' nesten zijn de eieren wel uitgekomen, maar tijdens de kuikenfase werden steeds minder kuikens gezien waardoor de reproductie van de ganzen erg laag is geweest.

Ook dit jaar waren niet-territoriale groepen ganzen aanwezig.

Sommige soorten laten van nature fluctuaties zien, zoals dat hier bij sprinkhaanzanger en spotvogel het geval is. Vooral de spotvogel scoorde met 17 territoria hoog.

De grote toename van vink, koolmees en pimpelmees is moeilijk te verklaren, misschien heeft het te maken met houtopstanden die nu zodanig gegroeid zijn (zoals langs de Goyaardsdijk, plaatselijk in Den Opslag), dat voor deze soorten een geschikt biotoop is ontstaan.

Ook een aantal algemenere struweelvogels als merel, heggenmus, tuinfluiter, tjiftjaf, fitis en zwartkop nam fors toe. Mogelijk is dit ook te verklaren door het ouder en robuuster worden van houtsingels langs perceelsgrenzen, waardoor meer geschikte habitats ontstaan.

Specifieke soorten

Weidevogels

Met de uitgebreide territoriumkartering krijgt men, op uitzonderingen na, geen zicht op het broedsucces van grondbroedende soorten. Voor de grotere soorten weidevogelsoorten kun je op basis van simpele alarmtellingen een aardige indicatie krijgen van het verloop van hun broedsucces. Vooral grutto, wulp en Kievit lenen zich daarvoor.

Dat de resultaten van territoriumkartering een heel ander beeld kunnen geven van de werkelijke reproductie, is ook dit broedseizoen weer gebleken. Over deze vergelijking is uitvoerig ingegaan in de rapportages van vorige inventarisaties.

De indruk is echter dat het broedsucces van deze soorten in dit broedseizoen weer exorbitant laag is geweest.

Grutto

Het aantal territoria van de grutto nam in 2020 met 3 af en kwam daarmee op 99.

Ondanks het grote aantal waargenomen territoriale gruttoparen in het begin van het broedseizoen, staat dit in schril contrast met de schrikbarende geringe reproductie.

Omdat deze tendens ook in voorgaande broedseizoenen werd opgemerkt, is dit jaar aan de inventariseerders gevraagd om ook na de datumgrens van 10 mei van de SOVON-territoriumkartering, in het gebied de gruttojongen te volgen. Het resultaat hiervan is dat in dit broedseizoen geen vliegvlugge gruttokuikens zijn waargenomen.

Opvallend was nu ook dat in het begin van het broedseizoen territoriale paartjes grutto's niet tot broeden zijn overgegaan. Al snel werd de waterplas in de Moergestelse Gement door meerdere gruttoparen gebruikt als slaapplek. Mogelijk waren dat paartjes waarvan de eieren gepredeerd werden en geen poging hebben ondernomen voor een vervolglek. Tijdens inventarisaties zijn meerdere keren gepredeerde eierschalen gevonden. Daarnaast kan ook de gebrekkige voedselsituatie voor de grutto hier een rol in gespeeld hebben.

Ook het feit dat op 28 mei op de particuliere 'paardenwei' (bemest perceel met ruige stalmest) in het Moergestels Broek langs de Elsdijk een groep van 76 foeragerende adulte grutto's werd gezien, wekt de indruk dat het om voortijdig afgebroken broedsels gaat.

Wulp

Het aantal waargenomen territoria is in dit broedseizoen groter geweest dan in de drie voorgaande jaren.

Maar voor de wulp geldt hetzelfde verhaal als voor de grutto. Wel zijn territoria vastgesteld, maar werden geen vliegvlugge wulpen in bovengenoemde gebieden waargenomen.

Ook van de wulp zijn in het veld gepredeerde eierschalen gevonden.

Kievit

De Kievit bleef nagenoeg gelijk met 105 territoria.

Omdat ook in voorgaande broedseizoenen wel vliegvlugge Kieviten werden waargenomen, weliswaar in klein aantal, lijkt het dat Kieviten minder last hebben van predatie. Mogelijk ligt dit aan het feit dat ze eerder met broeden beginnen.

Gezien is dat ook dit jaar een Kievitsnest in de eifase door overstroming verloren is gegaan. Ook schalen van Kievitseieren zijn in het veld gevonden.

Tureluur

Hier en daar wordt elk seizoen verspreid over het gebied De Hilver wel een territoriaal paar waargenomen. Dit jaar waren dat er 3.

Sinds jaren is deze soort in de regio buiten De Hilver als broedvogel verdwenen.

Scholekster

Aantal territoria is licht gestegen van 3 naar 5. Dit is te danken aan een grotere kolonisatie in het Diessens Broek.

Watersnip

Het aantal waargenomen territoriale watersnippen bleef gelijk aan dat van 2019.

Met 31 paar blijft voor deze soort De Hilver veruit het beste broedgebied van Noord-Brabant.

Door de verborgen levenswijze is het resultaat van de reproductie voor deze soort niet bekend.

Veldleeuwerik

In de regio komt de veldleeuwerik nog nauwelijks voor. De Hilver blijkt voor deze soort een belangrijke enclave te zijn. Het aantal territoria nam toe en steeg van 41 vorig jaar naar 47 dit jaar.

Graspieper

Onder de kleine weidevogelsoorten steekt het aantal graspiepers met kop en schouder uit boven de andere soorten in het gebied.

Dit jaar laat het aantal territoria vergeleken met het jaar daarvoor een stijging zien van 139 naar 201, een stijging van bijna 45%

Gele kwikstaart

Deze soort komt in Midden- en Oost Brabant schaars voor, zo ook in De Hilver.

De gele kwikstaart nam verder af naar slechts 1 territorium.

Struweelvogels

Steeds is tijdens de bijeenkomsten met de tbo's erop gewezen dat o.a. braamstruwelen belangrijke landschapselementen zijn voor vogelsoorten en dat die bij het beheer zo veel mogelijk ontzien moeten worden. Niet alleen om erin te broeden, maar ook als veilige plek waarin gerust en geslapen wordt.

Op de verspreidingskaarten is duidelijk te zien dat braamstruwelen voor (bijzondere) vogelsoorten erg belangrijk zijn.

Braamstruweel langs de Gementsdijk

Roodborsttapuit

Deze soort blijft in aantal territoria rond de 50 hangen. Vooral bij braamstruwelen werden de meeste territoria vastgesteld.

Grasmus

Aantal territoria van de grasmus is dit jaar flink gestegen t.o.v. de voorgaande jaren. De aantallen zijn min of meer gelijk over de deelgebieden van De Hilver verspreid.

Spotvogel

Vergeleken met het vorig jaar is het aantal territoria meer dan verdubbeld. Vooral in biotopen met hogere boomopslag, zoals langs de Goyaardsdijk, komt de soort voor.

Blauwborst

Het aantal territoria schommelt de laatste jaren in De Hilver rond de 60. Dit jaar werden 68 territoria vastgesteld. Ook bij deze soort zijn de territoria gelijkmatig over het gebied verdeeld.

Rietvogels

Evenals braamstruwelen zijn rietkragen bestaande uit overjarig riet, voor specifieke vogelsoorten een biotoepleis om zich in een gebied te kunnen vestigen. Het behoud van een rietkraag vergt enig inzicht in het beheer, dat gefaseerd uitgevoerd dient te worden worden. Rietkragen zijn vaak te vinden langs wegen, water en sloten. Op de territoriakaarten zijn de stippen dan ook daar te vinden. Alle rietvogels zijn dit broedseizoen in aantal vooruit gegaan, waarschijnlijk te danken aan een groter oppervlakte overjarig riet in het gebied.

Rietkraag langs de Gementsdijk

Kleine Karekiet

Vergeleken met de laatste jaren zijn er in dit broedseizoen beduidend meer territoria geteld. De teller stond dit jaar op 284, dat is 76% meer dan vorig jaar. De oorzaak van deze vooruitgang is mogelijk te verklaren doordat in het Diessens Broek veel riet is blijven staan.

Grote Karekiet

Voor het eerst werd deze soort in De Hilver waargenomen. Het is een soort die grote rietvelden nodig heeft als biotoop. Wekenlang was zijn gezang in een groot en nat rietveld in het Diessens Broek te horen.

Rietgors

Waar riet staat, is deze soort te vinden. De aantallen territoria is de laatste jaren nagenoeg gelijk gebleven. Dit jaar werden 181 territoria vastgesteld, een kleine 8% meer t.o.v. vorig jaar.

Rietzanger

In 2016 werd de soort voor het eerst in het gebied waargenomen. Sindsdien niet meer weggeweest. De soort heeft zich over het hele gebied verspreid en lijkt zich in aantal uit te breiden.

Dit jaar zijn 27 territoria vastgesteld, toch een opvallend aantal dat in weinig gebieden in de provincie voor zal komen

Bosrietzanger

In de Hilver worden de laatste jaren een honderdtal territoria van deze soort geteld. De territoria liggen verspreid over het gebied.

Dit jaar was de score wel aanzienlijk hoger en wel 124 territoria, dat is 32% meer dan vorig jaar.

Opvallende soorten

Kwartel

De aantallen van de soort kan jaarlijks flink van elkaar verschillen, tot zelfs nul.

Dit jaar was het in De Hilver een bijzonder jaar voor de kwartel. Op een avond in juni werden op het NM-gebied weerszijden van de Goyaardsdijk 14 roepende mannetjes gehoord. Totaal werden dit jaar in De Hilver op 32 plekken roepende mannetjes gehoord.

Mogelijk houdt de aanwezigheid van deze soort verband met het voorkomen van een groot aantal sprinkhanen op de percelen. Tweemaal is een vrouwtje met vliegvlugge jongen gezien.

Huiszwaluw

De boerderij aan de Elsdijk is in november 2019 afgebroken. Jarenlang hebben tegen deze boerderij tientallen huiszwaluwen gebroed. Alleen de voorgevel van de garage is blijven staan.

Om verloren nestgelegenheid te compenseren, is vlak voor het broedseizoen van 2019 naast de toen nog bestaande boerderij een zwaluwtil geplaatst. In dat jaar hebben aan de boerderij en de garage 31 paartjes gebroed, waarvan 3 paartjes in de zwaluwtoren.

De plek waar de boerderij aan de Elsdijk gestaan heeft

De zwaluwtoren bij de afgebroken boerderij. Eén natuurlijk nest tussen de kunstnesten.

In 2020 moesten de huiszwaluwen het doen met de voorgevel van de garage en met de zwaluwtil. Boven verwachting werden aan de til bijna alle kunstnesten bewoond, zelfs werd tegen een kunstnest een kleinst gebouwd. Aan de overgebleven garagegevel zaten 6 bewoonde natuurlijke nesten.

De zwaluwtil in het hemelsbreed 2 km verderop liggende Helsbroek, werd in het tweede jaar van haar bestaan heel goed bewoond, namelijk door 23 paar.

Zwarte kraai

In het gebied staan enkele solitaire bomen. In twee ervan hebben zwarte kraaien genesteld. Eiken langs openbare zandpaden die door het gebied lopen, zijn geliefde broedplekken. Vanuit deze laanbomen hebben ze tevens vrij uitzicht over de aangrenzende weidevogelgebieden. In de winter voorafgaand aan het broedseizoen is een aantal eiken gekapt. Het berken-elzen bosje Floraweg/Elsdijk, waar ook jaarlijks in gebroed werd, is afgelopen winter omgevormd tot een hakhoutbos.

Evaluatie

Wederom onderstreept dit inventarisatierapport de belangrijkheid van het gebied De Hilver voor water-, weide-, moeras-, riet- en struweelvogels als broedgebied. De verschillende vegetatiestructuren en landschapselementen creëren verschillende biotopen, waardoor veel verschillende vogelsoorten dit gebied gebruiken als hun broedgebied. De vogels moeten wel, want in het aangrenzend gebied wordt het landschap geëxploiteerd door intensief agrarisch gebruik en daar valt weinig te zoeken. De Hilver vormt derhalve een vogelrijke enclave in een vogelarme omgeving. Natuurbeherende organisaties is het beheer over De Hilver toevertrouwd om de natuur in het gebied te behouden en bovenal te versterken.

De effecten van de extreme droogte hebben zeker ook dit broedseizoen op laat broedende broedvogels hun effect gehad en zeker wanneer die vogelsoorten ook nog watergebonden zijn. Gezien is dat nesten, eerst omringd door water, later bij het droog vallen werden gepredeerd. Er loopt nog steeds teveel water via enkele ontwateringssloten het gebied uit wat tot ernstige verdroging leidt van een aantal percelen, waaronder de schraallandpercelen langs het kanaal in Den Opslag.

Tijdens dit broedseizoen leken de 'weidevogelgraslanden' kwalitatief nog steeds minder geschikt voor een goed broedbiotoop. Het organisch stofgehalte van de bodem van de weidevogel-graslanden was in veel gevallen te laag, het bodemleven was te summier en de bovenlaag was op veel plaatsen sterk verdicht door het gebruik van zware landbouwmachines. Een harde bovenlaag bemoeilijkt weidevogels om de grond met hun snavels te sonderen.

Ook dit jaar werd op de weidevogelgraslanden met zwaar agrarisch materieel de oogst binnen gehaald

De reproductie is dit jaar, in tegenstelling tot hun aantal territoria, voor de grotere weidevogelsoorten wederom veel te laag tot nul geweest. Deze minimale reproductie is ook in de laatste jaren vastgesteld. De vrees is dan ook, dat een gebied met de status 'weidevogelgebied', deze status in de nabije toekomst wel eens kan gaan verliezen.

Een mogelijke oorzaak van het niet tot broeden komen van bv de grutto, kan liggen aan een te gering voedselaanbod in de bovenlaag van de grond, waardoor het vrouwtje niet in broedconditie komt.

Op twee verschillende percelen in het Moergestels Broek werd (met toestemming) in mei 2020 op een aantal plekken 2 x 10 proefvlakken van 30 x 30 cm tot aan de wortelzone uitgestoken. Het kwalitatieve resultaat was dat met name het aantal wormen schaars was. Er werden wel meer 'strooiselwormen' dan 'pendelaars' waargenomen.

Helaas zijn de gegevens om een kwantitatieve vergelijking te maken, verloren gegaan.

Een proefvlak

Het resultaat van vier willekeurige proefvlakken, strooiselwormen, emelten en ritnaalden

Het waarnemen van weinig pierenhoopjes en het weinig voorkomen van molshopen op de weidevogelgraslanden, kan ook duiden op een laag wormenbestand.

In het verslag van 2019 (en ook in vorige verslagen, zelfs vanaf 2013) wordt uitvoerig ingegaan op het vermeende voedseltekort in de weidevogelgebieden.

Om het ongunstige tij voor de weidevogels te keren, zijn in de weidevogelgebieden van het Moergestels Broek-zuid (NM) en van de Moergestelse Gement (NM + SBB) in de winter 2019 / 2020 grondwerkzaamheden uitgevoerd. Menige aanbeveling die in voorgaande verslagen geopperd worden, lijken geheel of gedeeltelijk overgenomen te zijn.

In het weidevogelgebied van Natuurmonumenten zijn voor een hogere grondwaterstand sloten gedicht en stuwen geplaatst.

O.a. in de sloot langs de Kasteeldreef zijn stuwen geplaatst om de afwatering van gebiedseigen water te beperken.

In het Moergestels Broek is de diepe afwateringssloot, afkomstig van aangrenzend agrarisch gebied, die midden door het Broek liep, gedempt. Via een sloot om het gebied heen verloopt nu de afwatering.

Taluds van sloten werden afgevlakt waardoor plas-dras situaties kunnen ontstaan.

Er zijn stroken ingezaaid met akkerkruiden voor insectenaanbod voor pullen.

Om predatie te verminderen en het gebied meer open te maken, zijn bomen gekapt en is het berken-elzen bosje in de hoek van Elsdijk en Floraweg omgezet in een hakhout bosje.

In het weidevogelgebied Moergestelse Gement van Staasbosbeheer zijn ook enkele sloten aangepast om een plas-dras strook te laten ontstaan. Langs de Gementsdijk zijn bomen gekapt.

In de weidevogelgebieden van Den Opslag zijn geen aanpassingen verricht.

Helaas waren deze aanpassingen voor een positieve reproductie voor met name grutto en wulp in 2020 nog niet te zien.

De droogte tijdens het broedseizoen zal voor deze soorten ook niet gunstig geweest zijn.

Een andere factor die de reproductie nadelig kan beïnvloeden, is predatie.

Dat predatie in het gebied speelt, wordt bevestigd door het vinden van eierschalen waaraan te zien was dat ze door een zoogdier of door een vogel (zwarte kraai) waren gepredeerd. Tijdens vroege ochtendinventarisaties is drie keer een vos gezien, waarboven grutto's, wulpen en Kieviten flink te keer gingen.

Dat bijvoorbeeld de vos hier zijn kostje komt halen is te begrijpen, want buiten deze enclave met natuurdoelstellingen is in het omringende agrarisch gebied nauwelijks voedsel te vinden.

Gepredeerd wulpenei in het Moergestels Broek

Waargenomen vos tijdens het broedseizoen in het Moergestels Broek zuid.

Opmerkingen

Algemeen

- De huidige ontwatering van een aantal gebieden is niet berekend op de toenemende extremere droogtes door de klimaatverandering. Aanpassing van een aantal ontwateringssloten is dringend noodzakelijk.
- Het beheer van de weidevogelgraslanden, kruiden- en faunarijke graslanden en reservatsakkers kan geoptimaliseerd worden zodat het meer ten dienste staat van de karakteristieke flora en fauna, daarbij niet alleen rekening houdend met vogels maar ook met insecten.
- Om in de lage tot minimale reproductie van de weidevogelsoorten inzicht te krijgen, is professioneel onderzoek nodig.
- Het verbeteren van de botanische waarden van alle graslandpercelen oppakken. In veel graslanden ontbreken veel karakteristieke soorten, of het nu om natte schraallanden gaat of om kruiden- en faunarijke graslanden. Dit leidt niet alleen tot een verrijking van de flora, het geeft ook een boost aan de insectenwereld waar vrijwel alle broedvogels ook van profiteren.

In de rapportages van 2012 t/m 2016 (P. Busink) en 2017, 2018 en 2019 (Vogelwerkgroep Midden-Brabant en Vogelwerkgroep KNNV-Tilburg) worden aan de beherende natuurorganisaties op verschillende gebieden aanbevelingen aangedragen.

Enkele naar onze mening belangrijke zaken willen we per deelgebied graag toch nog even onder de aandacht brengen.

Staatsbosbeheer

- Hondenuitlaatterrein in Helsbroek

Ook in dit broedseizoen is het hondenuitlaatterrein (ijsbaan) open gebleven, waardoor weer met name Kievitsbroedsels zijn verstoord.

Om broedsels niet te verstoren, zou het hondenuitlaatterrein tussen 15 maart en 15 mei afgesloten kunnen worden.

Indien niet gekozen wordt voor tijdelijke afsluiting, zou van 15 maart tot 15 mei (eifase van Kievit) op de ijsbaan in de ovaal water ingelaten kunnen worden, waardoor het middengedeelte (vooral broedgebied) min of meer geïsoleerd raakt.

Dat in het voorjaar in de ovaal van de ijsbaan water behoort te staan, was ook de afspraak die toentertijd is gemaakt, want naast een ijsbaan in de winter moest de ovaal in het voorjaar ook dienen als amfibieënpoel.

- Schapen in Helsbroek.

Vele tientallen schapen worden vanaf begin april op het 'ijsbaanterrein' gefaseerd ingerasterd.

Ook wanneer op de ijsbaan in de ovaal water staat, geeft dat voor broedende Kieviten op het middenterrein minder verstoring.

- Overjarig riet.

- Rietstroken langs sloten zijn voor bepaalde en bijzondere vogelsoorten een essentiële voorwaarde voor hun habitat. Waar het kan, overjarig riet laten staan.

- Braamstruwelen

Ook braamstruwelen geven aan bijzondere vogelsoorten een geschikte broedplek.

Waar het kan, braamstruwelen laten staan.

- Afwateren.

Sloten tussen percelen staan in open verbinding met de Reusel, waardoor gebiedseigen water niet kan inzigen met als gevolg dat de grondwaterstand in de gebieden met natuurdoelstelling laag blijft.

Tevens loopt de plas bij de Kanaaldijk in Den Opslag door de recent 'verbeterde' ontwatering de laatste paar jaren leeg, waardoor met name grutto's geen gebruik meer kunnen maken van deze plas.

Ook treedt er een flinke verdroging op door afwatering via een veel te diepe sloot richting de Heizenschedijk in het noordelijk deel van Den Opslag.

Reservaatsakkers

Er liggen goede kansen om de reservaatsakkers te verbeteren in de gebieden van Helsbroek en van Den Opslag. Deze akkers hebben nog steeds een meer economische dan een ecologische functie.

- Weidevogelpercelen

- Periodiek bemesten met ruige stalmest i.v.m. het verkrijgen van een groot wormenbestand.
- In principe niet maaien voor 15 juli.
- De sluitingstermijn voor betreding van publiek voor de Gementsdijk afstemmen met het aangrenzend gebied van NM, bv gesloten houden van 15 maart t/m 15 juni

- Houtopstapeling van stronken en gekapte bomen

Deze bij weidevogelgebieden verwijderen zodat predatoren hierin geen schuil- en nestplaats kunnen maken.

- Jacht en schadebestrijding

Ook in de herfst / winterperiode zijn de SBB-gronden voor vogels als rust- en foerageergebied erg belangrijk (ganzensoorten, eendensoorten, watersnip, zilverreiger). Juist dan worden deze natuurgebieden tijdens deze kwetsbare tijd door dieren bezocht. Daarnaast heeft de jacht een negatieve impact op de stand van de fazant, haas (rode lijstsoort) en ree.

De jacht en schadebestrijding op SBB-gronden geven verstoring, waardoor vogels en zoogdieren moeten uitwijken naar het agrarisch gebied, waar bv ganzen niet welkom zijn en daar ook weer verjaagd worden. Recreatiejacht past niet in voor vogels waardevolle en kwetsbare gebieden.

Schadebestrijding is alleen toegestaan als er sprake zou zijn van aantoonbare negatieve effecten door de genoemde 'bejaagbare' soorten op de nabijgelegen landbouwgronden.

Dat blijkt niet het geval te zijn.

Waterplas kanaaldijk / Den Opslag

Op het perceel 102Y2 in de zuidwest hoek van Den Opslag, op korte afstand van de Reusel, is bij de inrichting van het gebied in 2011 de bestaande poel uitgebreid met een ondiepe waterpartij.

Toen was namelijk al bekend dat o.a. een groot aantal grutto's na terugkomst uit hun overwinteringsgebieden op deze plas verzamelde om op te sterken voor het aankomend broedseizoen (zie o.a. rapport Inventarisatieverslag 2013 Broedvogels in Den Opslag EHS-gebied De Hilver blz. 63).

Deze waterpartij was vanaf de kanaaldijk voor vogelaars een bekende plek om naast de vele grutto's, ook andere bijzondere vogelsoorten te kunnen zien. Menige vogelexcursie heeft deze plek als doel gehad.

Door één of andere reden is sinds twee jaar hier het water verdwenen en daardoor zijn ook de pleisterende vogels vertrokken.

Het zal voor de vogelpopulatie in het gebied (vooral voor grutto's en voor vele vogelaars) een belangrijke meerwaarde geven, wanneer deze waterpartij hersteld zal gaan worden.

Natuurmonumenten

- Poelen

De drie poelen in Moergestels Broek noord uitrasteren, zodat het vee deze poelen, bedoeld voor amfibieën, niet kunnen eutrofiëren.

- Zwaluwtil

Ter compensatie van de afgebroken boerderij is een zwaluwtil geplaatst met 20 kunstnesten.

Aan de voormalige boerderij en garage werden jaarlijks meer dan 30 nesten geteld.

Om naar een gelijke bezetting van nesten als voorheen te streven, zou voor een zwaluwtoren met een grotere capaciteit gekozen moeten worden. In dat geval kan de bouwval van de garage afgebroken kunnen worden.

- **Weidevogelpercelen**

- Ook langs de Elsdijk zijn in begin 2020 bomen gekapt. Om het Moergestels Broek als één open weidevogelgebied te laten zijn, zouden de overige bomen langs de Elsdijk ook gekapt moeten worden.
- Voor het broedseizoen zijn in de Kasteeldreef over de beide sloten tezamen 8 'pullenbruggen' geplaatst, met de bedoeling dat weidevogelpullen zich beter over het gebied kunnen verplaatsen.

Aannemelijk is dat predatoren (vos) het afgelopen broedseizoen veel meer baat hebben gehad van deze verbindingen dan de pullen (zie verslag 2019, alleen drooggevallen nesten werden door vos gepredeerd).

Overigens kunnen pullen uitstekend zwemmen om aan de andere kant van de sloot te kunnen komen (zie verslag 2019, alleen drooggevallen nesten werden door vos gepredeerd).

De pas aangelegde 'pullenbrug' over de sloot langs de Kasteeldreef, de zandlaag erop is nog niet aangebracht. Aan de binnenzijde van het weidevogelgebied is één oever van de sloot afgeschuind. *De 'pullenbrug' na een jaar. Vanaf de Kasteeldreef is het weidevogelgebied voor bijv. predatoren vrij toegankelijk*

- Tevens zal het weidevogelgebied verbeterd kunnen worden door de harde laag onder het maaiveld machinaal te perforeren.
- In principe de weidevogelpercelen niet maaien voor 15 juli. Enkele percelen met een grote sprinkhanenpopulatie pas na 15 augustus maaien in verband met voedselaanbod voor met name kwartel.
- Overwegen de Kasteeldreef het hele jaar af te sluiten voor wandelaars (honden) en fietsers. In het lente- / zomerseizoen geeft dit verstoring aan kwetsbare weidevogelsoorten, in het herfst- / winterseizoen geeft dit verontrusting en verjaging van pleisterende wintergasten zoals verschillende ganzensoorten en kieviten. Zolang dit nog geen realiteit kan zijn, dan de toegankelijkheid van de Kasteeldreef voor het publiek afstemmen met de toegankelijkheid van de Gementsdijk (SBB), namelijk op 15 maart t/m 15 juni.
- Ook hier het wormenbestand in het weidevogelgebied vergroten door te bemesten met ruige stalmest (er zijn plannen om op proefbasis te bemesten met bokashi) en de harde bovenlaag machinaal te perforeren.
- Na 1 juni vee inscharen (o.a. bescherming bloeiende planten en indirect insectenaanbod).

Brabants Landschap

- **Opschietend houtbestand**

Het gebied zo veel als mogelijk open houden door met name langs de Dwarse Broekweg en rondom waters het houtbestand te verwijderen.

- **Overjarig riet**

Waar het kan, zo veel als mogelijk overjarig riet laten staan voor broedgelegenheid van belangrijke en zeldzame vogelsoorten.

- **Weidevogels**

Door 'voormalige landbouwsloten' in het weidevogelgebied Willekensdreef / kanaaldijk stroomt nog steeds gebiedseigen water af.

Ook bemesting met ruige stalmest en de vastgereden laag op deze percelen vergen nog aandacht.

Literatuur

Inventarisatieverslagen:

- Broedvogels in het Helsbroek 2013 – P. Busink i.o.v. Staatsbosbeheer
- Broedvogels in Den Opslag EHS-gebied De Hilver 2013 – P. Busink i.o.v. Staatsbosbeheer
- Broedvogels in de Moergestelse Gement en Moergestels Broek (zuid) EHS-gebied De Hilver 2013 – P. Busink i.o.v. Natuurmonumenten
- Aanbevelingsrapport Weidevogelgebied in de Moergestelse Gement en het Moergestels Broek (zuid) In het gebied EHS-gebied De Hilver 2014 – P. Busink i.o.v. Natuurmonumenten
- Broedvogels in de Moergestelse Gement en het Helsbroek EHS gebied De Hilver 2014 – P. Busink i.o.v. Staatsbosbeheer
- Territoriumkartering Broedvogels in de gehele Moergestelse Gement en het Moergestels Broek 2015 – P. Busink i.o.v. Natuurmonumenten
- Territoriumkartering Broedvogels in Den Opslag, Moergestelse Gement en Helsbroek EHS De Hilver 2015 – P. Busink i.o.v. Staatsbosbeheer
- Territoriumkartering Broedvogels in het Diessens Broek EHS DE Hilver 2015 – P. Busink i.o.v. Stichting Het Brabants Landschap
- Territoriumkartering Broedvogels in NNB De Hilver 2016 – P. Busink i.o.v. Brabants Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer
- Territoriumkartering Broedvogels in NNB De Hilver 2017 - Vogelwerkgroep Midden-Brabant i.o.v. Brabants Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer
- Territoriumkartering Broedvogels in NNB De Hilver 2018 - Vogelwerkgroep Midden-Brabant i.o.v. Brabants Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer
- Territoriumkartering Broedvogels in NNB De Hilver 2019 - Vogelwerkgroep Midden-Brabant i.o.v. Brabants Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer

Bijlage 1: De belangrijkheid van water in een weidevogelgebied

Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer hebben ieder een deel van het beheer over de Moergestelse Gement. Het deel van NM is ca. 33%, dat van SBB ca. 66%.

Op het NM-deel van de Moergestelse Gement worden jaarlijks meer broedsels van o.a. de Grutto waargenomen dan op het deel van SBB.

Het SBB-deel van de Moergestelse Gement is vooral aan het begin van het broedseizoen belangrijk. Tussen Kasteeldreef en Gementsdijk op het SBB-deel bevindt zich namelijk een laagte, waar tijdens de winter een grote ondiepe plas ontstaat. In voorgaande jaren is al opgemerkt dat aan het begin van de broedtijd deze plas gebruikt wordt als slaap- en rustplek door eendensoorten en steltlopers.

Niet alleen aan het begin, maar ook tijdens de broedtijd blijkt deze plas een belangrijk onderdeel van het vogelgebied te zijn, zoals voor paartjes grutto's die de plas gebruiken voor een wasbeurt en als slaapplek voor paartjes die om één of andere reden niet tot broeden zijn gekomen.

In het vroege begin van het broedseizoen is in 2020 gestructureerd gekeken naar de bezetting van deze plas. Vanaf eind maart (toen een goed gevulde plas) tot begin mei (toen de plas in zijn geheel was opgedroogd) is om de paar dagen door P. Busink (menigmaal vergezeld door een andere vogelaar) bij zonsopkomst en bij zonsondergang de vogelpopulatie op deze plas geteld (zie tabel)

datum tijd	26-mrt 19:10	28-mrt 19:20	29-mrt 6:10	3-apr 20:30	4-apr 6:50	10-apr 20:45	12-apr 6:20	17-apr 21:00	18-apr 6:15	21-apr 21:05	23-apr 21:10	24-apr 6:10	29-apr 21:30	30-apr 6:00	1-mei 21:15	2-mei 5:55	6-mei 21:30
grutto	239	241	304	260	275	129	141	103	76	61	36	44	71	34	18	28	7
dodaars				1	2	2	2										
bergeend								4	4	6	4	2	4		4		
smient				1	1		1		1								
pijlstaart		4			2												
slobeend				2	9	7	8	8		6	1	2					
wintertaling	32	18	16	22	23	29			6	2							
zomertaling					1	2	2										
waterral								1			1	2					
kleine plevier								3		5	5	3	1	2	1		
bonte strandloper														12	1	1	
kemphaan				2		3	4	15	18	25	24	31		4			
wulp				2			6	2	1	1			1				1
regenwulp				16	8	71	77	79	52	32	27	22	21		1	1	
tureluur				2		2	2	2	2	4	2	4	9	6	7	2	1
zwarte ruiter							7	1	1		1						
groenpootruiter								6	6	6	7	2	3	3	6	3	1
bosruiter											1	1				1	
oeverloper																	
opgedroogd								50%									100%

Tabel: waarnemingen van aantal vogels op de ondiepe plas in het SBB-deel van de Moergestelse Gement tijdens zonsopkomsten (groen) en zonsondergangen (zwart) in voorjaar 2020

Volgens bovenstaande tabel blijkt dat een ondiepe plas voor weidevogels, met name voor onze nationale vogel de grutto, en doortrekkende steltlopers van essentieel belang te zijn.

Helaas was deze grote plas al in begin mei drooggefallen, waardoor gebruikmaking van open water in het broedgebied door weidevogels niet meer gevolgd kon worden.

Vogelwerkgroep Midden-Brabant heeft naar aanleiding van bovengenoemde bevindingen een ontwerp gemaakt om tijdens de broedperiode op deze locatie een waterhoudende plas te laten bestaan (zie Bijlage 2).

Bijlage 2: Vogelreservaat Moergestels Gement

Het vasthouden van water

Een groot deel van De Hilver heeft de natuurdoelstelling 'Vochtig weidevogelgrasland N13.01' gekregen. Hoewel aan het begin van het broedseizoen een groot aantal territoria in het weidevogelgebied wordt waargenomen, blijkt de laatste jaren dat er nauwelijks weidevogeljongen in het gebied vliegvlug worden.

De grutto is wel de opvallendste broedvogel van De Hilver. Het is alom bekend dat het niet goed gaat met deze soort. Omdat meer dan driekwart van de Europese populatie in Nederland broedt, heeft Nederland een internationale verplichting voor de grutto.

Het grootste aantal broedende grutto's van de provincie Noord-Brabant komt in De Hilver voor, met name in de delen Moergestels Broek, Moergestelse Gement, Den Opslag en het Diessens Broek.

Een belangrijk biotoop-element voor weidevogels is de aanwezigheid van open water.

Al eerder is door de vogelwerkgroep aan de terrein behorende organisaties de aanbeveling gedaan, om water al in de winter vast te houden, zodat in het voorjaar open water aanwezig is.

In vorige inventarisatieverslagen over broedvogels in De Hilver is menigmaal hierop ingegaan.

In 2018 werden beide LOP-stuwen aan het einde van de Kasteeldreef hoger afgesteld, waardoor de delen weerszijden van de Gementsdijk aan het eind van de winter onder water begonnen te lopen.

In de loop van het voorjaar was dit oppervlaktewater al snel verdwenen.

In de herfst- / winterperiode van 2019-2020 zijn door Staatsbosbeheer en vooral door Natuurmonumenten werken uitgevoerd om meer plas/dras-situaties op de weidevogelpercelen te krijgen. Maar toch waren in het broedseizoen van 2020 de locaties met oppervlaktewater al vlug opgedroogd.

Om de belangrijkheid van open water nader te bekijken, is vanaf het begin van het broedseizoen 2020 om de paar dagen op de grote plas tussen Kasteeldreef en de Gementsdijk op Sbb-gebied, de vogelpopulatie geteld (zie Bijlage 1).

In de eerste weken na aankomst van de grutto's die in De Hilver willen gaan broeden, maken de grutto's van de plas gebruik om erin te rusten, te slapen en zodoende aan te sterken voor het a.s. broedseizoen.

De meerwaarde van een grote plas voor weidevogels (met name de gruttipopulatie) wordt door deze telling zeer zeker onderstreept.

Deze constatering is aanleiding geweest om naar een mogelijkheid te zoeken om tijdens de hele broedtijd voldoende open water in het gebied aanwezig te laten zijn.

In september 2020 is aan Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer hiervoor een plan voorgesteld.

Het plan voor blijvend open water tijdens het broedseizoen

Nu wordt het oppervlaktewater in de Moergestelse Gement voor een groot deel beheerst door de twee LOP-stuwen aan het einde van de Kasteeldreef. Eén stuw regelt de waterstand in het SBB-gebied, de andere stuw het water in het NM-gebied.

Ook halverwege de Gementsdijk bevinden zich twee LOP-stuwen die toentertijd door de Landinrichting zijn aangelegd om het water in het Sbb-gebied af te wateren naar de Reusel.

Schuin door dit Sbb-gebied loopt een dijk, deze is opgeworpen om de ondergrondse gasleiding te beschermen. Deze dijk vormt de scheiding tussen het weidevogelgebied en het gebied met een floristische doelstelling.

De ene stuw was om water uit het weidevogelgebied N13-01 ten noorden van de dijk naar de Reusel af te voeren en van de andere stuw om water ten zuiden van de dijk uit het gebied met natuurdoeltype N12-02 naar de Reusel af te voeren.

Indien alle stuwen (behalve de 'N12-02 stuw' aan de Gementsdijk) in januari op maximale hoogtes worden afgesteld, dan zorgt het 'winterpeil' ervoor dat in de plas en in de uitgegraven sleuven in de weidevogelgebieden voldoende water komt te staan.

*Een deel van de grutto's dat zich in de avond van 3 april 2020 op de plas verzamelde om op de plas te gaan slapen (foto vanaf de eik Gementsdijk).
Het hoogste aantal grutto's op deze plas was 304 eind maart*

Het grondwaterpeil gaat na de winter dalen, waardoor het oppervlaktewater mee daalt. Indien in het vroege voorjaar ook nog een periode van droogte aanbreekt (wat de laatste jaren steeds het geval is geweest), zal door verdamping het oppervlaktewater nog sneller verdwijnen. Met het verdwijnen van het oppervlaktewater verdwijnt ook de kwaliteit van het broedgebied zoals voedsel (aquatische ongewervelden), was-/poetsplek en eventueel slaapplek.

Onderstaande foto's laten zien hoe vlug het water tijdens het broedseizoen uit het weidevogelgebied al na enkele weken kan verdwijnen.

Op het laatste restantje water verbleef op 30 april 2020 voor zonsopgang nog maar 'n klein aantal grutto's (foto vanaf dezelfde plek als bovenstaande foto).

De plas eind mei 2020

De plas in eind juli 2020. De 'bodem' van de plas was gemaaid, op één baan na.

Om vooral tijdens de broedperiode oppervlaktewater te behouden, blijkt het opstuwen door de LOP-stuwen niet genoeg te zijn. In dat geval zou water van elders aangevoerd moeten worden. Om het waterpeil van de plas voldoende hoog te laten zijn (bijvoorbeeld tussen 10 en 15 cm), zou bijvoorbeeld water uit de nabij stromende Reusel hiervoor gebruikt kunnen worden. Zoals boven aangehaald, grenzen aan de Gementsdijk twee LOP-stuwen, waarvan één het waterpeil van het weidevogelgebied moet regelen. Deze stuw staat met een bestaande sloot (ca. 130 meter) rechtstreeks verbonden met de Reusel.

Door naast de LOP-stuw (of in plaats van) een Bosmanwatermolen te plaatsen, zou via dezelfde sloot water uit de Reusel naar de plas aangevoerd kunnen worden.

Voordat het water van de Reusel hier is aangekomen, heeft het eerst door agrarisch gebied gestroomd en op het laatst ca. 2 km door De Hilver. De kwaliteit van het water zal daardoor mesotroof zijn. Omdat de plas ook een foeragerende functie heeft voor de pleisterende vogels, zal deze waterkwaliteit de voedselrijkdom van de plas voor de vogels gunstig beïnvloeden.

Kaart plan op Sbb-gebied

Regelbare waterinlaat mbv een watermolen of waterpompinstallatie die vanaf de Gementsdijk bediend kan worden om tijdens de broedperiode een gewenst waterpeil in de plas te realiseren. (Kaart Toporeistijd 2019)

Bosmanwatermolen

Zoals eerder aangehaald, loopt ten zuiden van de plas een gasleiding, die in een opgeworpen dam ingesloten ligt. Het aangrenzend gebied met een floristische doelstelling ten zuiden van deze dam kan daardoor niet bevoeid worden door het binnen gelaten reuselwater.

De toepassing van een Bosmanwindmolen is een economische en landschappelijk aantrekkelijke en tevens een milieuvriendelijke manier voor het inlaten van water. Dit geldt in het bijzonder voor gebieden waar elektriciteit niet voor handen is. Vanaf windsnelheden van 3 m/s (windkracht tussen 2 en 3 Bft) kan de molen al dienst doen. Door een eenvoudig vlotterstelsel is volautomatische peilbeheersing mogelijk.

Indien het gebruik van een Bosmanwindmolen om de één of andere reden niet mogelijk is, dan zou ook gedacht kunnen worden aan een pomp met aandrijving, die het water uit de Reusel via de bestaande sloot naar de plas pompt.

Dat in De Hilver water uit de Reusel voor een bepaald doel door een pompinstallatie wordt aangevoerd, gebeurt al op Sbb-gebied in het Helsbroek. Voor de ijsbaan aldaar wordt jaarlijks reuselwater via een ingegraven buis van ca. 150 meter naar de verdiepte ovaal van de ijsbaan gepompt.

De ingegraven buis in het Helsbroek van ca. 150 meter lengte, waar het water uit de Reusel doorheen wordt gepompt om de ijsbaan te vullen

Een andere mogelijkheid om de plas van water te voorzien, is met grondwater.

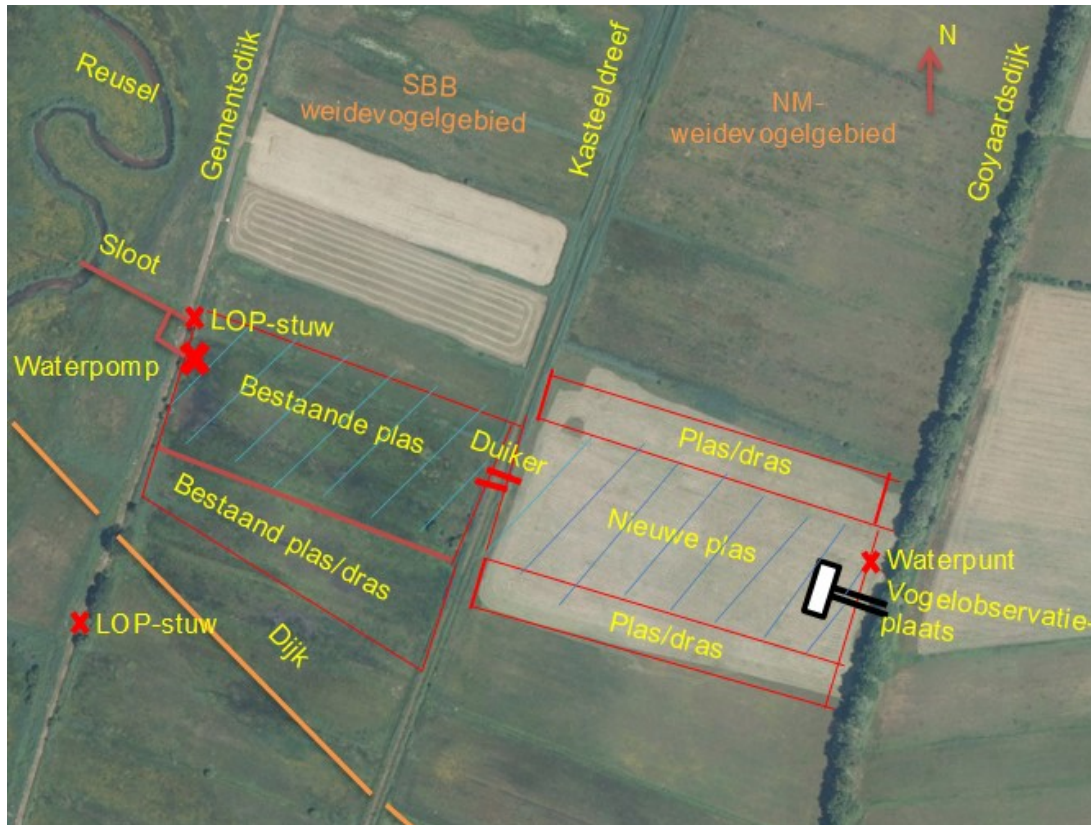
In het omringend agrarisch gebied worden waterpunten gebruikt om percelen te beregenen voor een grotere economische opbrengst

Een soortgelijke wateraanvoer kan hier ook gerealiseerd worden met de bedoeling om grondwater te gebruiken maar nu voor een ecologische opbrengst, namelijk om een gewenst waterpeil in de plas te creëren zodat de specifieke vogelpopulatie in het gebied tijdens de broedperiode blijvend voorzien wordt van open water.

Alleen wanneer het water in de plas beneden een bepaald peil zakt, zal met grondwater de plas aangevuld kunnen worden tot de gewenste hoogte.

Kaart plan op het gebied van Natuurmonumenten

Uitbreiding waterpartij op NM-gebied en realiseren vogelobservatieplaats (Kaart Toporeistijd 2019)

Ook de realisatie van een waterplas in het Moergestels Gement op NM-gebied zal het gebied voor de weidevogel populatie veel aantrekkelijker maken.

Nadat het perceel afgegraven is, zal voor wateraanvoer gebruik gemaakt kunnen worden van de bestaande plas in het SBB-gebied aan de andere kant van de Kasteeldreef (de Kasteeldreef vormt in de Moergestelse Gement de grens tussen Sbb-gebied en dat van Natuurmonumenten).

Al eerder is de wens uitgesproken om de Kasteeldreef, die tijdens de ruilverkaveling vlak na WOII is aangelegd, aan de openbaarheid te onttrekken, waardoor een groot aaneengesloten weidegebied wordt gerealiseerd en tevens de eeuwenoude cultuurhistorische vorm van het gebied wordt hersteld. In dat geval zal ook één grote waterpartij kunnen ontstaan.

Voorlopig zal het daar niet van komen en in dat geval zouden beide plassen met elkaar verbonden kunnen worden via een duiker onder de Kasteeldreef door.

Het waterpeil in deze 'tweede' plas kan eventueel met een waterwerk bij de duiker geregeld kunnen worden. Enkele eilandjes in deze plas zullen voor vogels een meerwaarde geven, waardoor de aantallen en soorten van de vogel populatie zeker zullen toenemen.

Indien niet de keuze wordt gemaakt om de twee plassen met elkaar te verbinden, kan Natuurmonumenten voor een andere optie kiezen.

Ter hoogte van de te graven plas bevindt zich aan de Goyaardsdijk een waterpunt, dat afkomstig is uit de tijd dat het gebied nog een agrarische bestemming had.

Via een pomp kan water ingelaten worden en daarna kan het waterpeil tijdens de broedtijd op de gewenste hoogte gehouden worden.

Indien het bezwaarlijk is om hier grondwater te gebruiken om de plas van water te voorzien, is er een andere mogelijkheid, namelijk gebruik te maken van water uit de Rosep.

Zoals reuselwater de ijsbaan in het Helsbroek van water voorziet, zal hier op dezelfde manier de plas met water uit de Rosep gevuld kunnen worden.

Via een ingegraven slang of buis kan water door een pomp aangevoerd worden, of wellicht kan een Bosmanmolen hier het werk doen.

Ook vogelaars is het niet ontgaan dat in het voorjaar op de plas in het SBB-deel van de Moergestelse Gement een bijzondere vogelpopulatie is te zien. Helaas voor hen is de toegang tot de plas tijdens de broedperiode verboden, want de Gementsdijk (SBB) en de Kasteeldreef (NM) zijn dan (terecht) afgesloten.

Indien een soortgelijke plas in het NM-deel zal worden gerealiseerd, dan zijn er voor vogelaars en andere natuurliefhebbers unieke kansen om voor Brabantse begrippen een ongekennde soortenrijke vogelpopulatie te kunnen observeren.

Ter hoogte van de nieuwe plas zou aan de Goyaardsdijk (deze gemeentelijke weg in de Moergestelse Gement wordt tijdens het broedseizoen niet afgesloten) een vogelobservatieplaats gerealiseerd kunnen worden. Vooral in de ochtend is het licht op de waterplas vanuit deze positie zeer gunstig.

Aan beide zijden van de ondiepe plas kunnen brede plas-dras oevers aangelegd worden.

Het 'Vogelreservaat Moergestels Gement' zal hierdoor al snel een begrip in de provincie Noord-Brabant kunnen worden. Niet alleen als een hoogst interessant weidevogelgebied, maar ook als één van de beste plekken in de provincie om specifieke vogelsoorten te kunnen observeren.

Mooie PR zal dit voor NM en SBB zeer zeker opleveren.

Er bestaan vele typen vogelkijkhutten

Voor de bouw van een vogelobservatieplaats kunnen de palen die gebruikt zijn bij de bouw van de 'pullenbruggen' goed van pas kunnen komen.

De uitgegraven grond kan in het gebied blijven en bijvoorbeeld gebruikt kunnen worden als opgeworpen perceelsbegrenzing aan de buitenrand van het gebied.

Ten slotte

Wil je Weidevogels in jouw gebied? Zorg voor de drie W's:

Water, Wijdsheid, Wormen

Bijlage 3: Verspreidingskaarten broedvogels

Verspreidingskaarten van door Avimap vastgestelde territoria broedvogels in De Hilver per deelgebied.

3.1	Deelgebied Helsbroek	32
	Geïntervieweerd door: Peer Busink, Jan van Rijsewijk	
3.2	Deelgebied Den Opslag oost	41
	Geïntervieweerd door: Erik Poelen, Wiel Poelmans.	
	Een enkele keer ingevallen: Ralph Akkermans, Peer Busink	
3.3	Deelgebied Den Opslag noord	52
	Geïntervieweerd door: Erik Poelen, Wiel Poelmans.	
3.4	Deelgebied Den Opslag west.....	60
	Geïntervieweerd door: Frances van Lipzig, Victor Retel Helmrich, Peter Slingerland	
3.5	Deelgebied Moergestelse Gement.....	73
	Geïntervieweerd door:	
	Ben Akkermans, Ralph Akkermans, Erik Blommestein, Peer Busink, Mieke van der Does, Marli Kahmann	
3.6	Deelgebied Moergestels Broek noord	85
	Geïntervieweerd door: Peer Busink, Jan van Rijsewijk	
3.7	Deelgebied Moergestels Broek zuid	91
	Geïntervieweerd door:	
	Ben Akkermans, Ralph Akkermans, Erik Blommestein, Peer Busink, Mieke van der Does, Marli Kahmann	
3.8	Deelgebied Diessens Broek.....	103
	Geïntervieweerd door: Peter van Gestel, Nico Hilgers, Gerard van der Kaa, Marlies de Kort	

3.1 Deelgebied Helsbroek

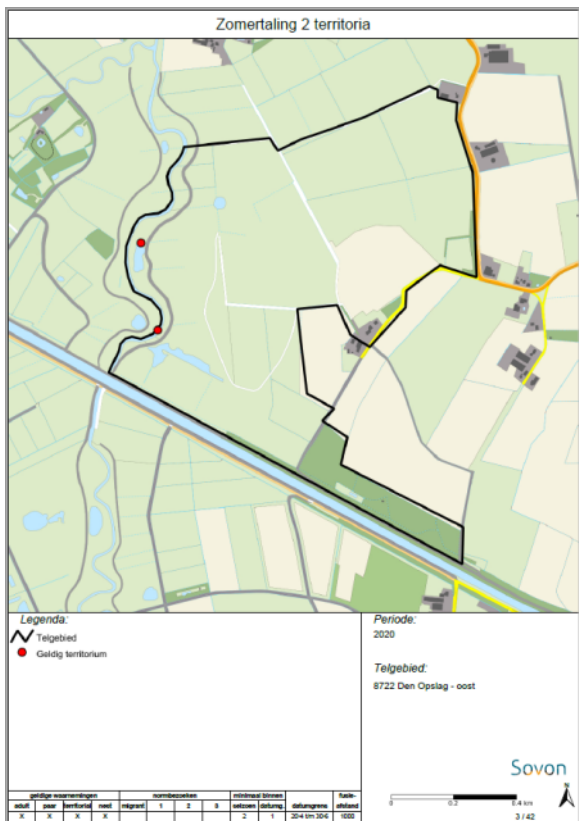
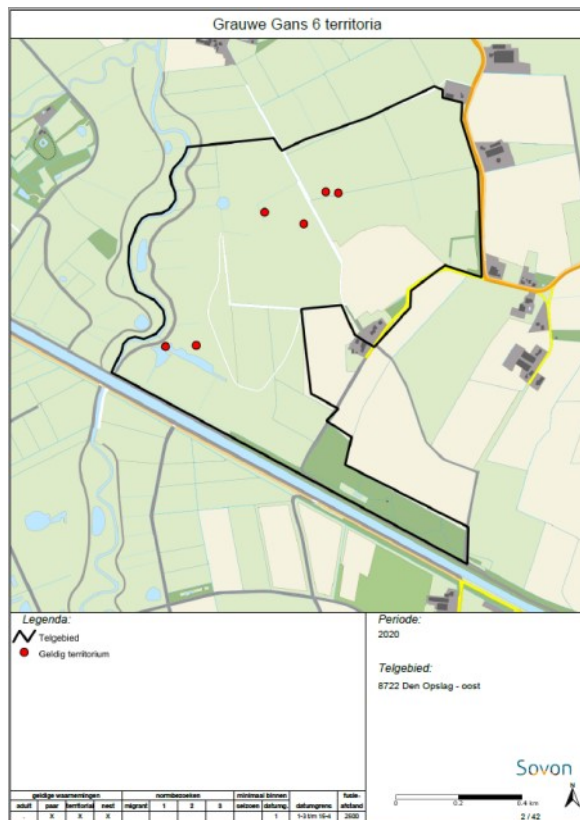
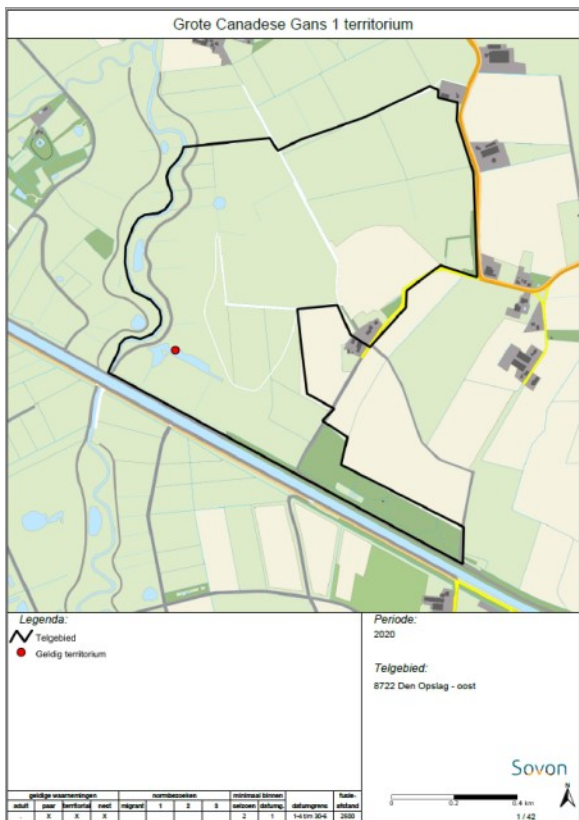

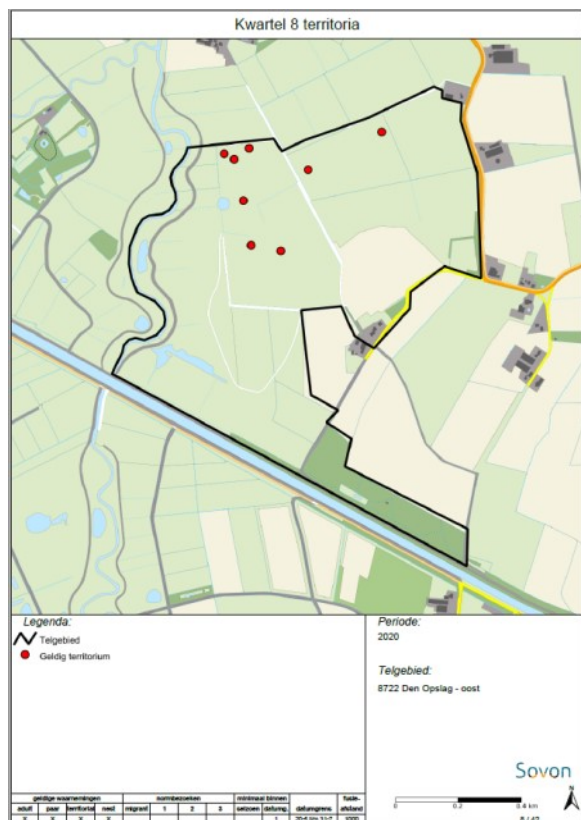
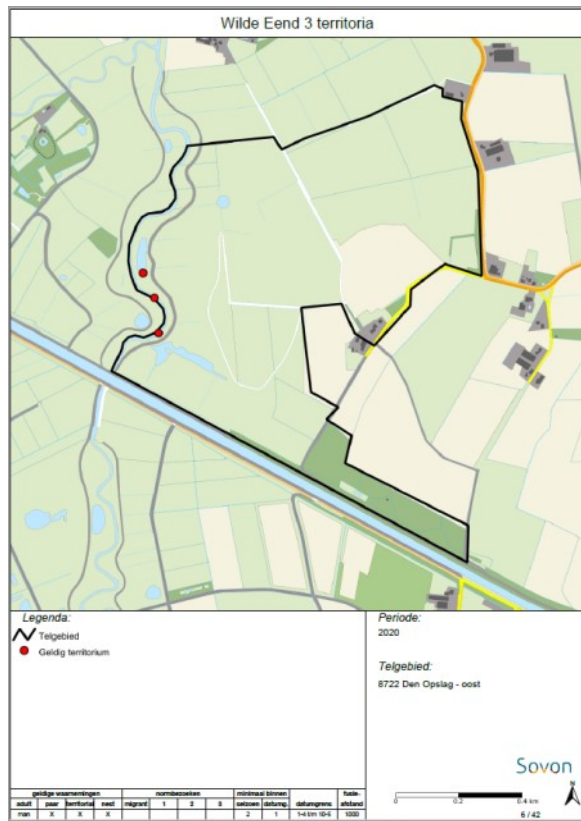

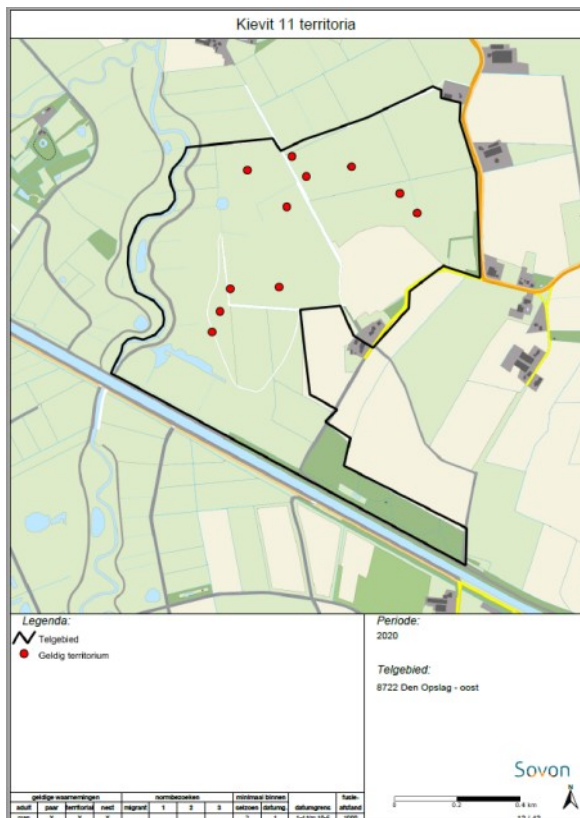
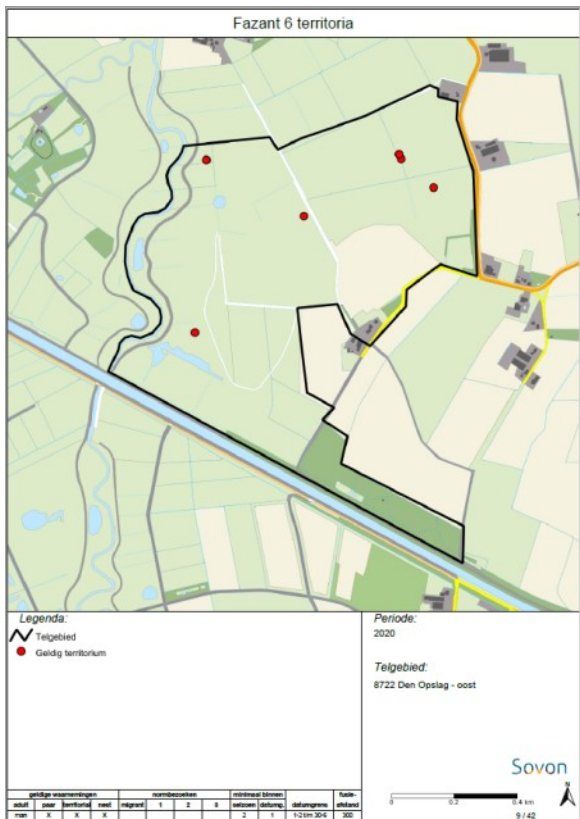

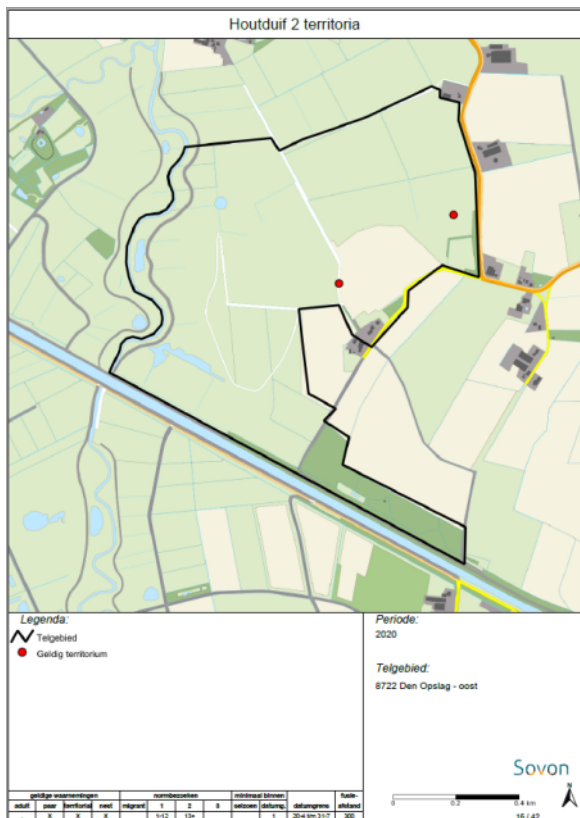
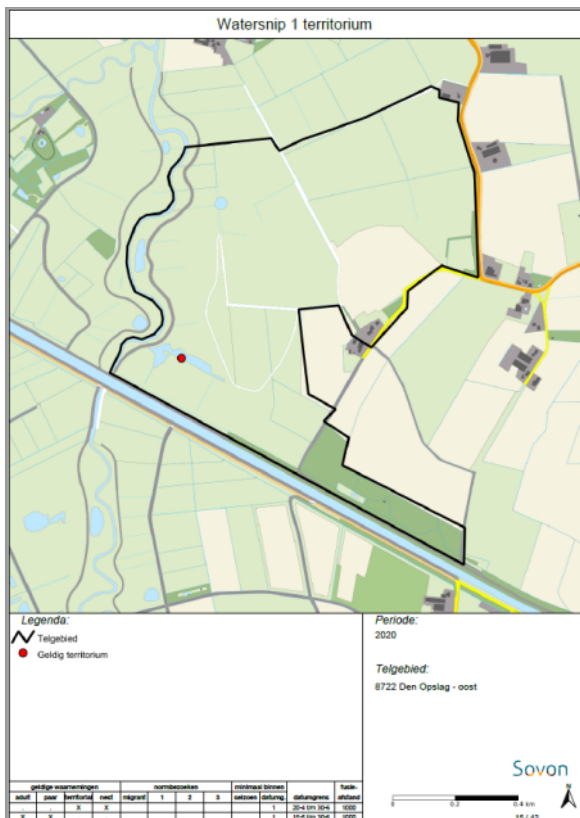
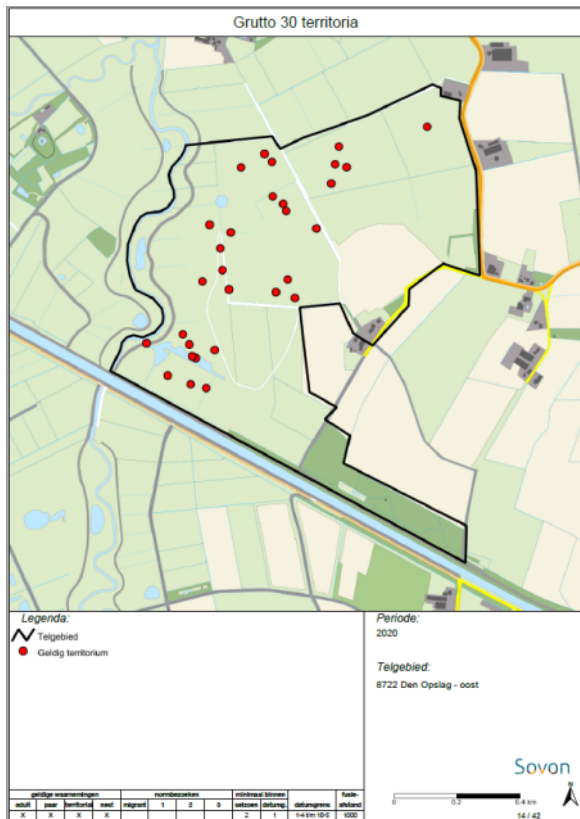
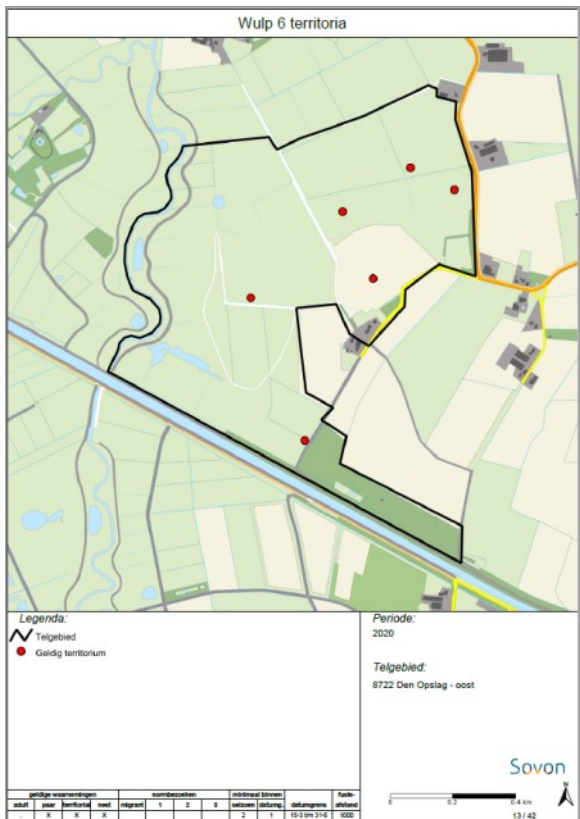
3.2 Deelgebied Den Opslag oost

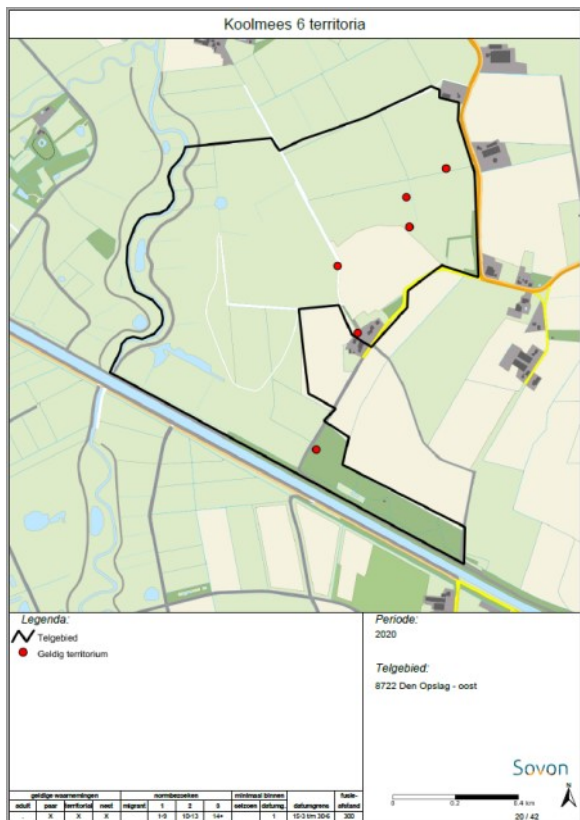
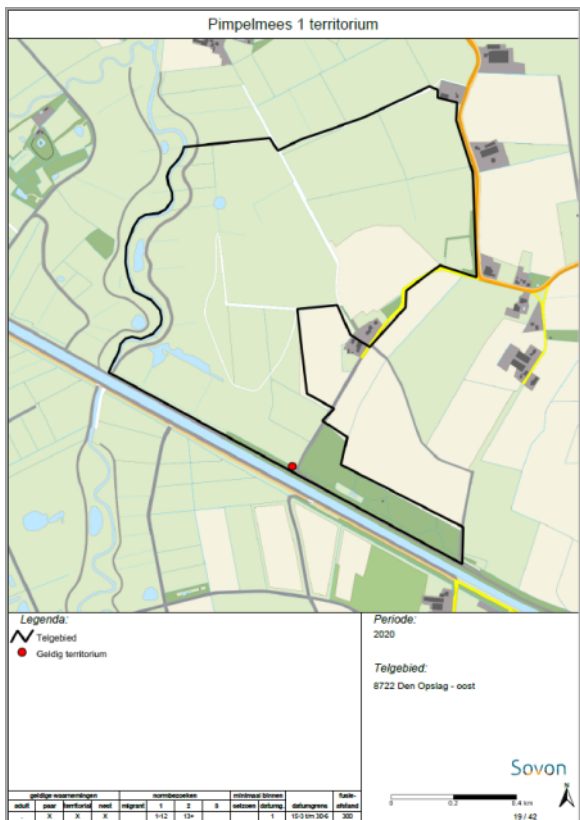

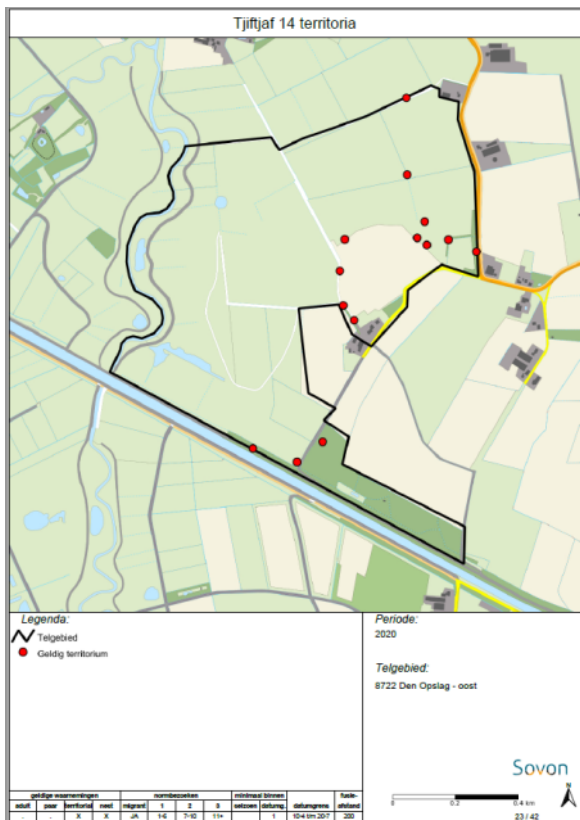
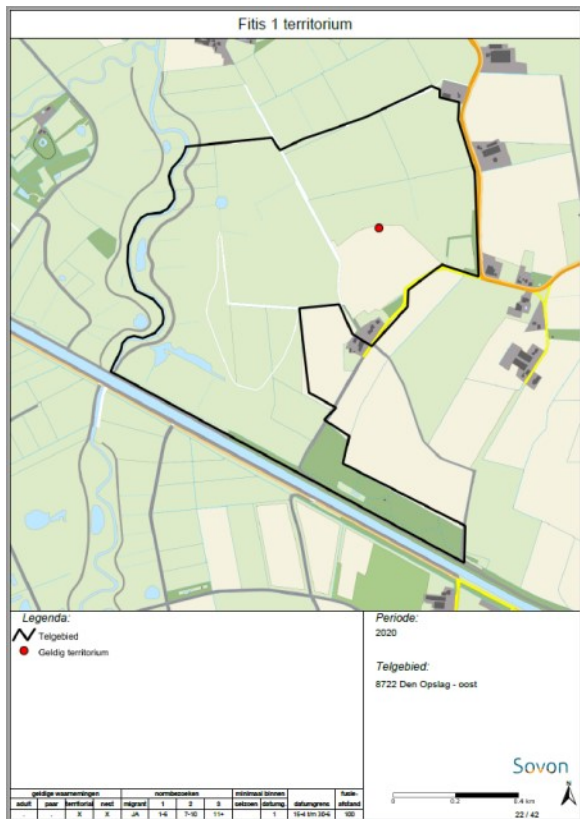
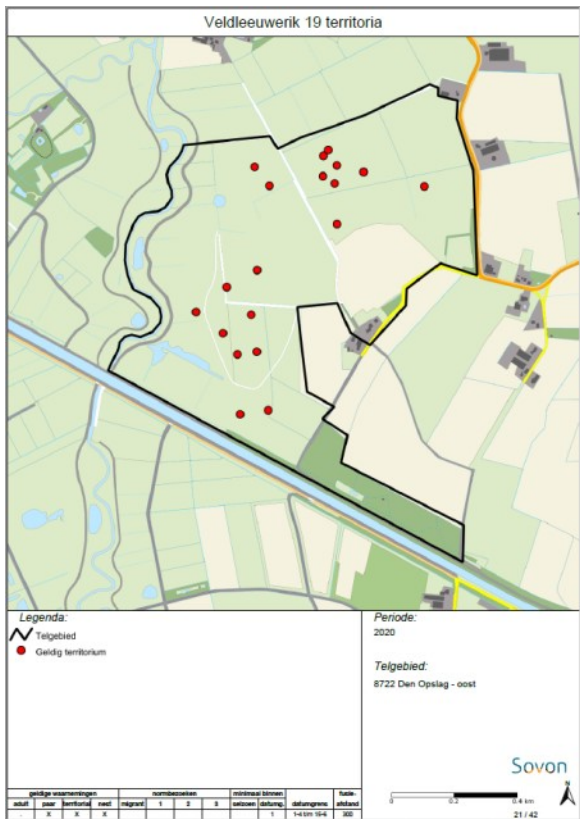

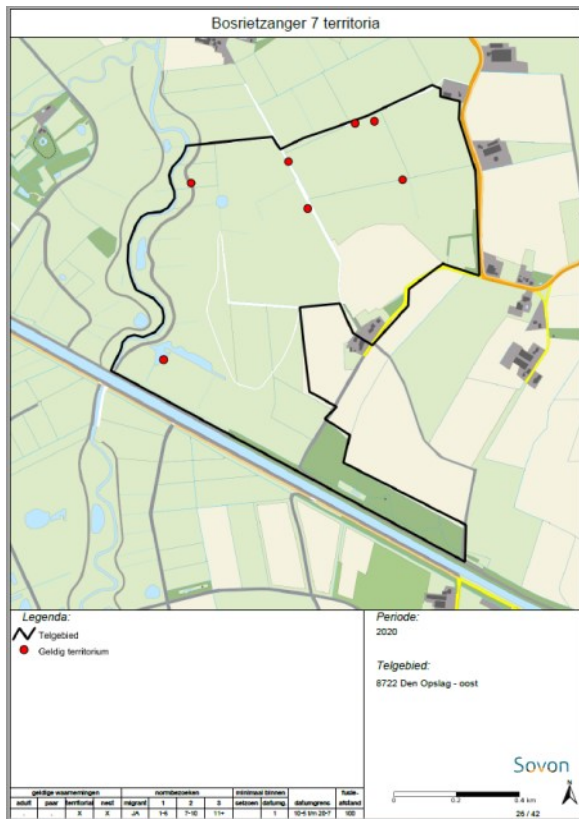
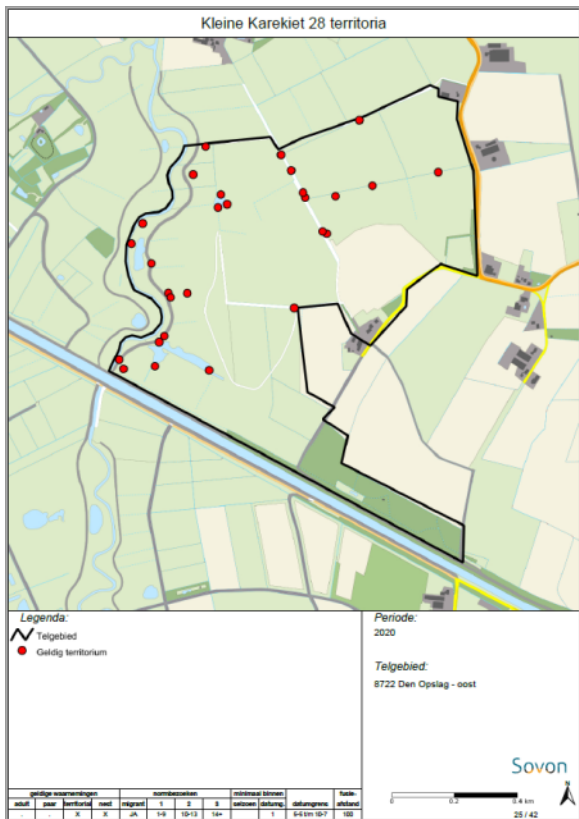

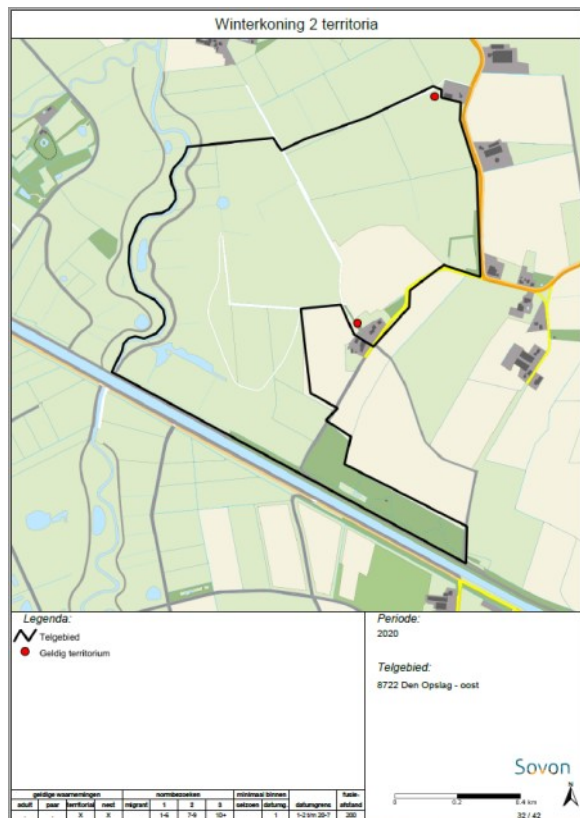
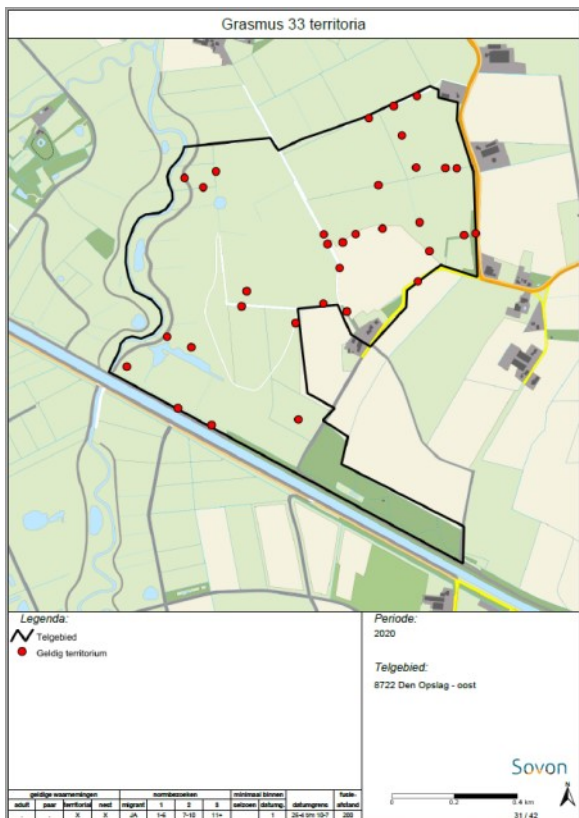
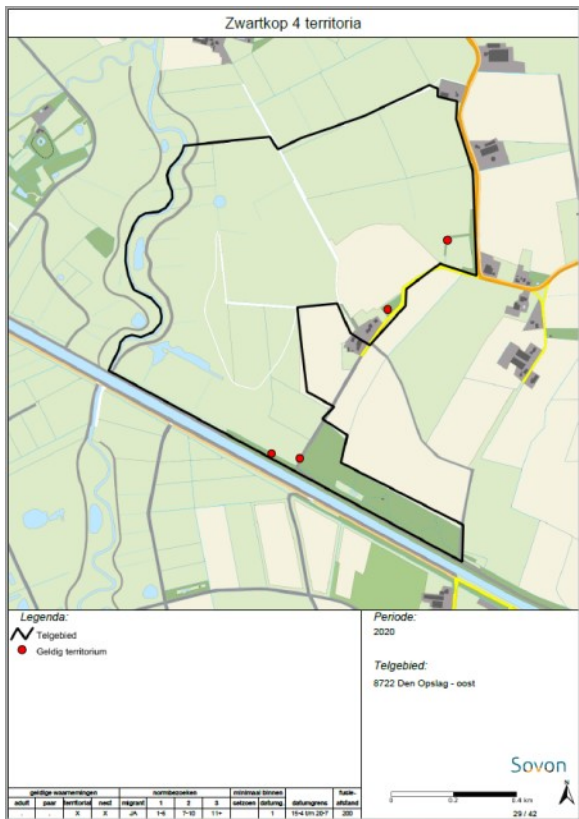

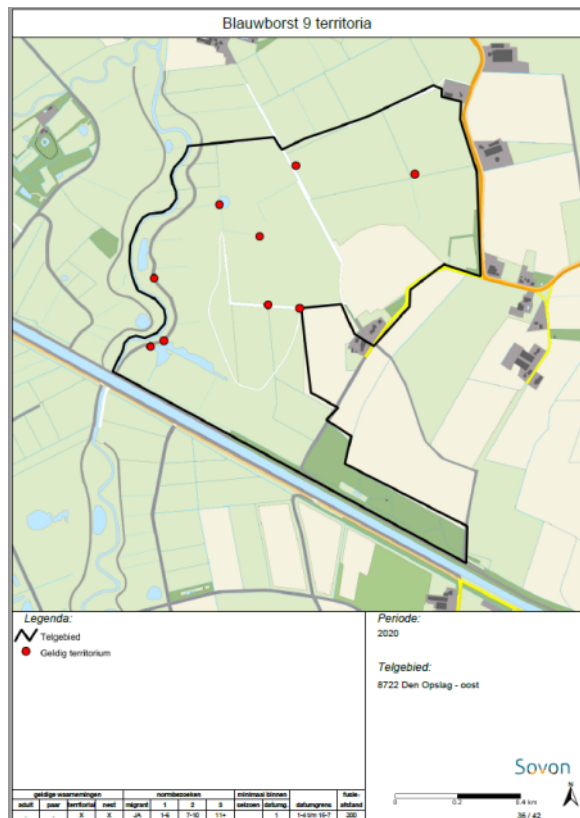
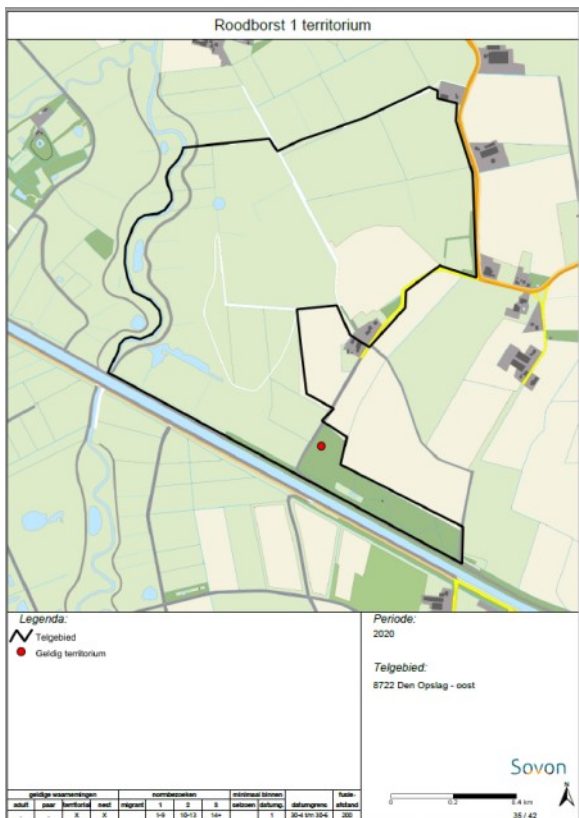
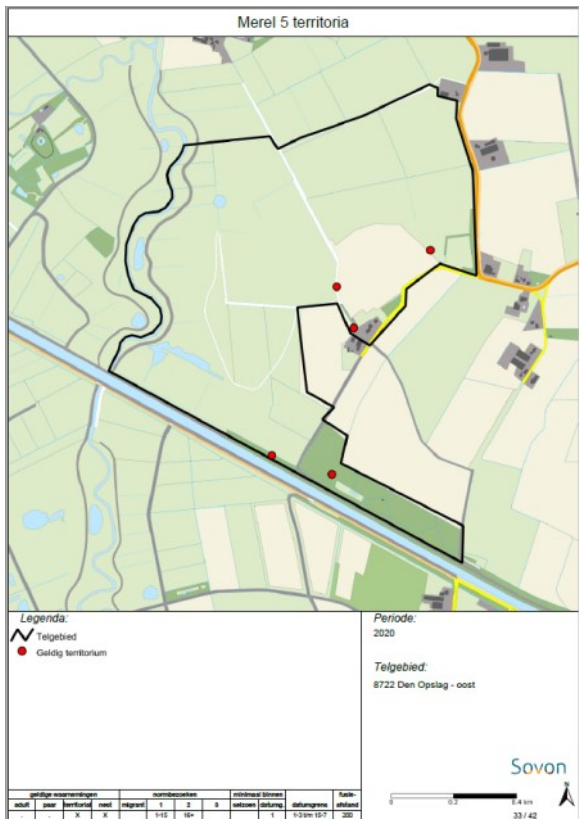

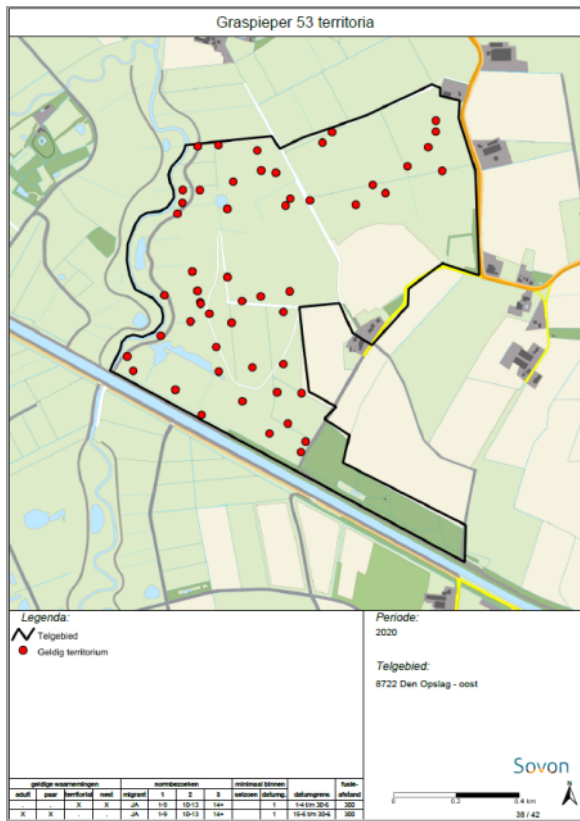

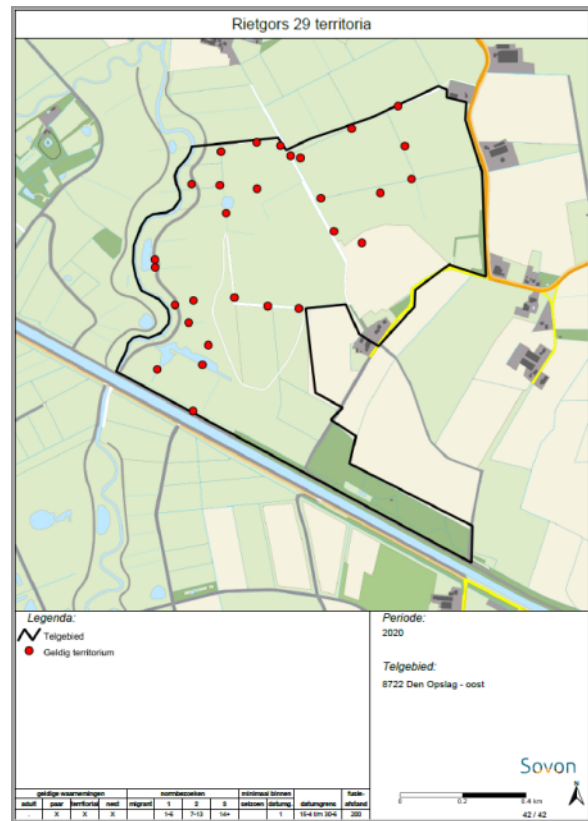

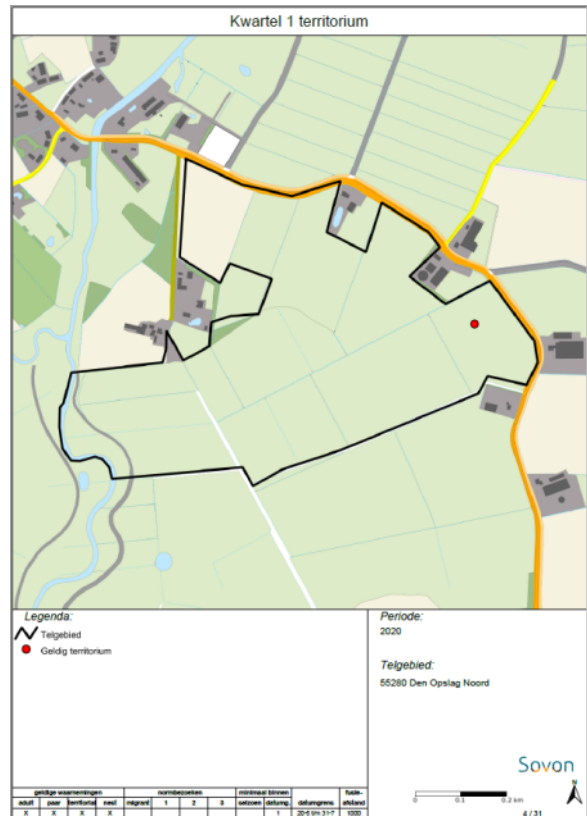
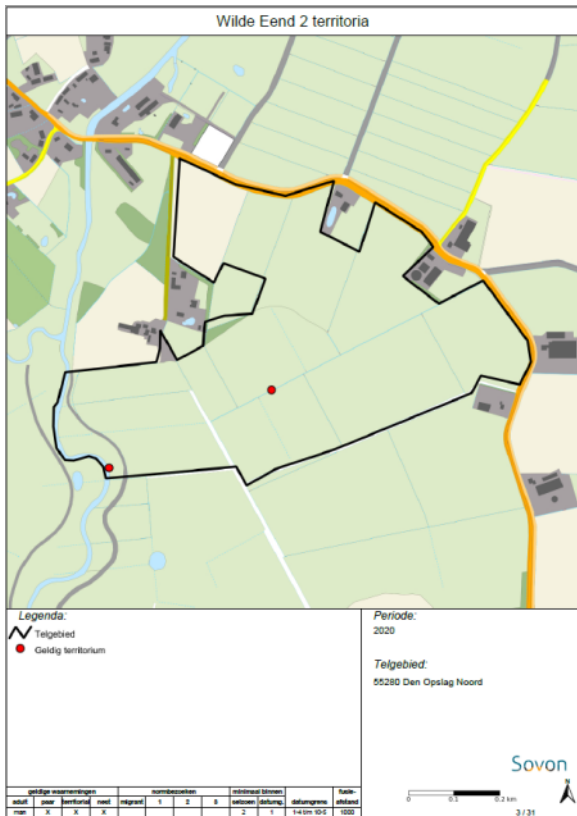
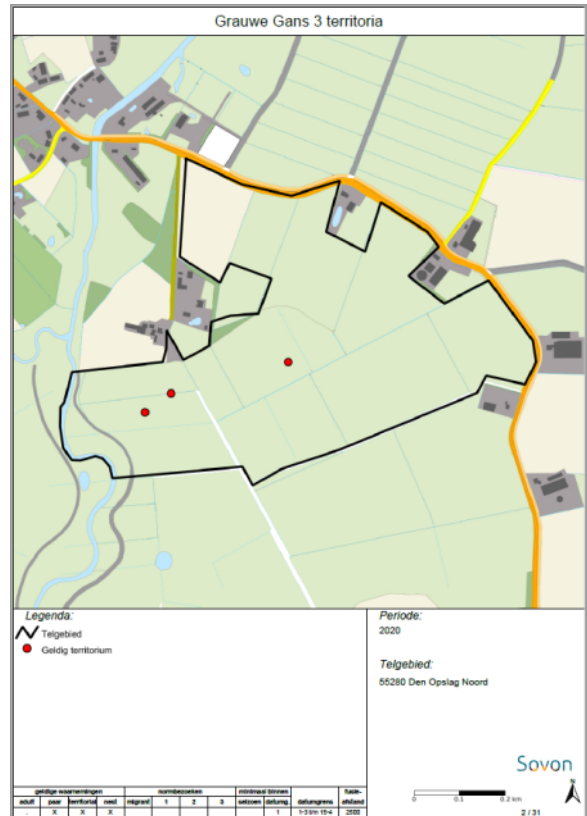
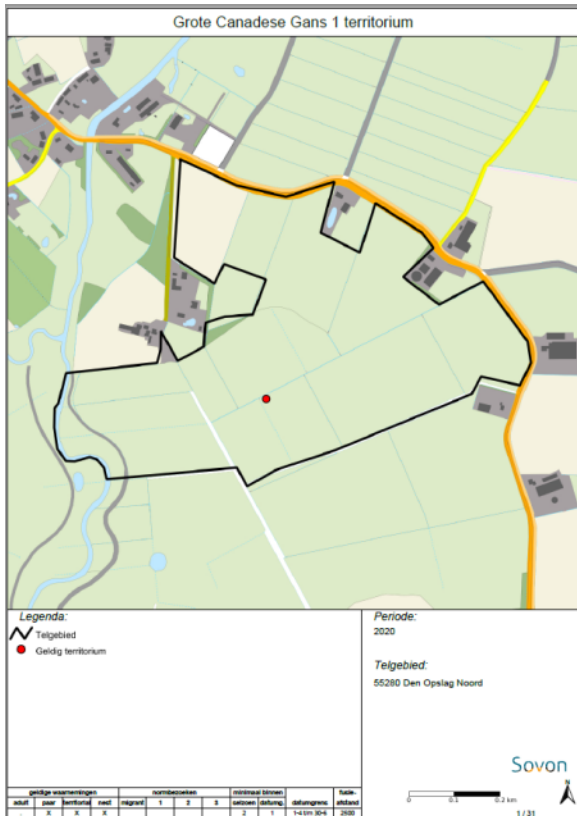

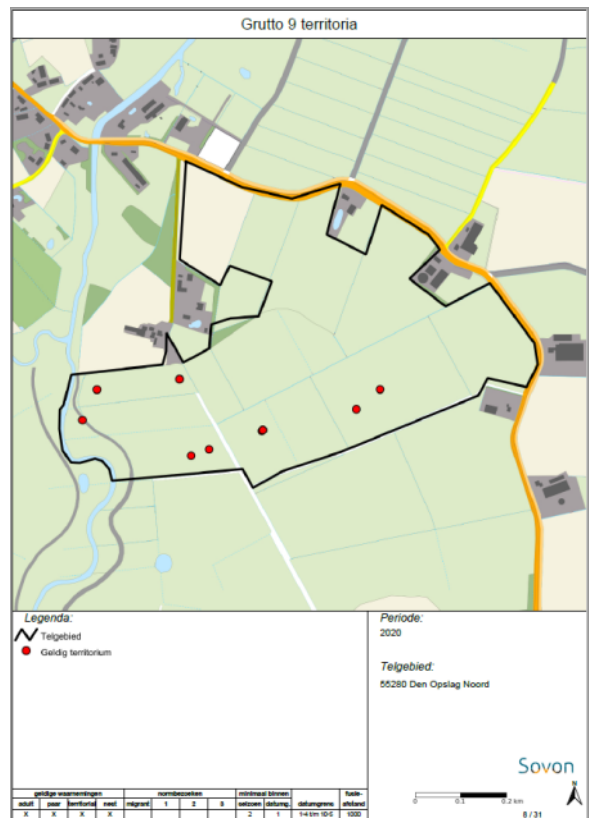
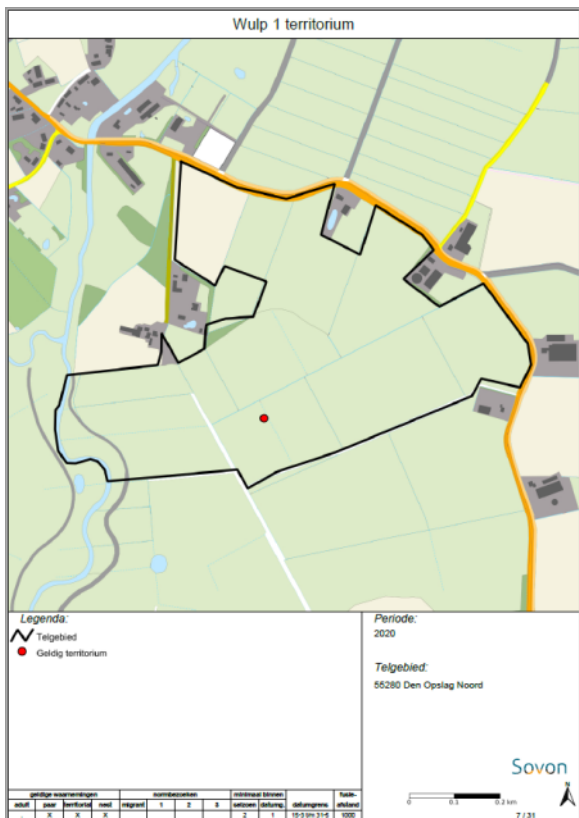
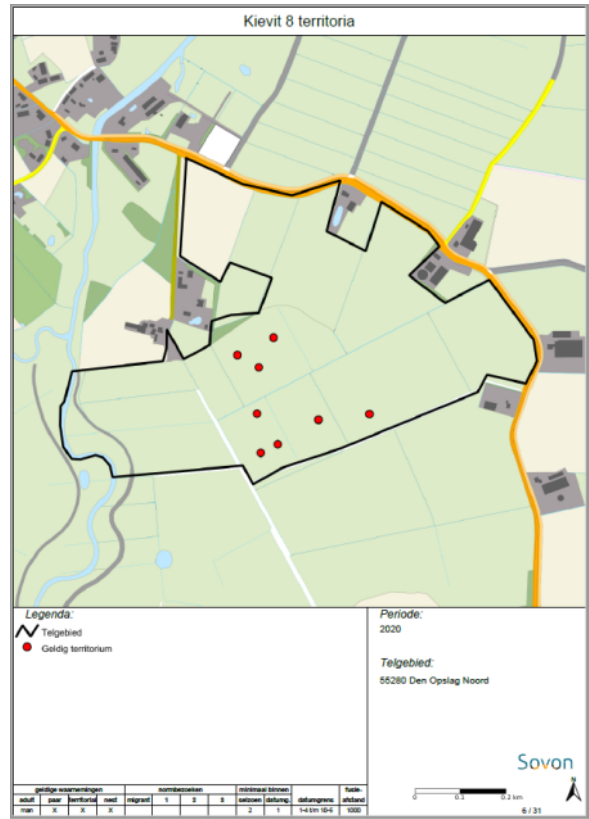
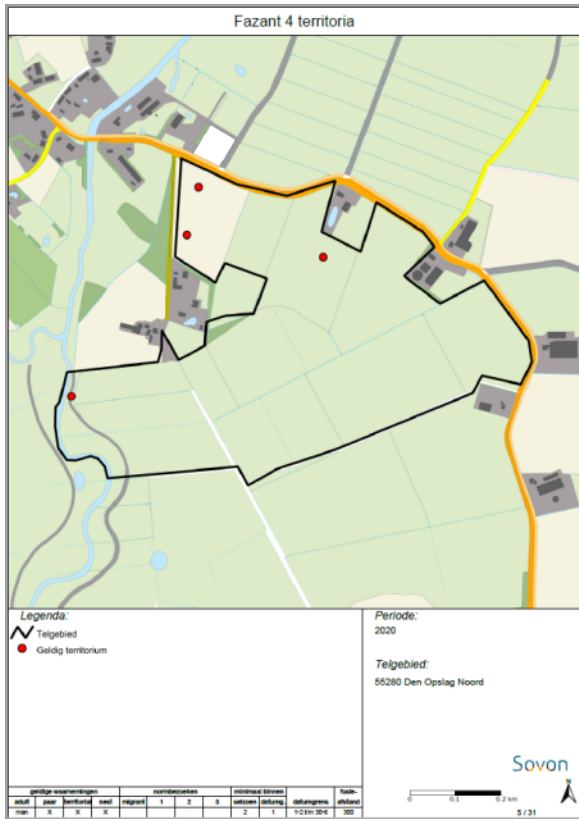

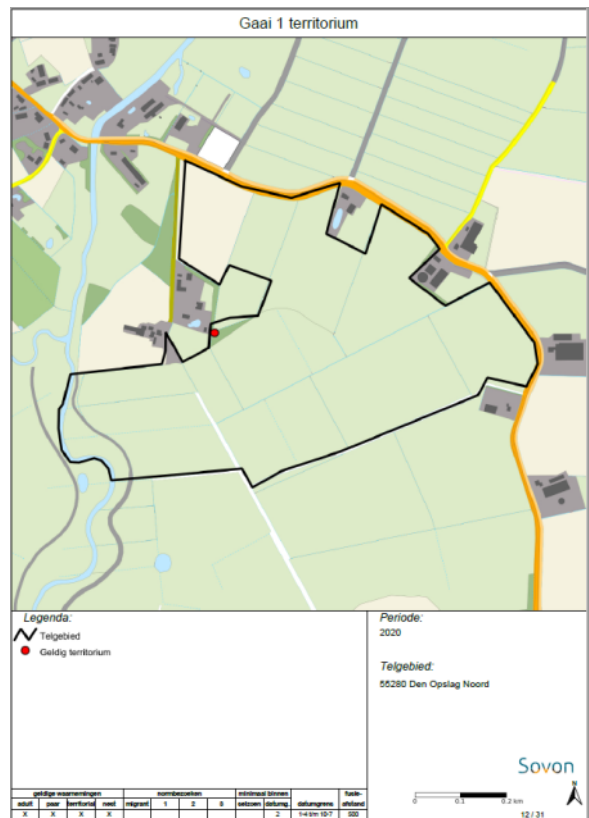
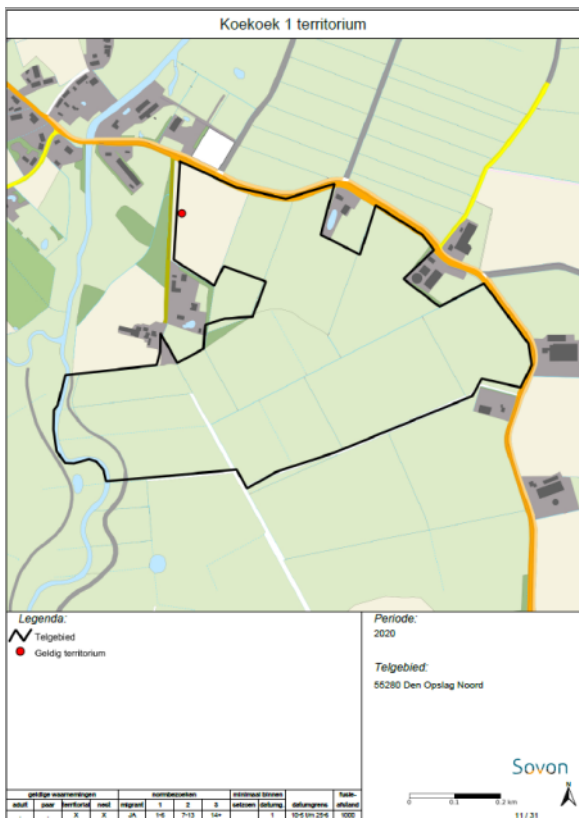
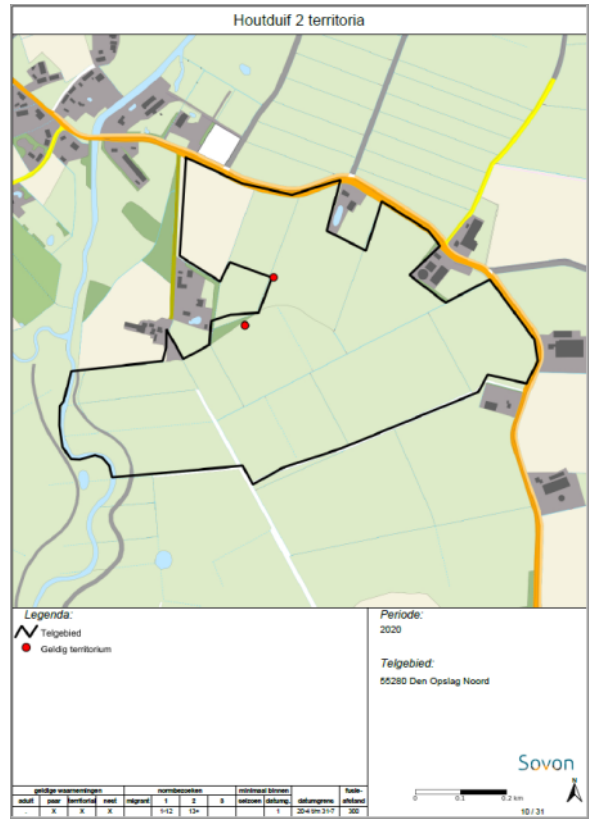
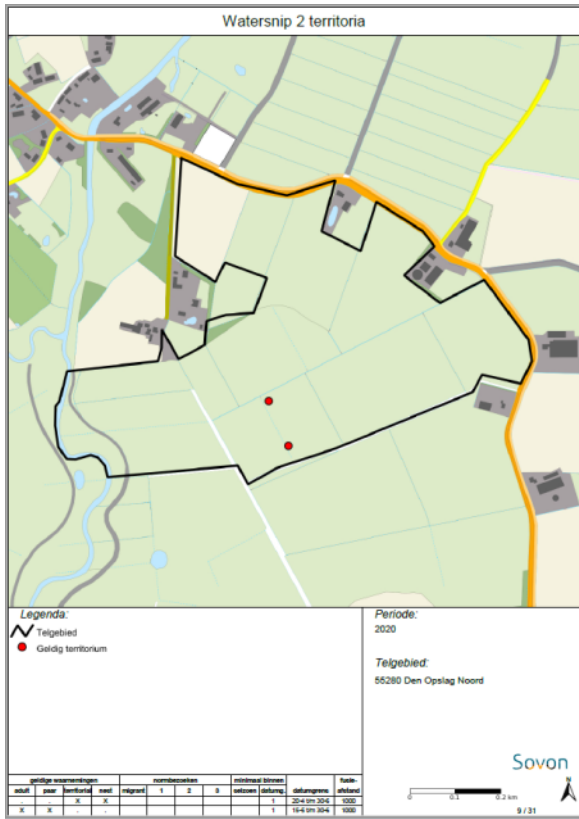

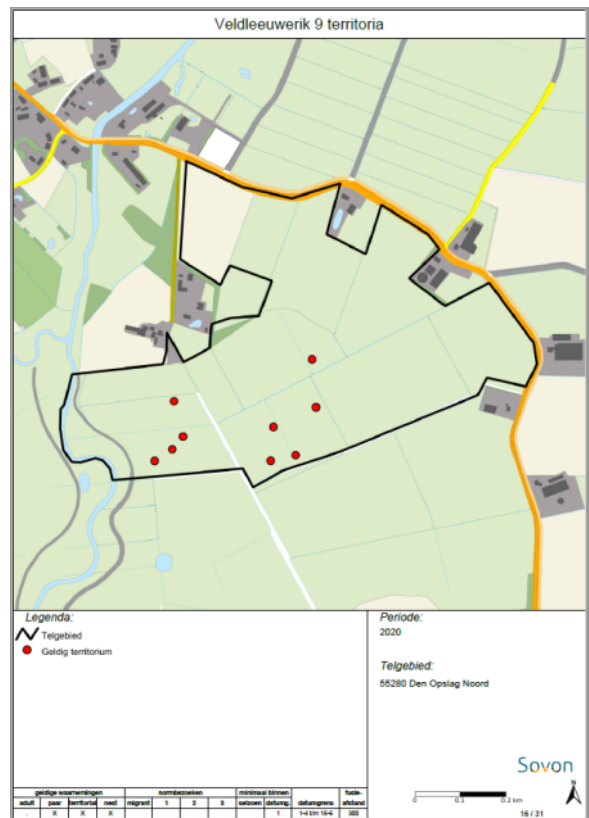
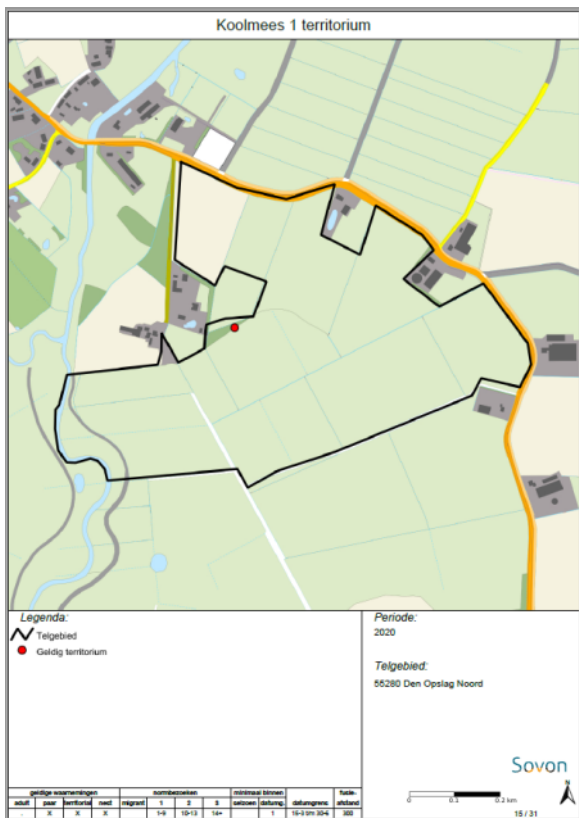
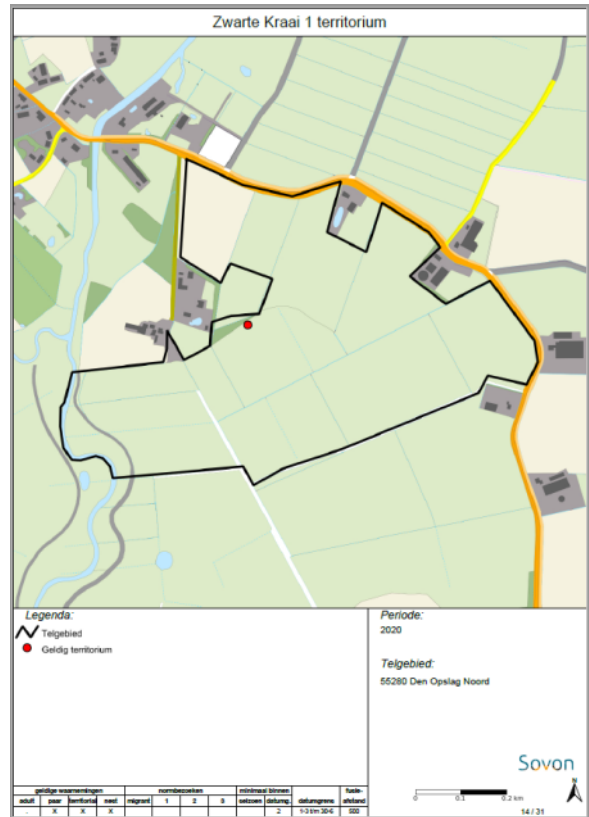
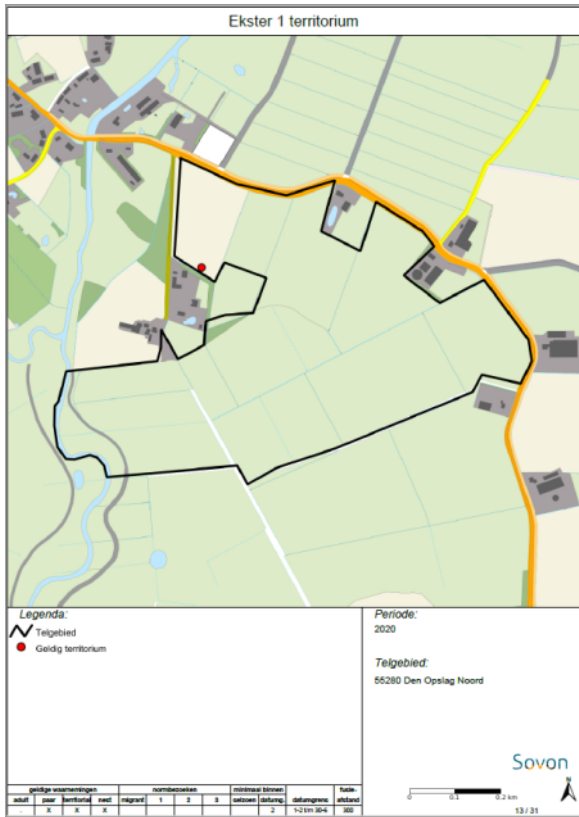
3.3 Deelgebied Den Opslag noord

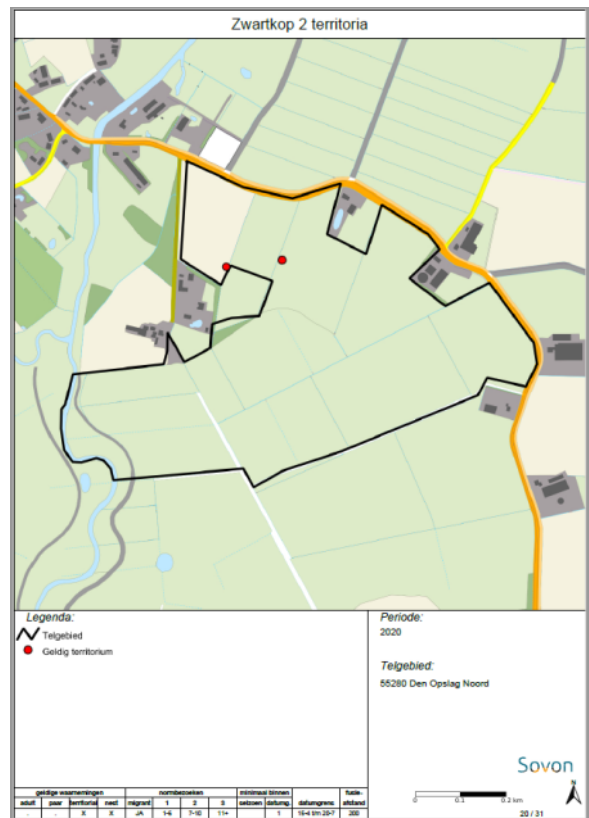
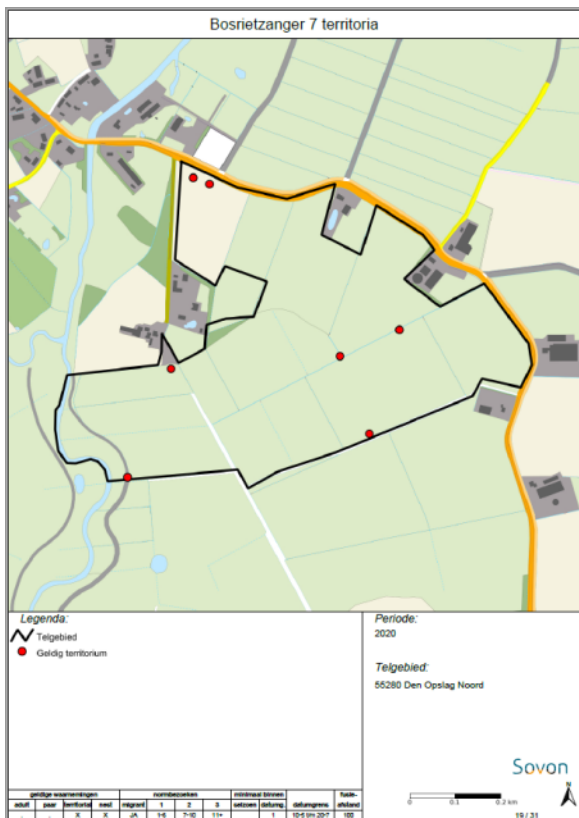
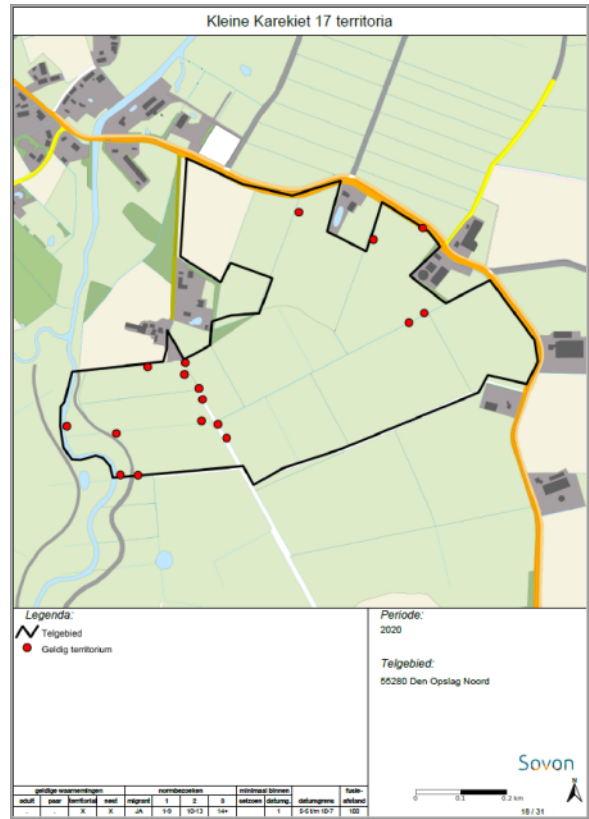
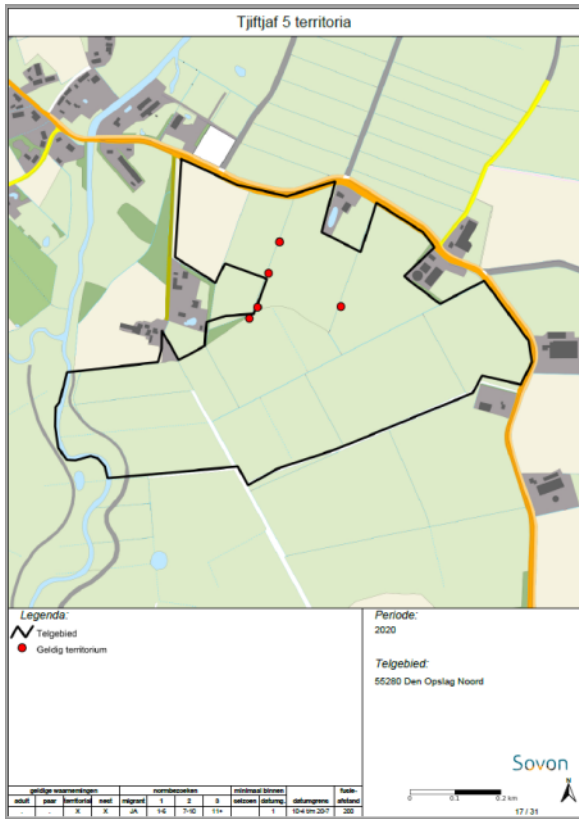

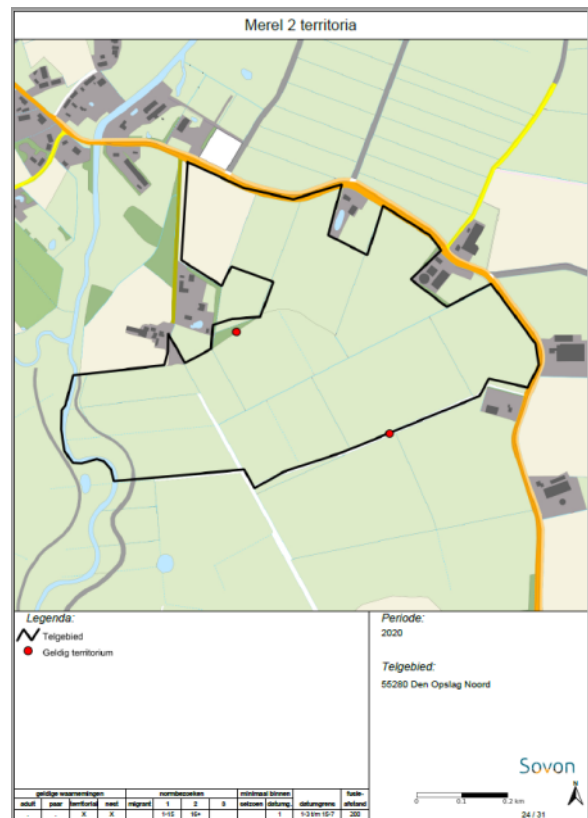
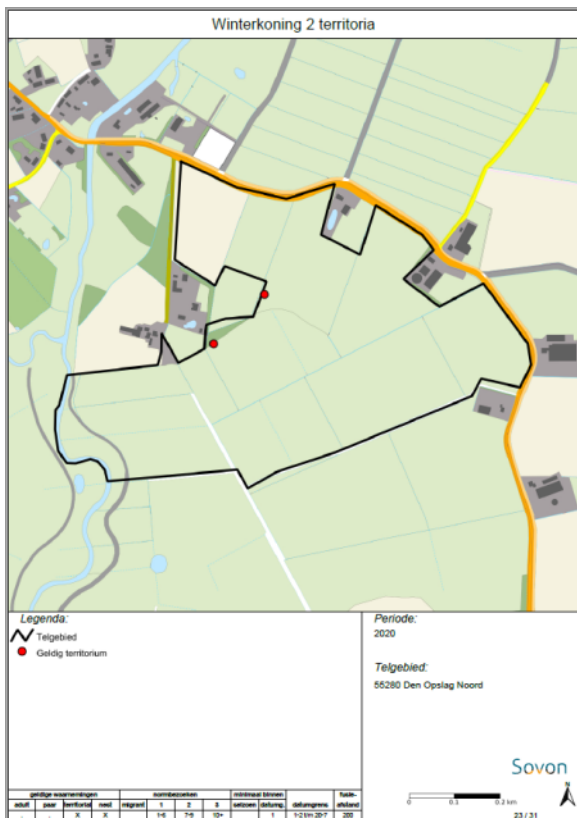
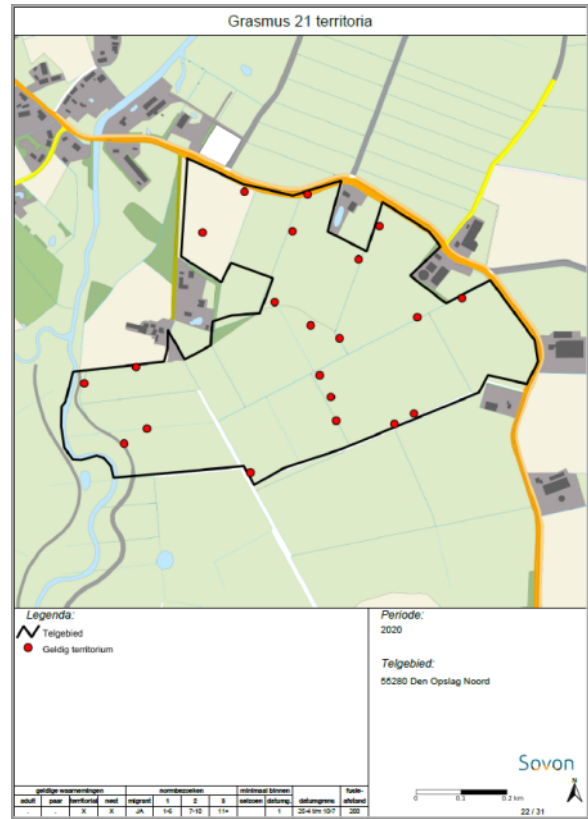
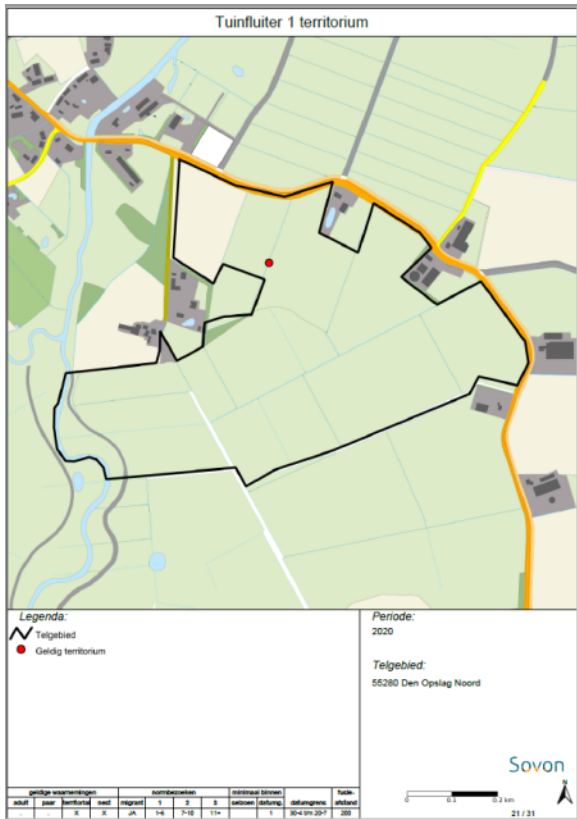

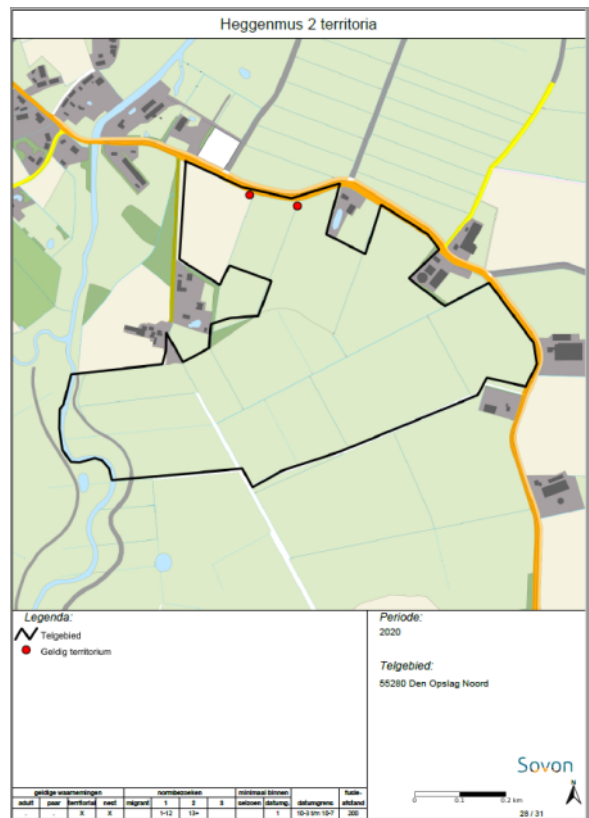
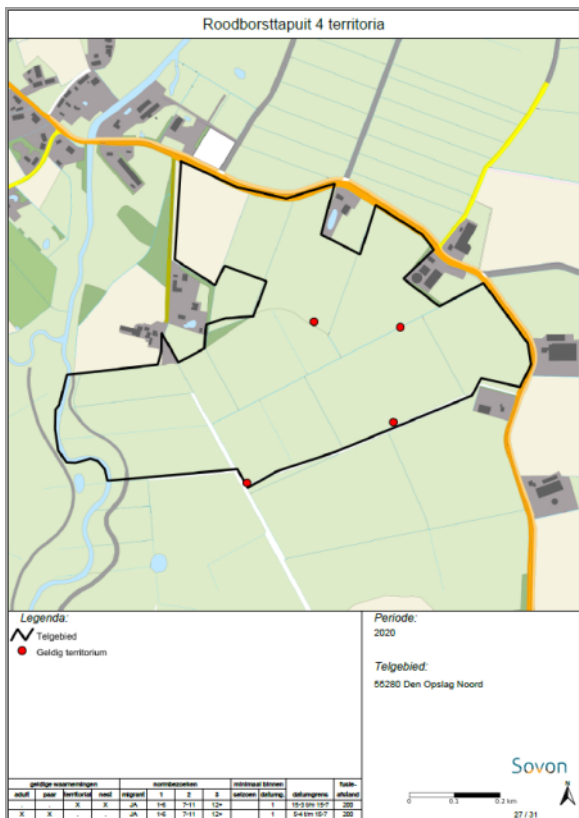
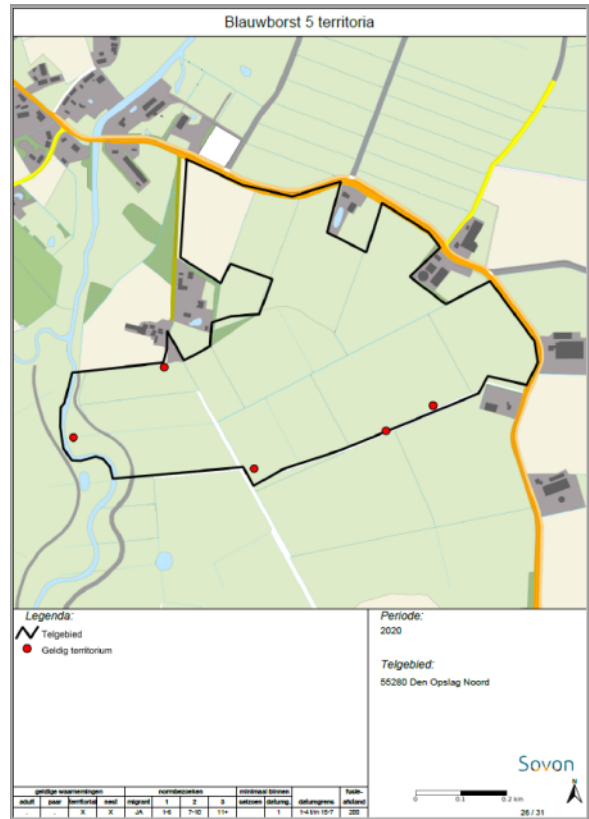
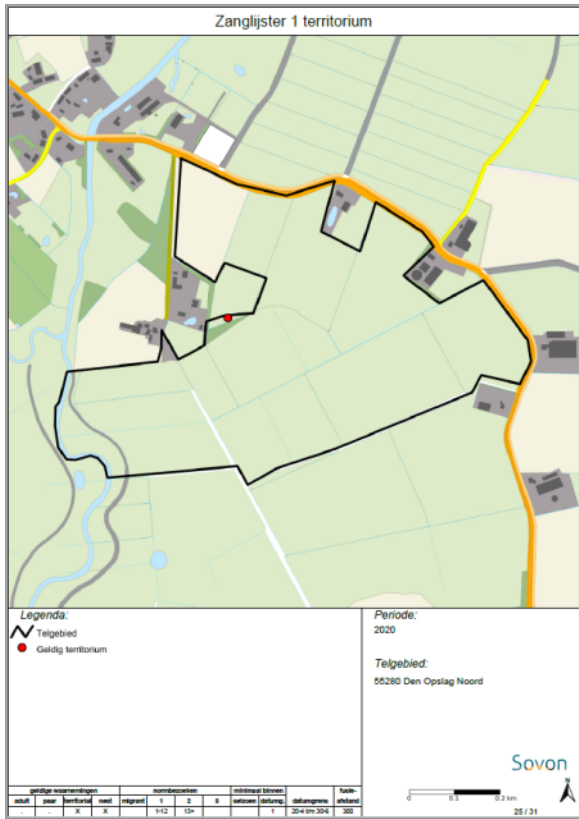

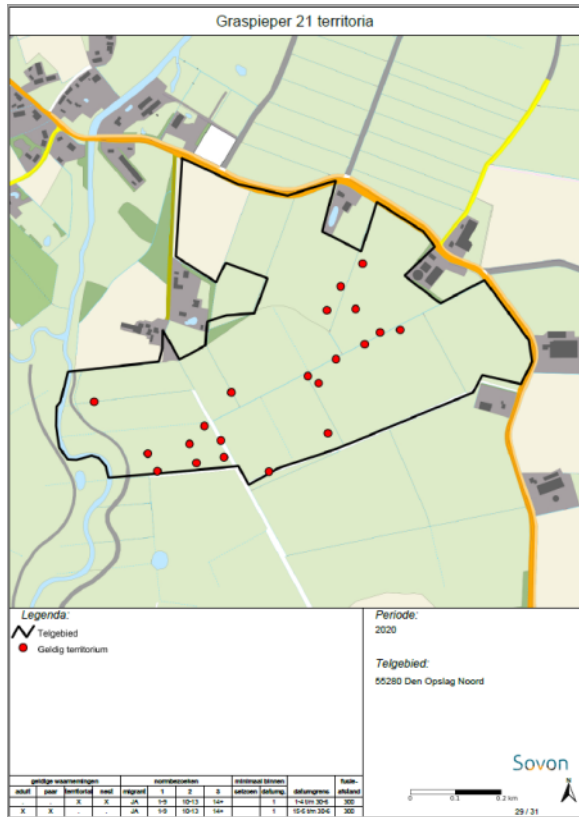

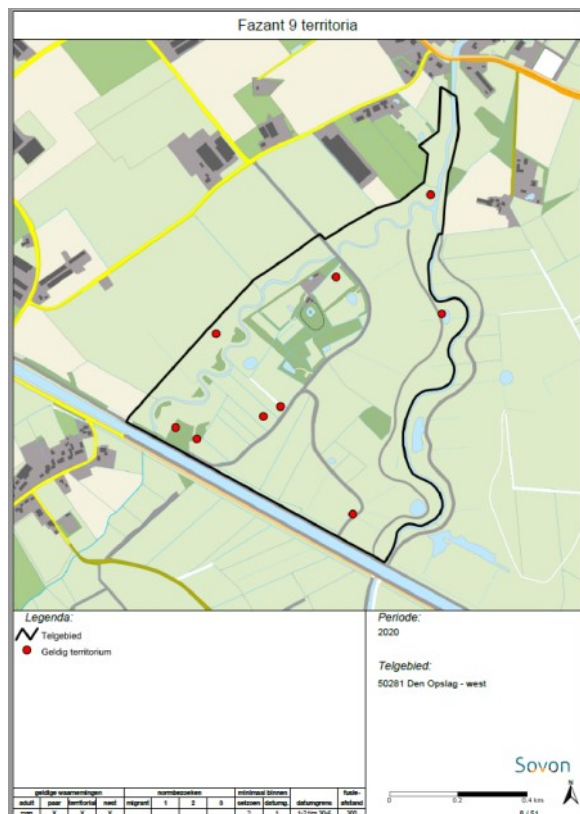

3.4 Deelgebied Den Opslag west

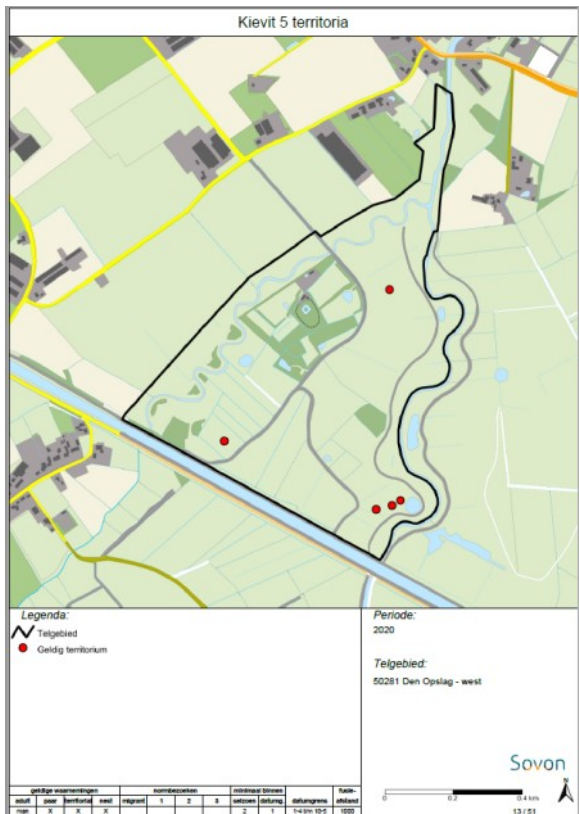

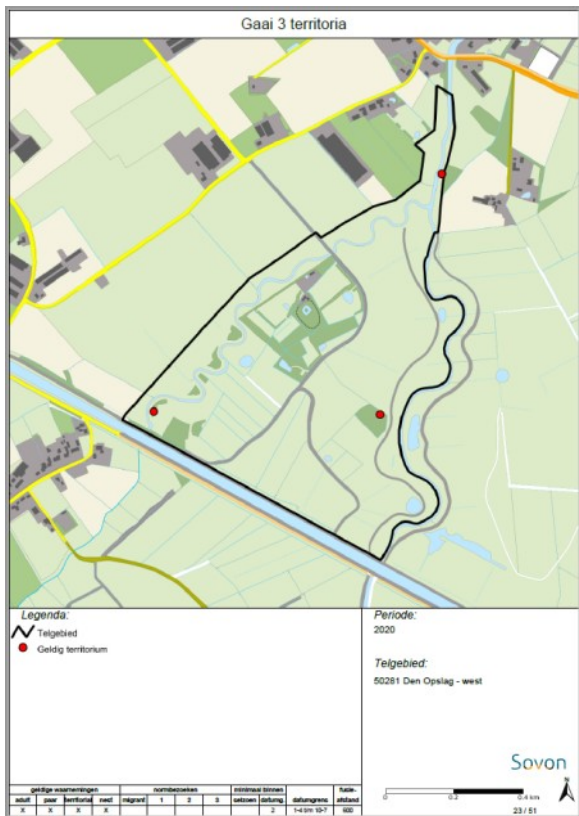

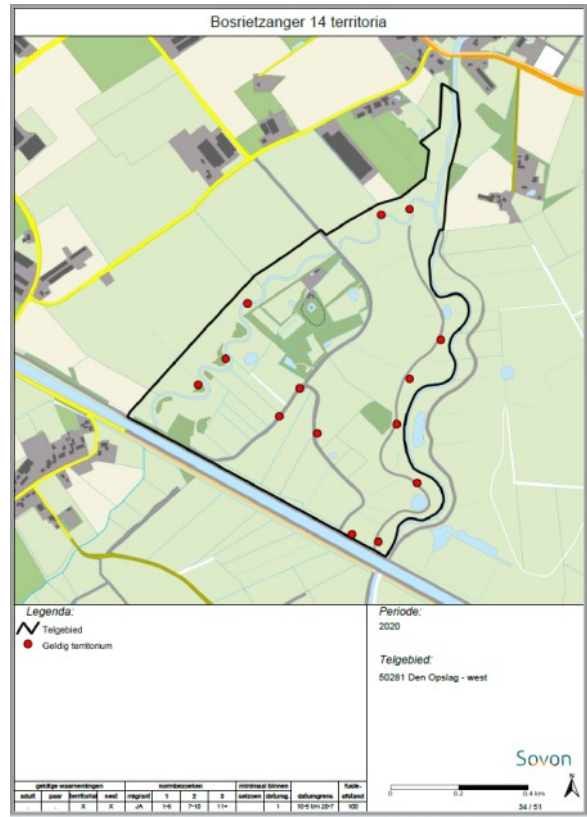
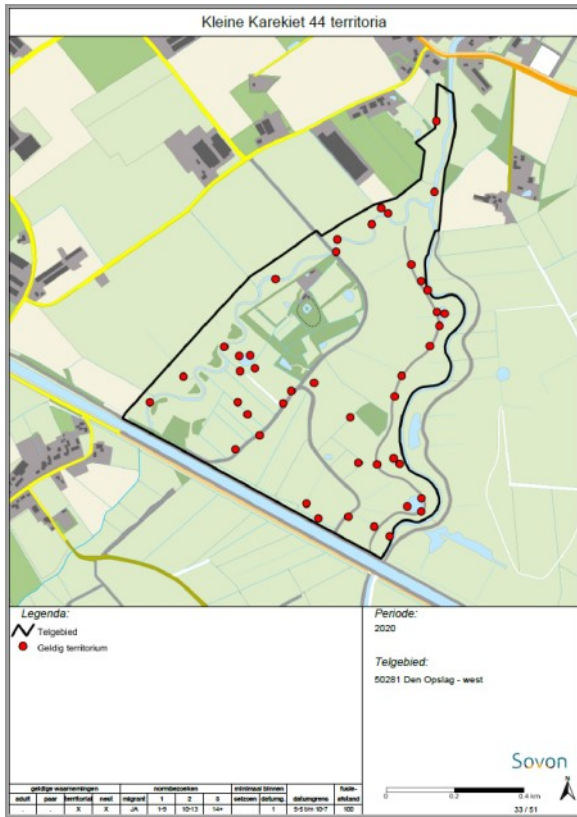

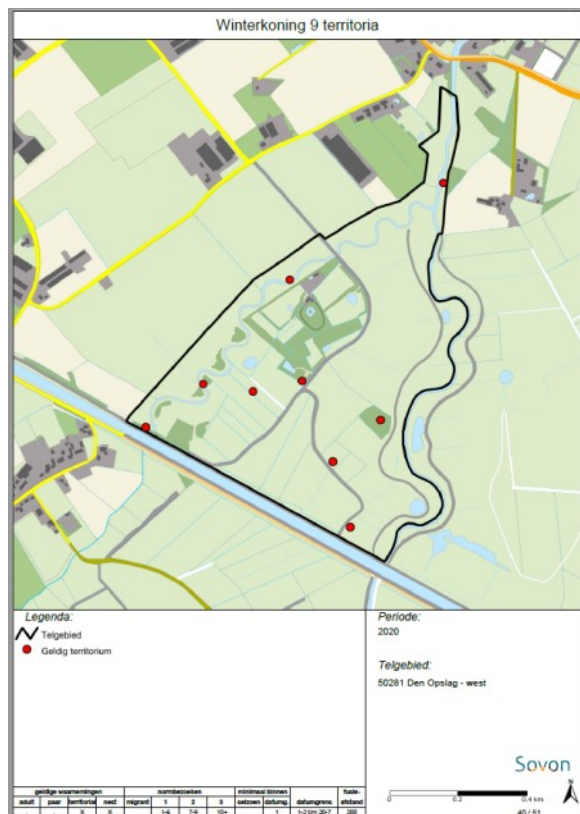
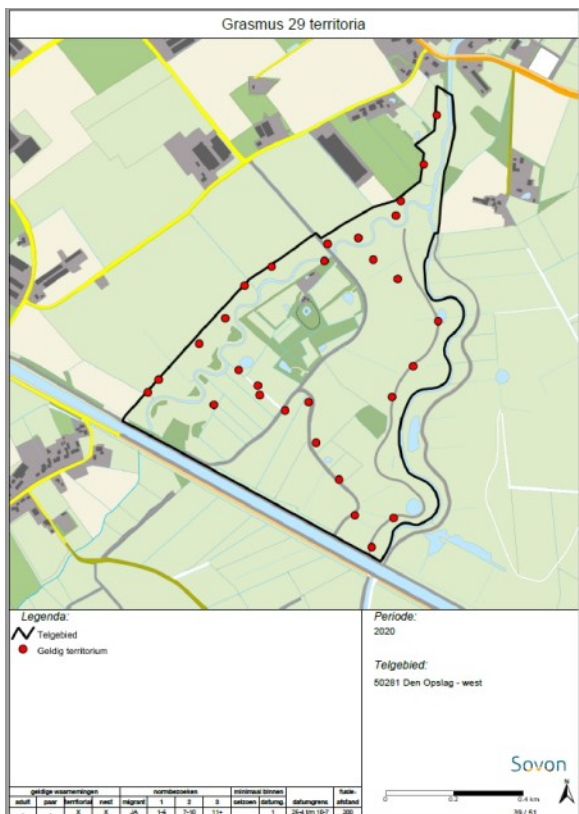
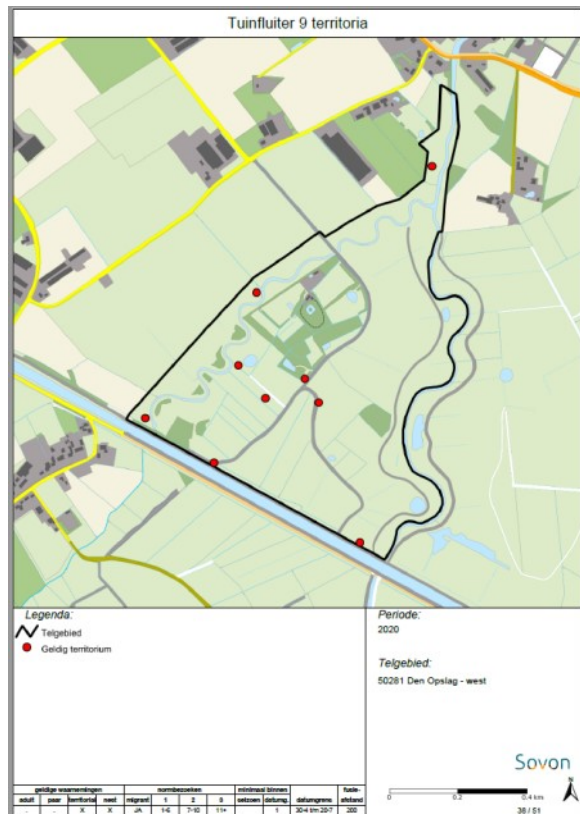

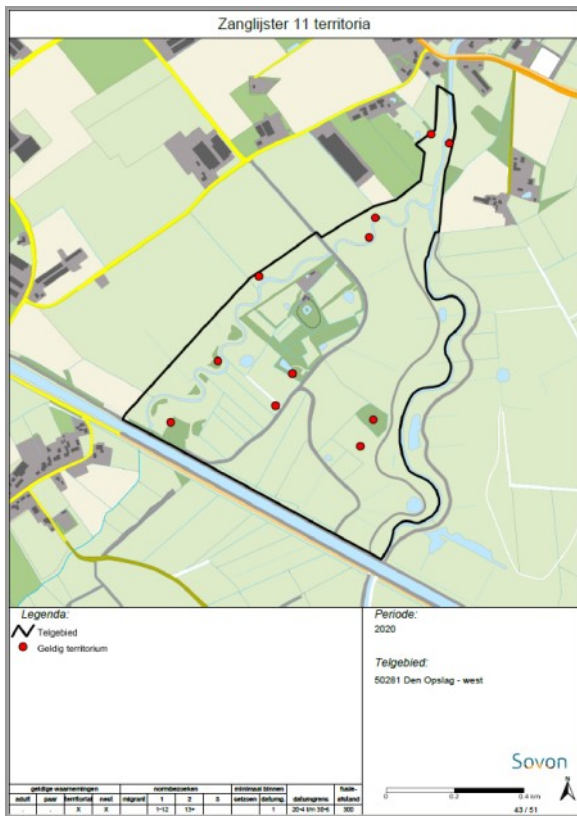
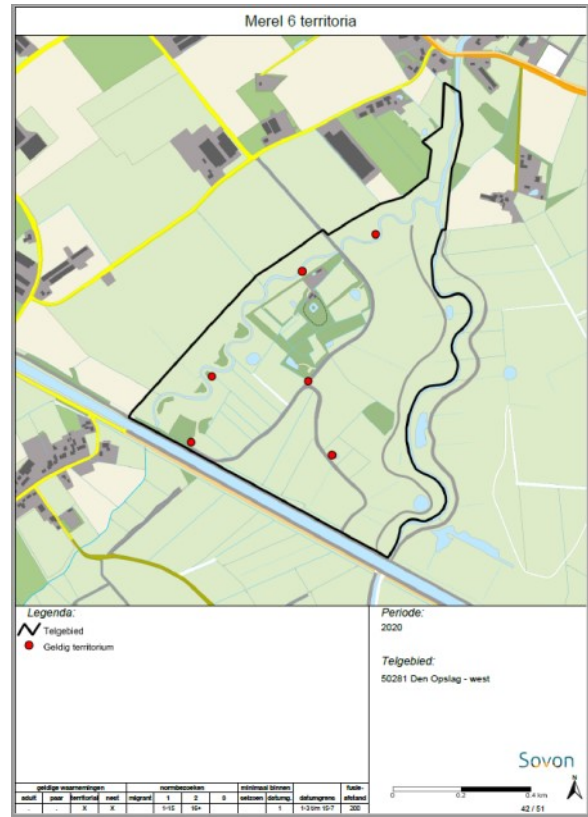

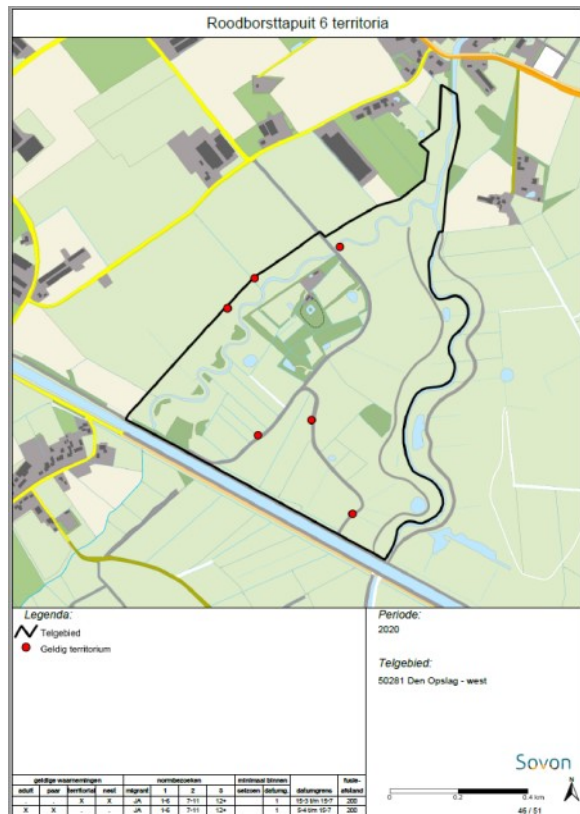
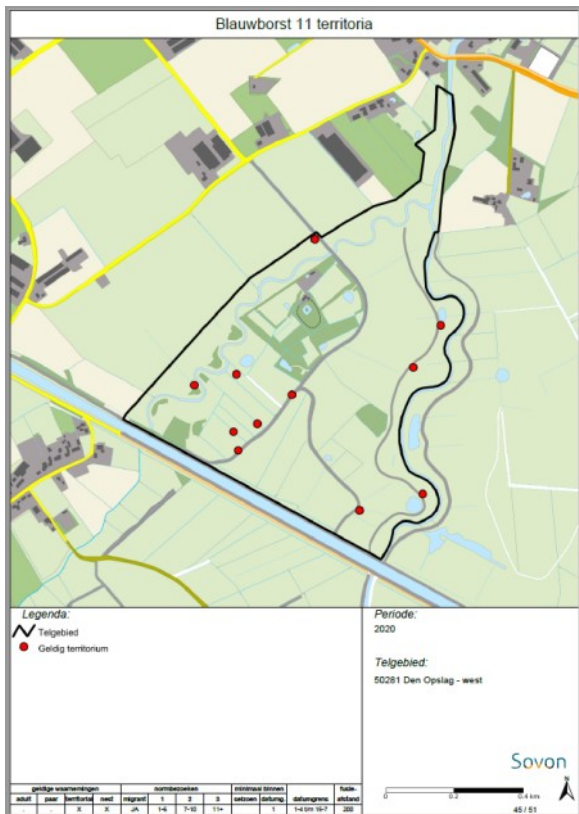

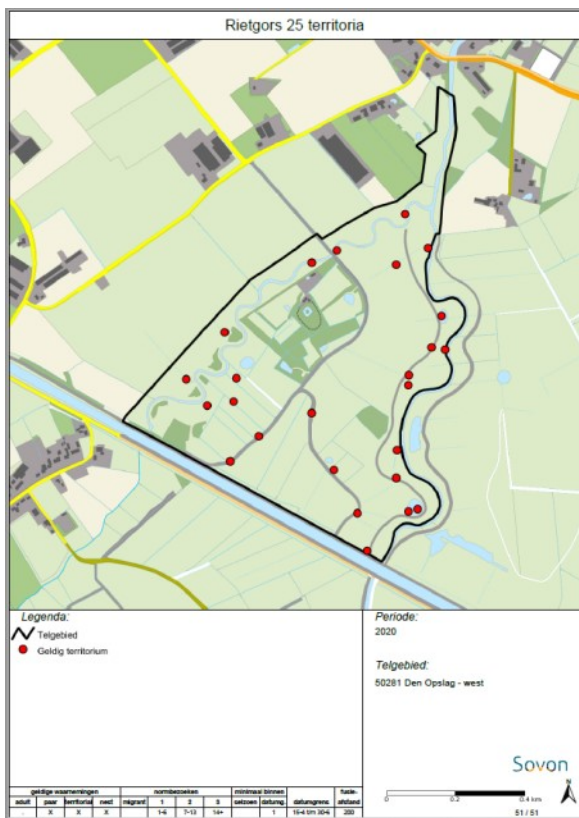
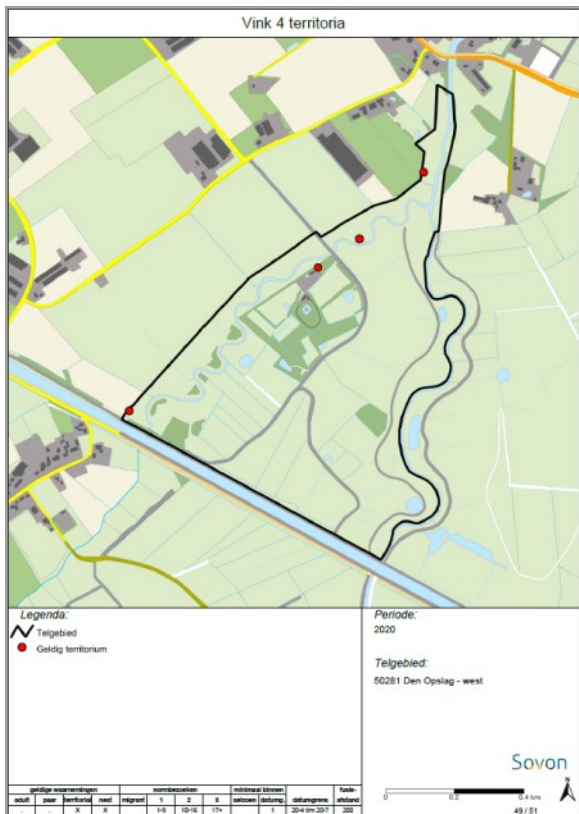

3.5 Deelgebied Moergestelse Gement

3.6 Deelgebied Moergestels Broek noord

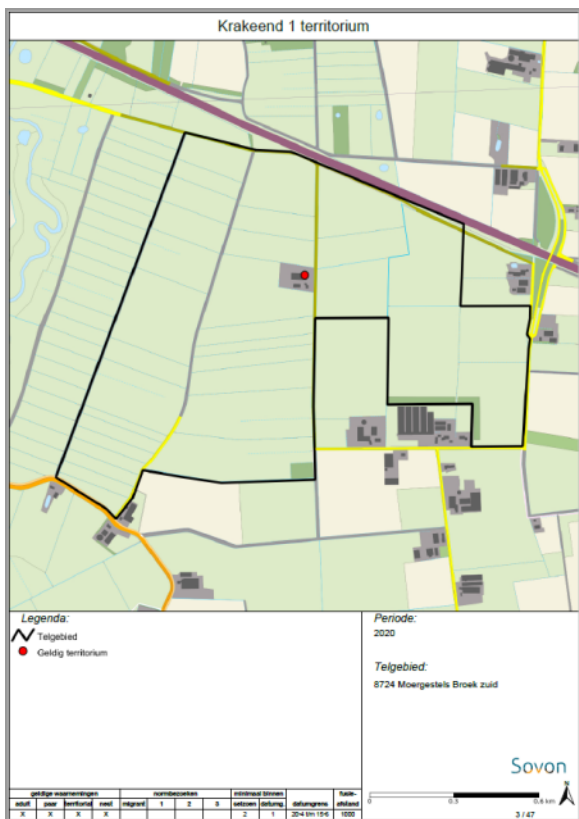
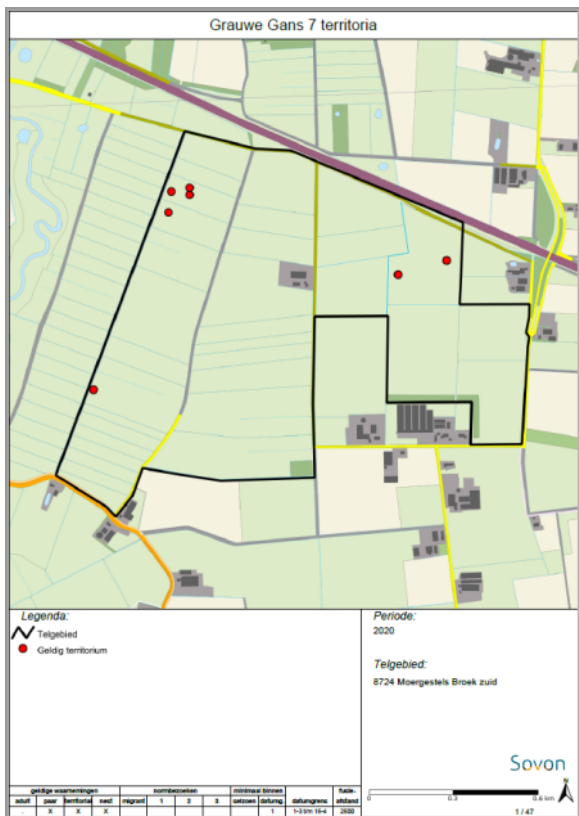

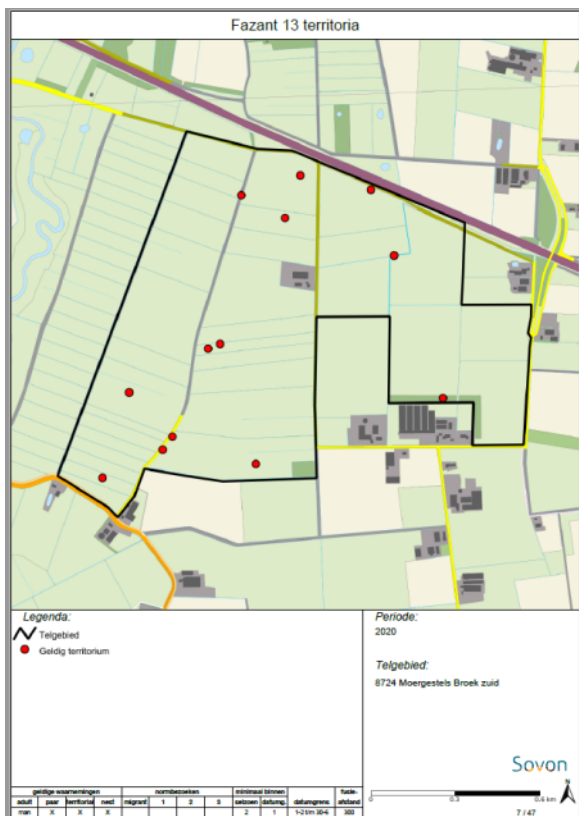
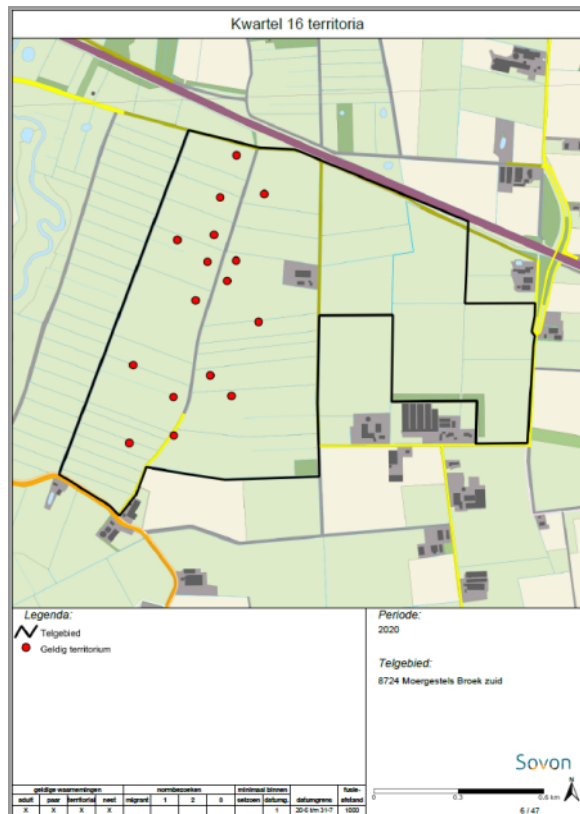

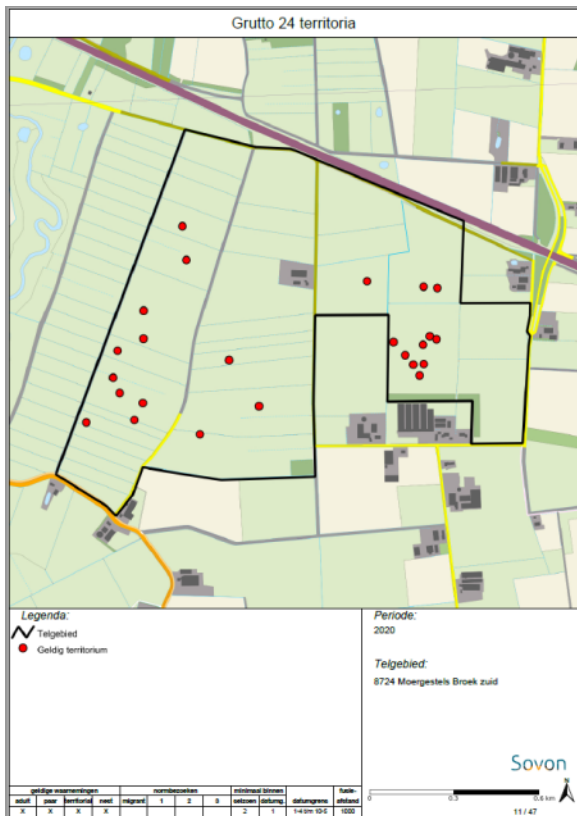
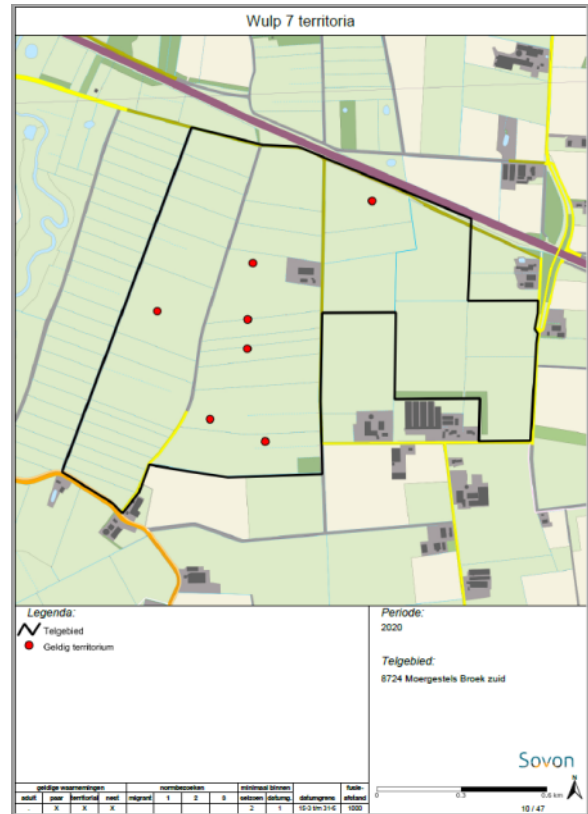
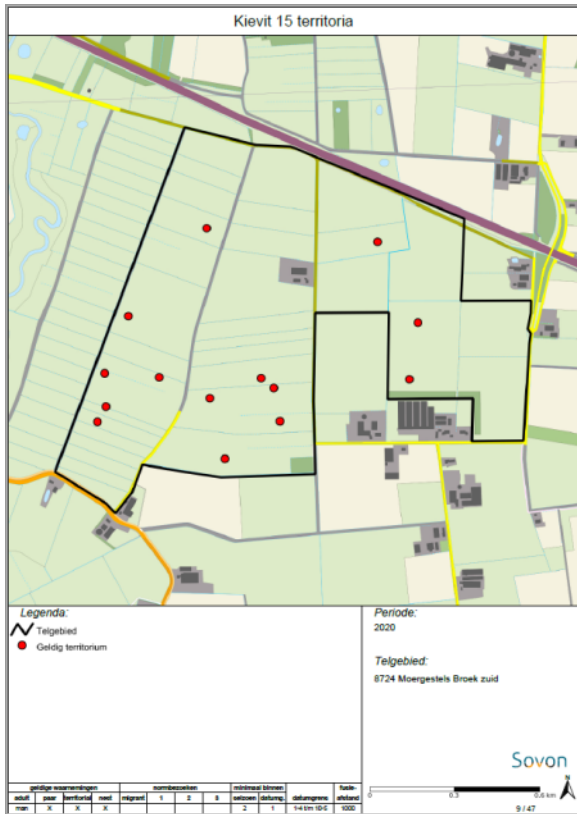

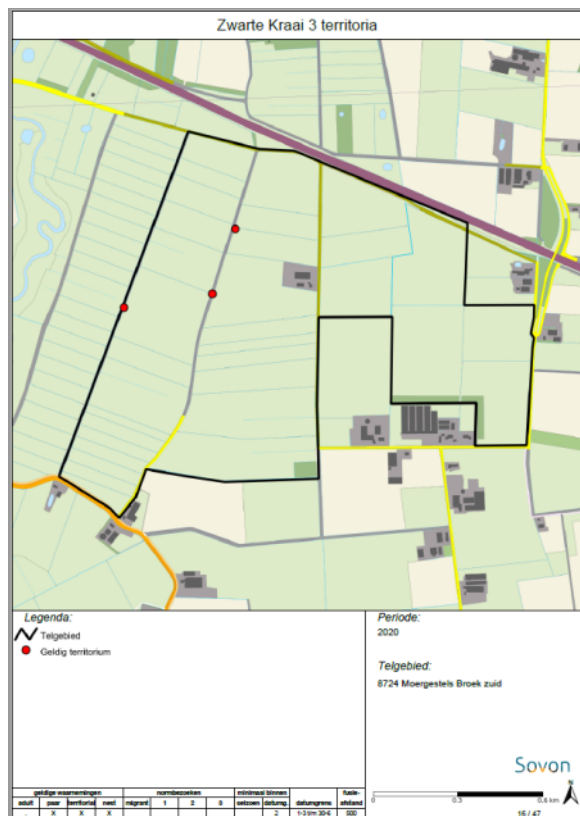
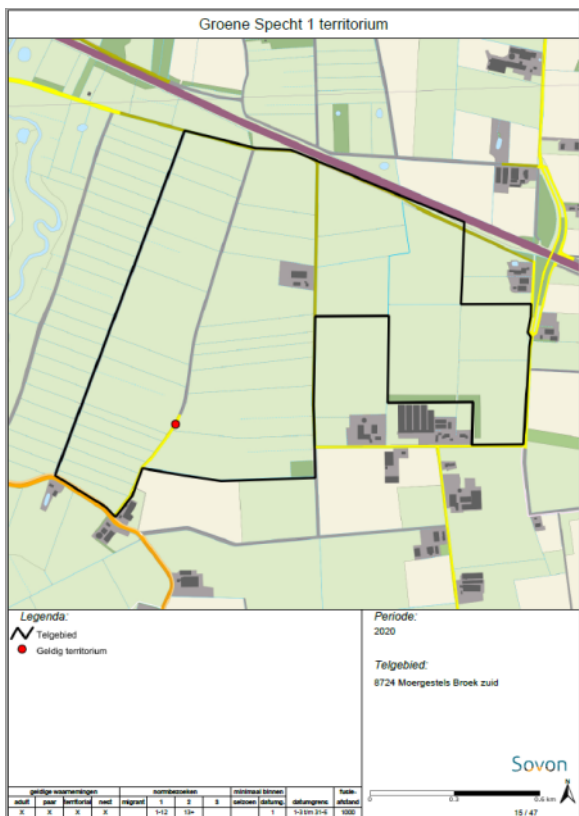
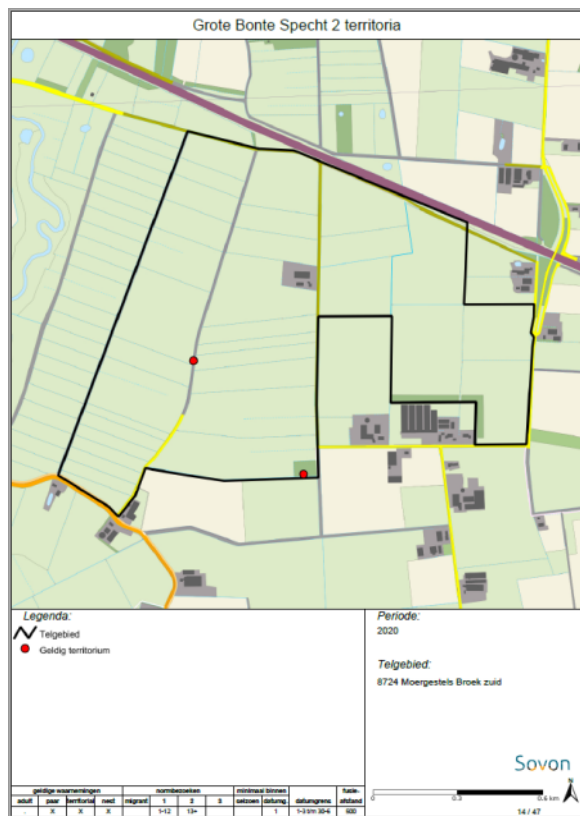
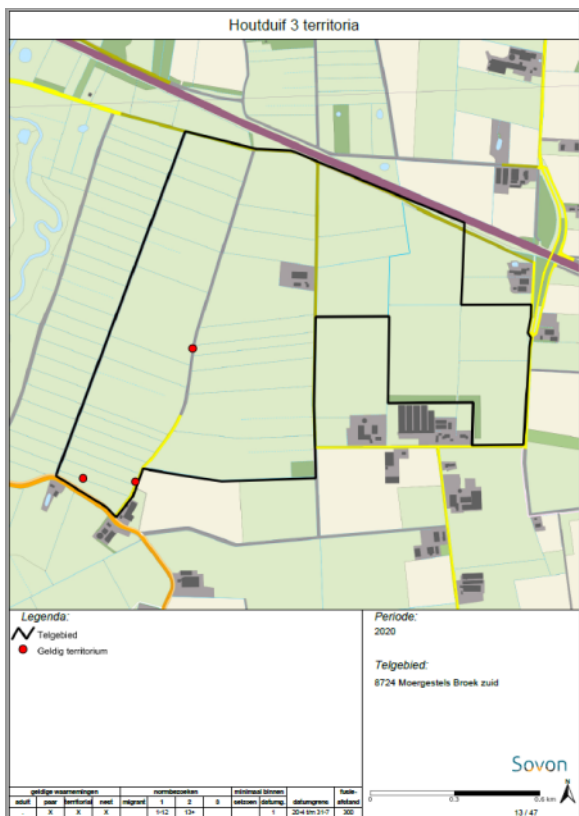
3.7 Deelgebied Moergestels Broek zuid

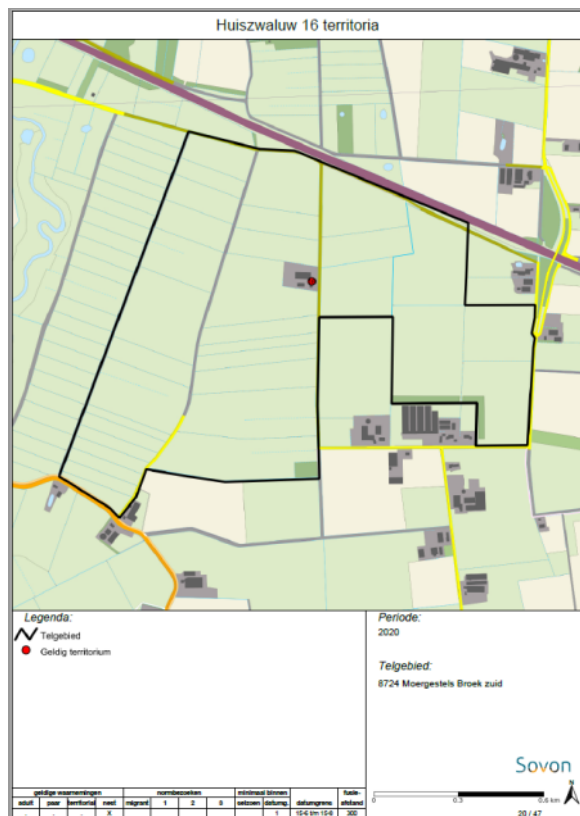
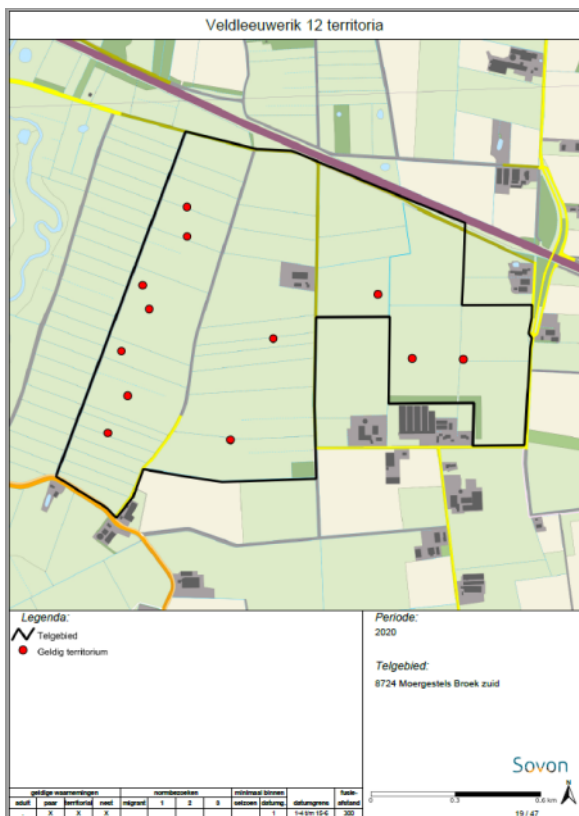
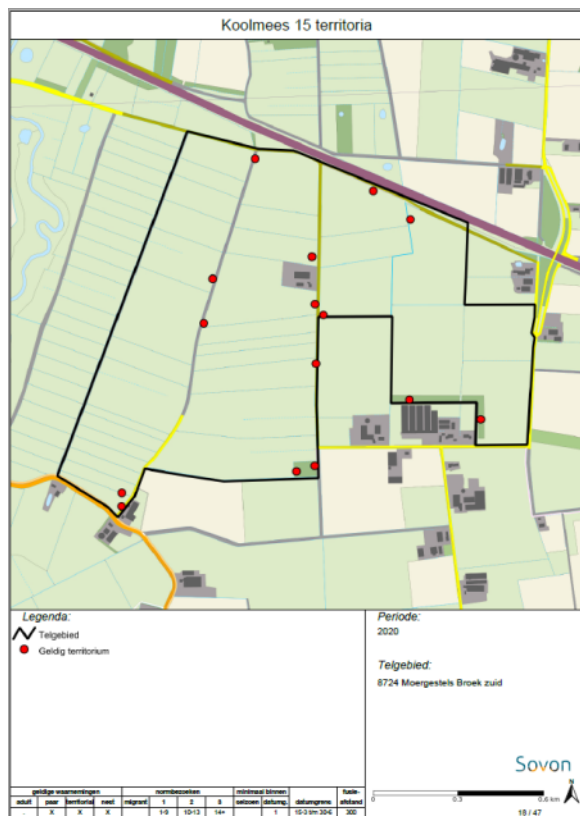
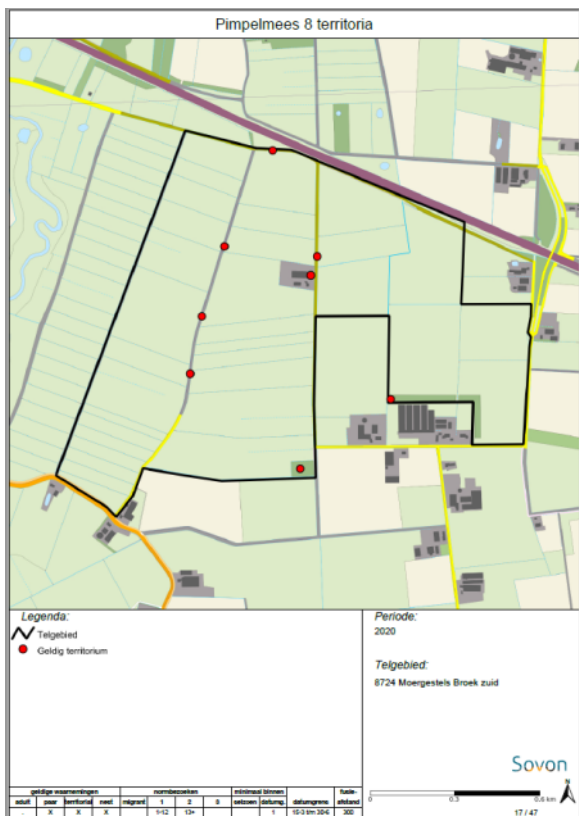

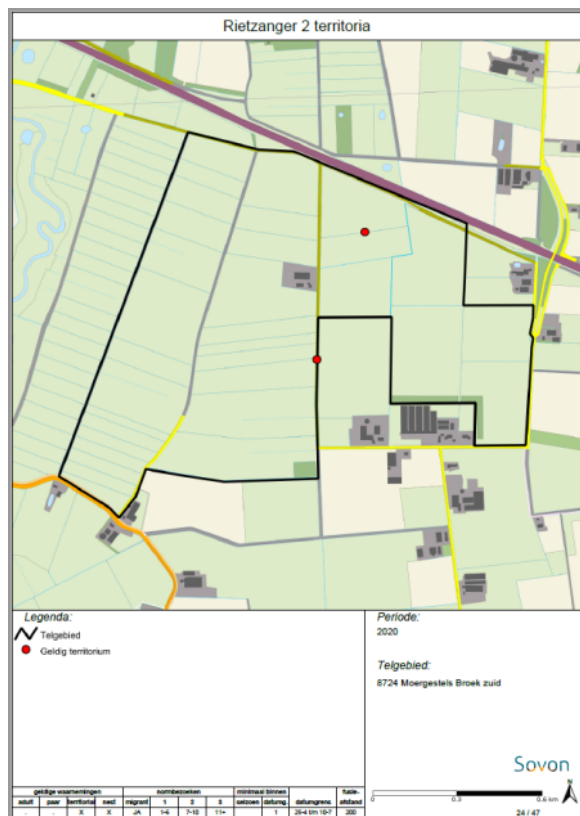

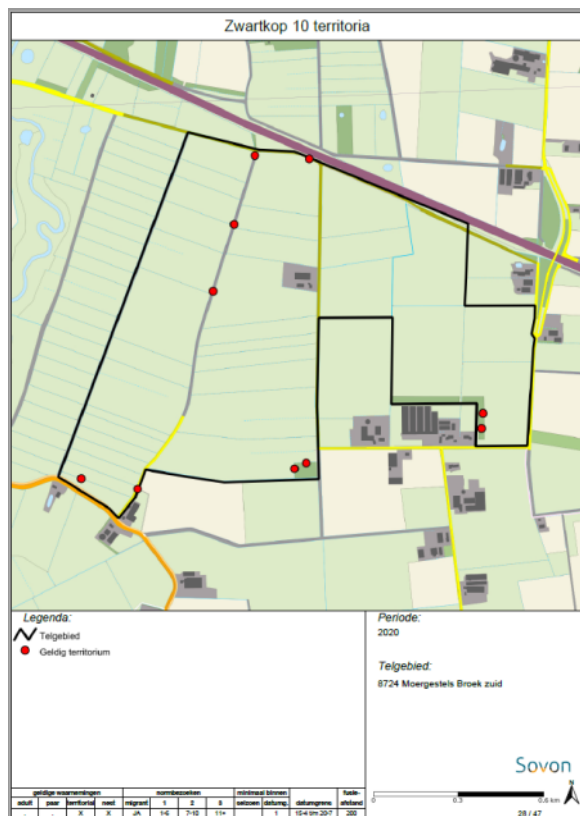
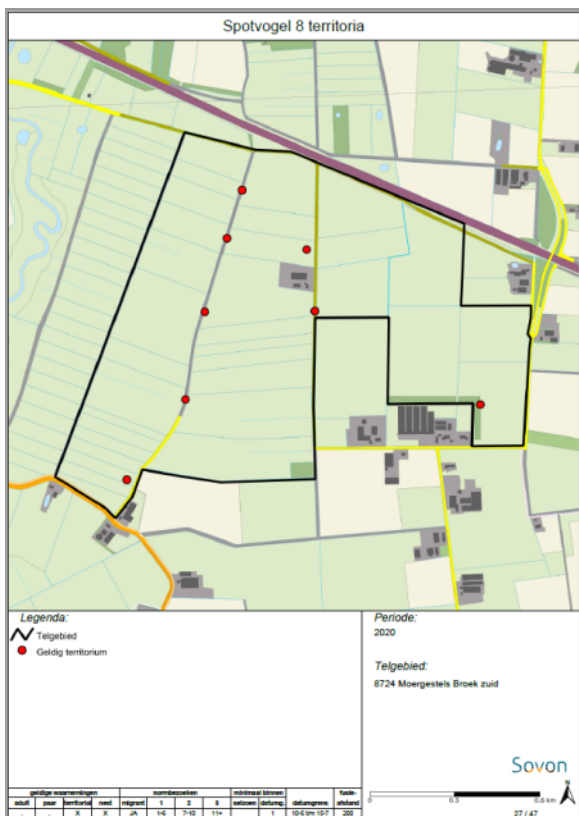

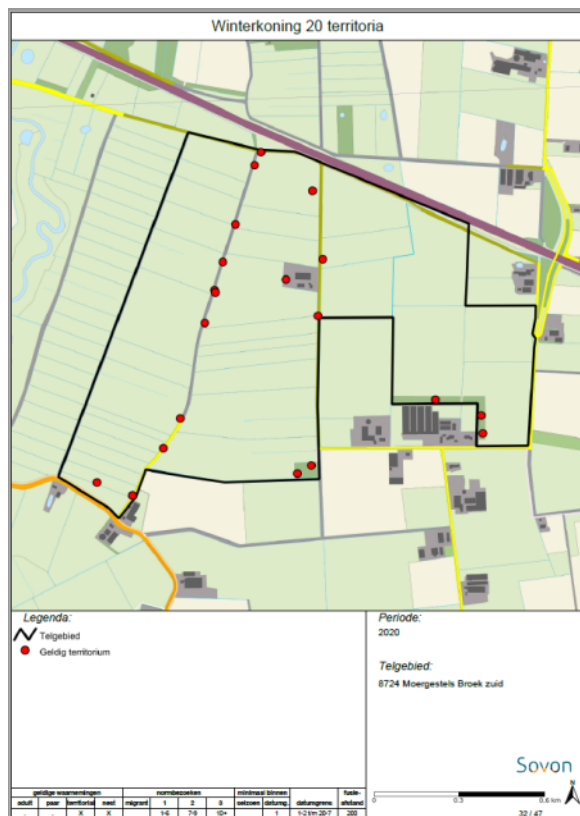
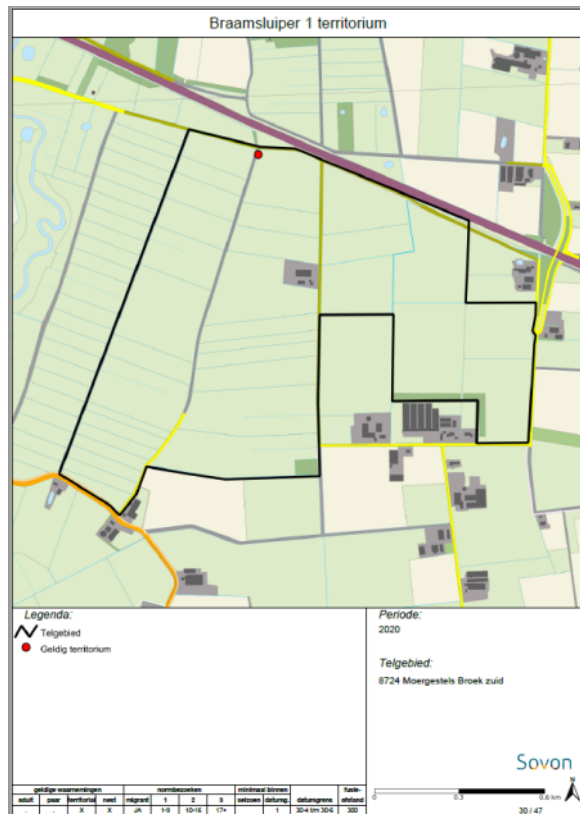

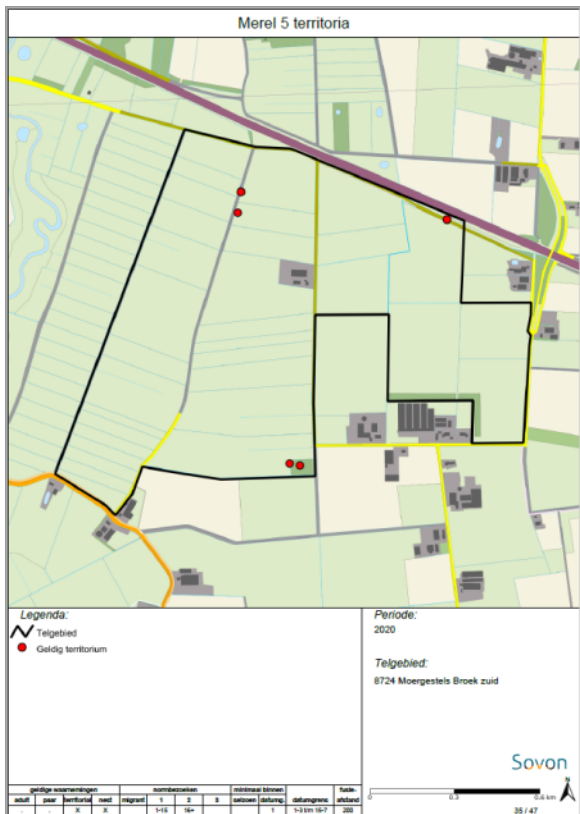
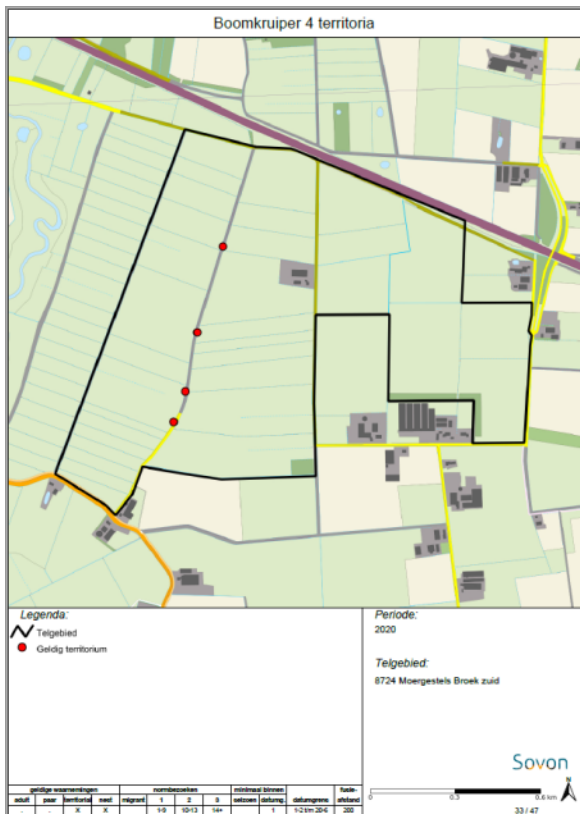

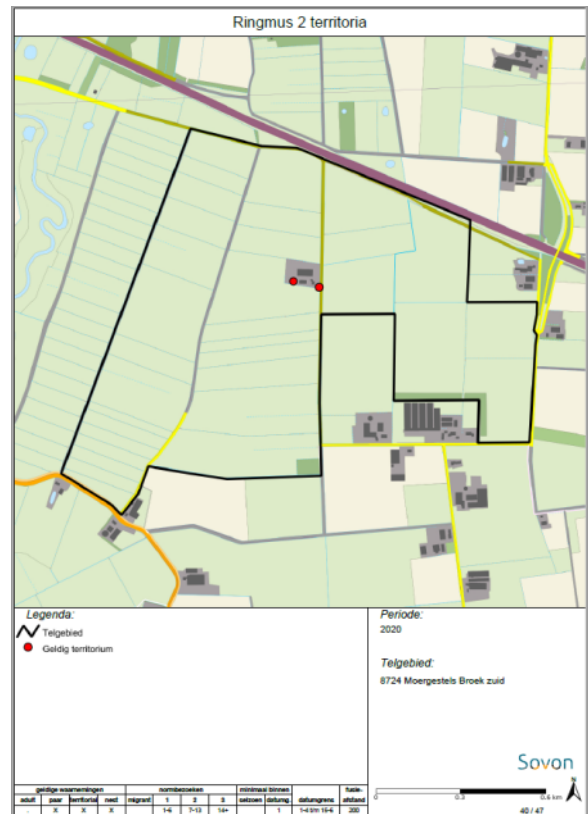
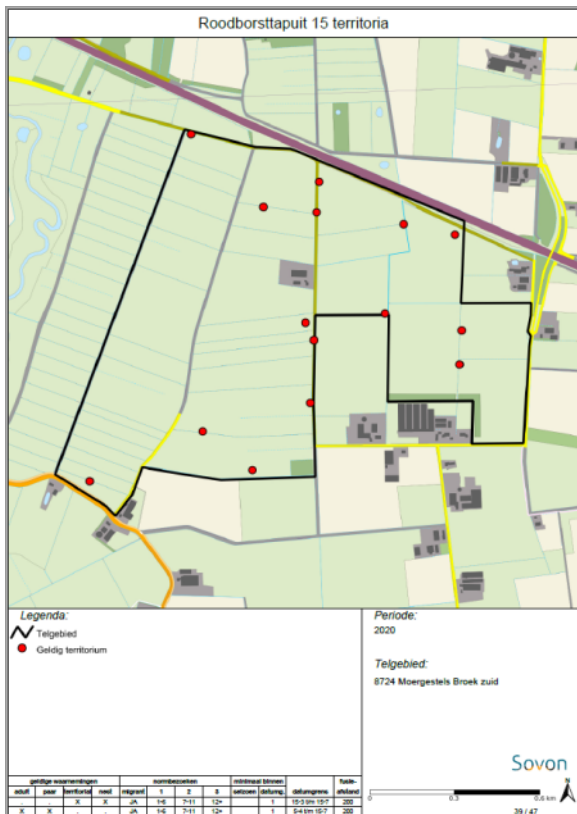
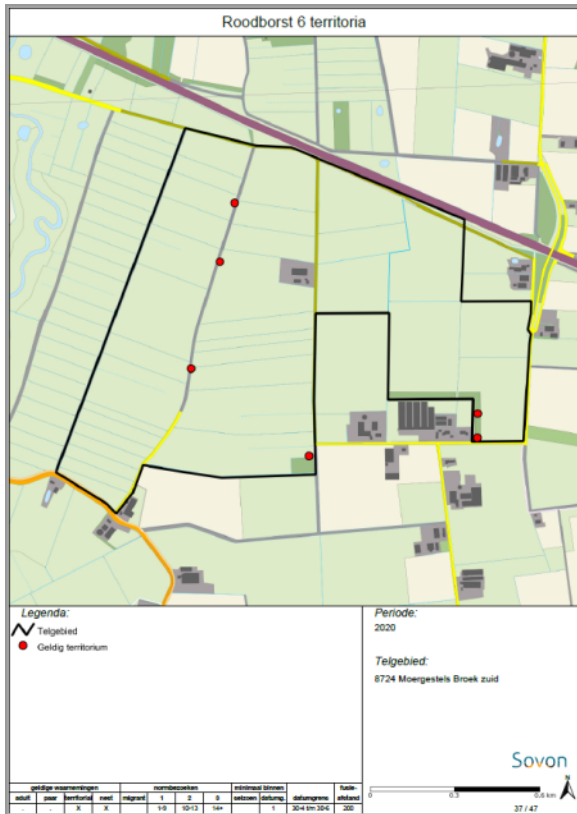

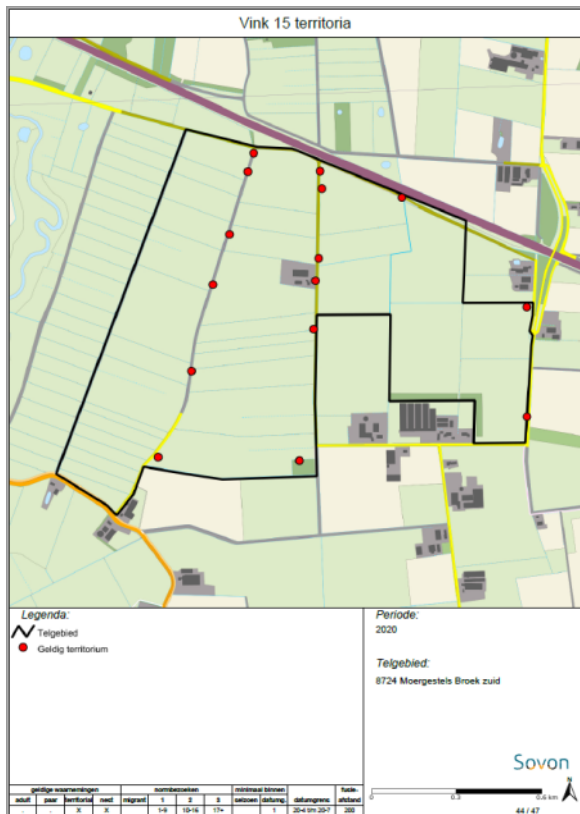
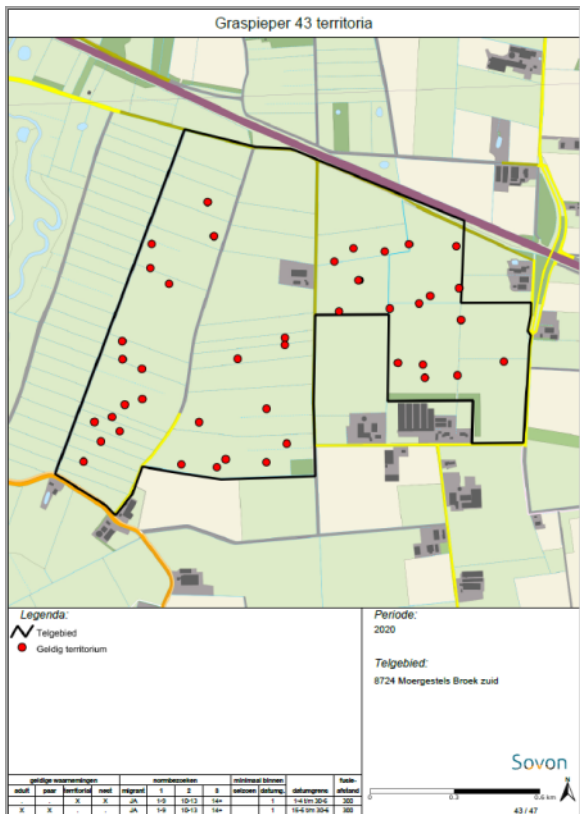

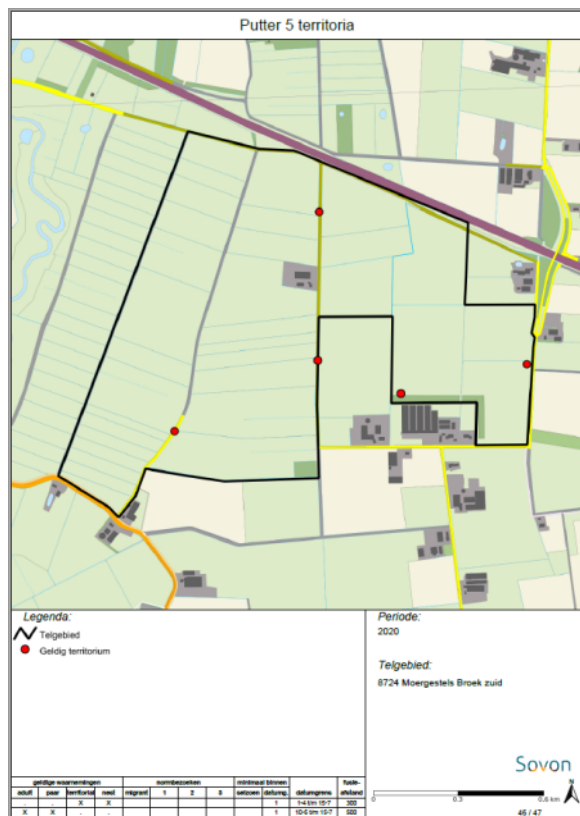
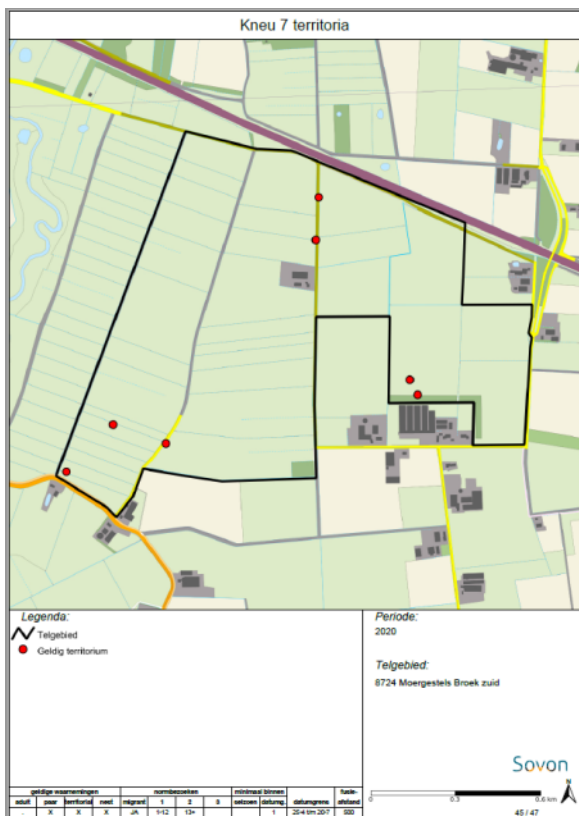

3.8 Deelgebied Diessens Broek

